

VILNIAUS PEDAGOGINIS UNIVERSITETAS
KULTŪROS IR MENO EDUKOLOGIJOS INSTITUTAS
MENINIO UGDYMO KATEDRA

Vida Pakalniškienė

11 – 12 kl. MOKINIŲ PROFESINIŲ INTERESŲ FORMAVIMASIS PER
TEATRO PAMOKAS

Magistro darbas

Teatro edukologija

Mokslinio darbo vadovas:
doc. dr. Vida Kazragytė

Vilnius, 2010

Darbo autorius:

Vida Pakalniškienė

.....
(parašas)

Darbo vadovas:

doc. dr. Vida Kazragytė

.....
(parašas)

Recenzentas:

doc. dr. Kristinas Kaluinaitė

.....
(parašas)

TURINYS

ĮVADAS.....	4
1. PROFESINIAI INTERESAI IR JŲ FORMAVIMOSI GALIMYBĖS PER TEATRO PAMOKAS.....	7
1.1. Profesinių interesų samprata.....	7
1.2. Profesinių interesų sistema ir jos pažinimas per teatro pamokas.....	11
1.3. Profesinės aplinkos pažinimas per teatro pamokas.....	19
1.4. Savęs pažinimas taikant Playback teatro metodą per teatro pamokas.....	28
1.5. Kūno kalba reprezentuojant save profesinėje aplinkoje.....	35
2. 11-12 KL. MOKINIŲ PROFESINIŲ INTERESŲ FORMAVIMOSI PER TEATRO PAMOKAS TYRIMO REZULTATAI.....	43
2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas.....	43
2.2. Mokinių savęs ir profesinių interesų pažinimo per teatro pamokas pokyčiai.....	45
2.3. Mokinių galimybių atlikti profesinius vaidmenis įsivertinimas.....	52
2.4. Mokinių požiūris į profesinių interesų formavimąsi per teatro pamokas.....	61
2.5. Metodai, padedantys formuoti mokinių profesiniams interesams per teatro pamokas.....	63
IŠVADOS.....	68
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	69
SANTRAUKA.....	73
SUMMARY.....	74
PRIEDAI.....	75

ĮVADAS

Temos aktualumas. Profesinių interesų formavimasis atveria platesnes galimybes visapusiškai ir pilnutinei asmenybės plėtotei, stiprina gyvenimo pilnatvės ir prasmės potyrį, o profesinėje veikloje didina kūrybinio potencialo panaudojimo galimybes, pozityviai veikia darbo kokybę.

Renkantis profesiją, tiek mokymosi kryptį, yra kelios grupės veiksnių, kurios lemia individo pasirinkimą: socialiniai – ekonominiai, pedagoginiai ir psichologiniai veiksniai. Svarbiausia moksleiviams yra pažinti save, įvertinti savo siekius ir gebėjimus, suvokti savo poreikius, polinkius ir galimybes, suprasti gyvenimo ir darbo tikslą bei atsakomybę (Jovaiša, 2002).

Profesiniai interesai – tai kompleksas psichinių savybių ir būsenų, kurios išreiškia žmogaus nuostatą į profesiją. Profesiniai interesai jungia tokius motyvacinius asmenybės darinius, kaip poreikiai, polinkiai, vertybinės orientacijos, pasaulėžiūros komponentai, idealai. Vertybės yra tie materialiniai ir dvasiniai objektai, kurie geriausiai patenkina žmogaus poreikius, interesus ir siekius (Kregždė, 1988, p.30).

Lietuvoje mokinių profesinių interesų formavimosi svarbą aktualizuoja L. Jovaiša, S.Kregždė, V.Kučinskienė, V. Kučinskas, V. Gaižutis, B. Bitinas, R. Petrauskaitė, R. Adomaitienė, J. Laužikas ir kt.

Švietimas mūsų šalyje šiuo metu išgyvena kaitos procesą, kuriame šalia realistinio požiūrio į ugdymą, kaip teigia B. Bitinas (2000), nors ir turinčio pagrįstų trūkumų, bet esančio vis dar pagrindine šiuolaikinės pedagoginės būties tendencija, labai pamažu kelią skinasi ir postmodernaus ugdymo idėjos. Prie praktinių šių idėjų įgyvendinimo gali prisidėti meninis ugdymas, nes „meninis ugdymas yra svarbiausia nuoseklaus švietimo dalis, padedanti išugdyti visapusišką asmenybę. Menai sukuria išskirtinę aplinką ir sąlygas praktikai, kai besimokantysis aktyviai įtraukiamas į kūrybinę veiklą ir įgyja patirties, dalyvauja kūrybiniuose ir vystymosi procesuose. Meninis ugdymas skatina intelektualinį, dvasinį, dorovinį, kūrybinį vystymąsi bei atveria platesnes įsidarbinimo bei socialines galimybes. Meninis ugdymas taip pat padeda lavinti daugelį bendravimo įgūdžių, leidžiančių save išreikšti, kritiškai vertinti supantį pasaulį ir gyventi pilnavertį gyvenimą, įskaitant glaudesnių socialinių sąsajų plėtotę.“ („Meno ir švietimo sąsajos“ konferencija Unesco, 2005).

„Mokytojas turėtų padėti moksleiviams suvokti savo tikruosius interesus, atskleisti savo poreikius, susijusius su ateities planais, ir po to organizuoti mokymą, tenkinantį šiuos interesus ir poreikius“ (Bitinas, 2000, p.157). Mokinio, žinančio savo poreikius ir norus, interesai ir polinkiai tampa atramos tašku ugdymo procese. Vertybių pasirinkimas yra aktuali ugdytojo ir ugdytinio

problema, atsižvelgiant į ugdytinio individualybę. Svarbūs individualumo požymiai – nuolatinis asmens dialogas su savimi, kritinis požiūris į save, savo gyvenimo būdą bei aplinką. Savo ruoštu žmogus priverstas gyventi visuomenėje toks, koks yra, todėl vienas iš svarbiausių esminių ugdytojo funkcijų – padėti ugdytiniui susiformuoti savo Aš vaizdą, skatinti jį realizuoti gyvenime (Bitinas, 2000).

Kad teatrinio ugdymo veikla padeda formuoti profesinius interesus, savo darbuose analizuoja užsienio pedagogai A. Owens, K. Barber (2006), P. Slaide (2007), M. Kupnis (1989), L. Vygotsky (1978), M. Goodman (1968), N. Rowe (2007), J. Salas (2009), H. Fox (2008) ir kt.

Vienokiu ar kitokiu aspektu apie profesinių interesų formavimosi galimybes teatriniam ugdyme akcentuoja Lietuvos teatrinio ugdymo pedagogai. Teatro edukologijos daktarė V. Kazragytė monografijoje „Priešmokyklinio amžiaus vaikų vaidybos gebėjimų ugdymas“ (2008) gilinasi į ankstyvojo amžiaus teatrinio ugdymo problematiką. Vaikų vaidybą, kaip mokymo ir auklėjimo priemonę, aprašo P. Geniušis „Rinkiniai pedagoginiai raštai“ (1968). Z. Buožis (1988) fragmentiškai nagrinėjo improvizavimo (kaip katalizatoriaus, aktyvinančio svarbiausias vaiko kūrybai būtinas galias) galimybes mokyklos scenoje. M. Brėdikytė (1999, 2001, 2004, 2005) savo straipsniuose, analizuodama dramos, kaip metodo taikymą ugdymo procese, atkreipia dėmesį į kompetencijų ugdymo teatrine raiška problematiką. L. Tupikienė savo straipsniuose analizuoja mokyklos ir teatro sąlyčio taškus (1988). Teatrinio ugdymo praktines patirties ir metodines rekomendacijas pristatė R. Ercmonienė „Praktinės režisūros abėcėlė“ (2000) ir R. Melnikova „Pasaulis - tai scena: integruotos teatro ir etikos pamokos 9-10 kl.“ (2007) knygoje. Teatro edukologijos magistriniuose darbuose teatro pedagogai (J. Gaižutis (2006), A. Šakalienė (2006), G. Germanavičienė (2009), T. Timko (2009) ir kt.) analizuoja, modeliuoja ir apibendrina darbo su mokiniais asmenines patirtis. Visi šie darbai yra svarūs indėlis į teatrinį ugdymą. Tačiau **problema**, kad jaunam žmogui dažnai yra sunku, dėl nepakankamo savęs ir profesinės aplinkos pažinimo, priimti su profesijos pasirinkimu susijusius sprendimus, išlieka. Kokius profesinius interesus formuoja teatro pamokos? Kokie teatro pamokose taikomi metodai geriausiai juos atskleidžia? Naujų metodų taikymo galimybės, formuojant profesinius interesus. Šiuo aspektu teatrinio ugdymo galimybės mažai nagrinėtos ir tyrinėtos. Tai yra nauja tema.

Tyrimo objektas: Profesinių interesų formavimosi galimybės per teatro pamokas 11-12 klasėse.

Tyrimo tikslas: Išsiaiškinti, kaip, kokiais būdais, metodais galima padėti 11 – 12 kl. mokiniams formuoti profesinius interesus per teatro pamokas.

Tyrimo uždaviniai:

1. Aptarti profesinių interesų sampratą ir jos formavimosi veiksnius.
2. Išsiaiškinti mokinių profesinių interesų pokyčius per teatro pamokas.

3. Nustatyti mokinių požiūrį į profesinių interesų formavimąsi per teatro pamokas.
4. Atskleisti naujų metodų galimybes, padedant mokiniams formuoti profesinius interesus per teatro pamokas.

Tyrimo metodai:

1. Teoriniai: filosofinės, psichologinės, teatrinės, pedagoginės, edukologinės literatūros pasirinkta tema analizė, lyginimas, apibendrinimas.
2. Empiriniai: anketinė apklausa raštu, turinio (content) analizė, ugdomosios veiklos stebėjimas.
3. Matematinė statistikos analizė.

Tyrimo etapai:

1. 2009 – 2010 m. studijuojama teatro, pedagoginė, psichologinė ir metodinė literatūra apie profesinius interesus bei teatro pamokų metodus, jų galimybes formuojant profesinius interesus. Atrenkami ir klasifikuojami teiginiai, aspektai.
2. 2009 m. rugsėjo mėn. atlikta anketinė apklausa mokinių, lankančių teatro pamokas Klaipėdos Vytauto Didžiojo gimnazijoje.
3. 2009 – 2010 m. 11 – 12 kl. mokiniams VDG kryptingai taikomi teatro pamokų metodai per teatro pamokas.
4. 2010 m. kovo 5 d. po tyrimo pakartotinai atlikta anketinė apklausa VDG.
5. 2010 m. kovo mėn. inicijuojamas nestandartizuotas pokalbis su mokiniais ir jo turinio (content) analizė.
6. 2010 m. kovo mėn. atlikta anketinė apklausa Klaipėdos Ažuolyno gimnazijoje.
7. 2009 – 2010 m. rašomas darbas, suformuluojamos išvados.

Darbo struktūra ir apimtis. Darbą sudaro: įvadas, 2-i dalys, išvados, literatūros sąrašas, santrauka (lietuvių ir anglų kalbomis) ir priedai. Bendra apimtis - 80 puslapių (68 puslapiai be priedų). Darbe pateikta 18 paveikslų. Naudoti 64 literatūros šaltiniai.

1. PROFESINIAI INTERESAI IR JŲ FORMAVIMOSI GALIMYBĖS PER TEATRO PAMOKAS

1.1. Profesinių interesų samprata

Teiginys, kad jaunam žmogui labai svarbu pasirinkti profesiją, niekam nekelia prieštaravimų ar abejonių. Profesijos pasirinkimas – vienas sudėtingiausių gyvenimo uždavinių. Pereidamas iš paauglystės į suaugusio žmogaus amžių, asmuo įgyja tam tikrą vertybių sistemą ir prisiima atsakomybę už tolesnę savo asmenybės raidą. Susiformavusi pozicija lemia jos mąstymą ir elgesį. Renkantis profesiją, tiek mokymosi kryptį, yra kelios grupės veiksnių, kurios lemia asmenybės pasirinkimą: socialiniai – ekonominiai, pedagoginiai ir psichologiniai veiksniai. Kurios iš šių veiksnių sudedamosios dalys nulemia apsisprendimą, priklauso nuo asmenybės subrendimo ir nuo jam teikiamos pagalbos. Kiekvienam pasirinkimui yra dvi būtinos sąlygos:

- Visapusiška informacija apie profesijas ir galimybes ją įgyti, tolesnio mokymosi sąlygas;
- Savęs pažinimas ir įvertinimas (Jovaiša, 2002).

Svarbiausia moksleiviams yra pažinti save, įvertinti savo siekius ir gebėjimus, suvokti savo poreikius, polinkius ir galimybes, suprasti gyvenimo ir veiklos tikslą bei atsakomybę.

Profesiniai interesai – tai kompleksas psichinių savybių ir būsenų, kurios išreiškia žmogaus nuostatą į profesinio pobūdžio darbą. Profesiniai interesai jungia tokius motyvacinius asmenybės darinius, kaip poreikiai, polinkiai, vertybinės orientacijos, pasaulėžiūros komponentai, idealai (Kregždė, 1988, p.30).

Profesija (lot. *professio*) – darbinės veiklos rūšis, kuriai reikia specialaus pasirengimo ir kuri yra pragyvenimo šaltinis (Tarptautinių žodžių žodynas, 2003).

Pasak L. Jovaišos (1981), profesija – tai specializuoto ir kvalifikuoto visuomeninio darbo rūšis. Profesija yra sąmoningai, pvz., remiantis polinkiais ir sugebėjimais, laisvai pasirinktas, ilgalaikiam gyvenimui išmoktas darbas, kuris tuo pačiu laiduoja pragyvenimo sąlygas – suteikia žmonių gyvenimui tvarkingumą ir vystymosi pagrindą.

Profesija – tai atitinkamomis žiniomis, mokėjimais, sugebėjimais ir įgūdžiais pagrįstos žmonių veiklos kombinacijos, teikiančios jiems materialinio aprūpinimo ir aktyvaus įsijungimo į visuomeninio gyvenimo struktūras prielaidą (Laužackas, 1997). Profesinė veikla, darbas, užtikrina žmogaus materialinį saugumą ir nepriklausomybę, jo padėtį ir vertę visuomenėje. Abraham Maslow teigia: „Sąveikaujantis žmogus geba save laikyti tokiu, koks jis yra iš tikrųjų, nes jaučiasi atsakingas, demokratiškas, kūrybiškas ir atviras naujam potyriui.” (2006).

Mokslininkų D. Levinson (1978), V. E. Franklin (1997), R. Adomonienės (2001) ir kitų teigimu, profesinė veikla žmogus tenkina pagarbos, draugystės, saugumo, savigarbos, pažinimo, savęs vertinimo jausmus, atsiranda galimybių ugdytis teigiamas (laimės, pasitenkinimo, džiaugsmo, pasididžiavimo) ir neigiamas (streso, nusivylimo, depresijos, nerimo, nepasitikėjimo) ir kt. asmenybės savybes. Ne kiekviena profesinė veikla suteikia galimybę asmenybei įprasminti savo gyvenimą. Labai svarbu pasirinkti profesiją, atitinkančią individo gebėjimus ir poreikius. Anot profesoriaus L. Jovaišos, psichinį subrendimą pasirinkti profesiją reikėtų matuoti patirties, savivokos ir savimonės, interesų ir polinkių, intelekto, kitokių gebėjimų, charakterio, pasitenkinimo darbo kokybe.

Interesas (lot. interesse – dalyvauti) - svarbus, dominantis, rūpinamas dalykas; domėjimasis kuo nors (Tarptautinis žodžių žodynas, 2003).

Interesai suteikia žmogaus veiklos tikslams kryptį, padeda orientuotis, pažinti naujus faktus, geriau suvokti tikrovę. Patenkinus vieną interesą, kyla naujų, atitinkančių aukštesnį pažinimo lygmenį. Plėtodamasis interesas gali virsti polinkiu atlikti tokią veiklą, kuri sukeltų naują interesą. Mokslinėje literatūroje yra rašoma, kad interesas gali būti tiesioginis (jį sukelia objekto patrauklumas) ir tarpinis (objektas yra priemonė veiklos tikslui įgyvendinti). Interesai gali būti klasifikuojami pagal turinį, platumą, svarbumą žmogui, pastovumą (kiek žmogus stengiasi įveikti kliūtis, trukdančias atlikti veiklą, kuri pati nesukelia interesų, bet gali lemti interesus keliančią veiklą), jėgą ir trukmę.

Profesiniai interesai yra atskira interesų rūšis. Intereso sąvoka mokslinėje literatūroje traktuojama įvairiai. Tačiau visi intereso apibrėžimai turi bendrą bruožą, tai kad interesas sukelia aktyvumą atitinkamų objektų ir reiškinių atžvilgiu. Yra keletas mokslinių pozicijų, vedančių prie intereso supratimo. Interesas yra dinamiškas, o ne statiškas psichinis reiškinys – augas, stiprėjęs arba gėstas.

W. Mc. Daugall, Z. Freid, E. Claparede ir kiti interesų ištakų ieško įgimtose savybėse, instinktuose ir panašiai. Biheviziorizmo atstovai (E. Thorndike, R. Woodworth ir k.t.) interesų išsivystymo mechanizmą sutapatina su įpročio susidarymo mechanizmu ir interesus supranta, kaip tendenciją pakartoti veiksmus, kurie jau buvo daug kartų kartojami. Teorijose, kurios suveda interesus tik į įgimtas savybes, yra tiesos ta prasme, kad prielaidų vystytis atskiriems interesų komponentams reikia ieškoti genetiškai užprogramuotose individo savybėse. Tiesos galima rasti vienpusiškuose bihevizioristiniuose traktavimuose. Nekelia abejonių, kad intereso išsivystymo aukštesnis laipsnis galimas tik atitinkamos veiklos, situacijų pasikartojimo pagrindu.

Vienas iš išsamiausių XX a. pradžios interesų tyrimo autorių S. Ananjinas kreipė dėmesį, kad negalima intereso traktuoti kaip atskiro psichinio reiškinio. Jis teigė, kad interesas jungia pažintinius, emocinius ir kitus komponentus. Šio mokslininko nuopelnas: jis atskleidė atskirų

autorių intereso supratimo ir aiškinimo ryšį su bendrosiomis psichinių reiškinių tendencijomis. Įvairūs autoriai su interesu sieja ne vieną, o keletą procesų. Beveik visi mano, kad į interesą įeina ir dėmesys, ir jausmai, ir siekimai.

Ypatingą reikšmę kartu su interesų prigimties ir struktūros klausimais turi jų vieta asmenybės struktūroje, ryšys su kitomis asmenybės savybėmis (Kregždė, 1988). Psichologinėje literatūroje pastebima pozicija, kad interesas aktyvina kitus psichinius procesus, palengvina atitinkamą veiklą, rodo intereso ryšį su mokymusi. Interesai gali palengvinti mokymąsi, tapti mokymosi motyvu. Pabrėžiama teigiama jo įtaka atitinkamų specialiųjų gebėjimų formavimuisi. Rečiau nurodomas atvirkštinis ryšys – atitinkamų gebėjimų prielaidos ir sėkmingas jų formavimasis pažadina interesą ir padeda jam plėtotis. Tai pat pastebimas ryšys tarp interesų ir žmogaus poreikių, polinkių, įsitikinimų, pasaulėžiūros ir veiklos motyvų.

Intereso sąvoka filosofinėje, pedagoginėje ir psichologinėje literatūroje pradėta vartoti neseniai. S. Ananjinas, išsamiai tirdamas literatūrinius šaltinius, detalų intereso, kaip atitinkamo psichinio reiškinio aprašymą ir interpretaciją, randa Kondiljako, Helvecijaus, I. Kanto darbuose (XVIII a.). Dauguma XVIII a. ir XIX a. autorių, nagrinėdami interesus, juos siejo su pedagoginiu procesu. Buvo tiriami mokymo, pažintiniai interesai. XX a. pradžioje plėtojama taikomoji psichologija, pradedama plačiau tirti žmogaus veiklos motyvaciją, intensyvėja ir profesinių interesų tyrimai.

S. Kregždė (1988) suskirsto profesinius interesus į trys lygius – vartotojo, veikėjo ir specialiai profesinį. Šie lygiai apima interesų formavimąsi nuo atsiradimo iki brandumo.

Pirmam vartotojo intereso lygiui, kuriuo prasideda profesinio intereso formavimasis, būdingas nedidelis veiklos aktyvumas, kuris atsiranda kaip išorinių poveikių pasekmė. Vartotojo lygiui būdingos tokios psichologinės charakteristikos: nevalingas dėmesys veiklai, kuri dažniausiai organizuojama kitų, trūksta valingų savarankiškų pastangų tęsti šią veiklą, neapibendrintas, nesiejamas su vertybinėmis orientacijomis situacinis interesas. Vartotojo interesą nesunku sukelti ryškiais, stipriais, išsiskiriančiais iš aplinkos dirgikliais. Tolesnis vartotojo intereso plėtojimas priklauso nuo aplinkybių. Pvz., mokykloje pradedamas dėstyti naujas kursas, tai patraukia daugelio mokinių nevalingą dėmesį ir sukelia teigiamas emocijas. Paskatinti mokytojo arba savo iniciatyva mokiniai patys bando atlikti panašias užduotis. Taip mokiniai gali pereiti į aktyvią būseną. Perėjimas į aktyvią būseną yra laikoma sąlygine riba tarp vartotojo ir veikėjo interesų lygių.

Aukštesniam veikėjo intereso lygiui būdinga: aktyvios pastangos užsiimti atitinkama veikla, teigiamos emocijos ir sąmoningas siekimas jas pakartoti, interesas jau gana pastovus, kažkiek apibendrintas, bet dar nesiejamas su vertybinėmis orientacijomis. Pagrindinis tolesnio veikėjo intereso formavimosi stimulus – veiklos sėkmės įsisąmoninimas. Labai reikšmingas

teigiamas pastiprinimas iš šalies. Turint ryškų veikėjo interesą, dažnai atsiranda ketinimas pasirinkti atitinkamą profesiją, kurios pagrindu taptų su interesu susijusi veikla. Aukščiausiam intereso lygiui, specialiai profesiniam, yra būdinga tos pačios kaip ir veikėjo interesui: dėmesio, valios pastangų bei emocijų charakteristikos, jau atsiskleidusios gebėjimų prielaidos, interesas jau yra pastovus, apibendrintas, įsisąmonintas jo derinimas su kitomis apibendrintų interesų grupėmis bei vertybinėmis orientacijomis. Tai yra tikrasis profesinis interesas. Šių profesinių lygių analizė padeda geriau suprasti, kas yra profesinis interesas ir kaip jis formuojasi (Kregždė, 1988).

Profesinių interesų ištakos pastebimos jau ikimokykliniame amžiuje. Tuo metu pagrindinė vaiko veikla yra žaidimas, taigi ir savo interesus jis išreiškia žaidimu. Nesunku pastebėti, kad žaisdamas vaikas dažnai pasirenka atitinkamos profesijos atstovo vaidmenį. Mergaitės pasirenka pardavėjos, gydytojos, mokytojos vaidmenis, o berniukai dažnai vaidina vairuotojus, statybininkus, gaisrininkus. Psichologinėje ir pedagoginėje literatūroje tokios interesų išraiškos neskiriamos prie profesinių interesų užuomazgų. Tai laikoma vaiko pažintinių žaidimų interesų išraiška. Tačiau mokslininkų, muzikantų ir kitų žinomų žmonių biografijos dažnai rodo, kad interesas atitinkamai profesinei veiklai dažnai pasireiškia gana anksti, net ikimokykliniame amžiuje. Jau pirmoje klasėje profesinių interesų ratas prasiplečia, nes vaikai susipažįsta su didesniu profesijų skaičiumi. Kalbant apie paauglių profesinius interesus, reikia pabrėžti paauglių interesų nepastovumą. Specialiai ugdant arba palankiai susiklosčius sąlygoms, paaugliai įgyja gana gilius ir pastovius profesinius interesus.

Pasirengimas profesijai vyksta mokymosi bendrojo lavinimo mokykloje laikotarpiu, todėl mokyklai tenka ypatingas vaidmuo – padėti suderinti moksleivio siekius ir galimybes bei juos pritaikyti prie nuolat besikeičiančios visuomenės socialinių ir ekonominių poreikių. Mokykloje moksleiviams reikia padėti kuo geriau pažinti save, išsiaiškinti, ką jie mėgsta, ko jie nori, kam turi pašaukimą. Moksleiviai turi rasti poreikius ir galimybes atitinkančią veiklą ir ugdyti savo kūrybines galias. Šiandien ypač svarbu išmokyti jauną žmogų savarankiškai bei kartu su kitais spręsti savo bei visuomenės gyvenimo problemas, padėti įgyti dalykinį ir kultūrinį raštingumą bei žinias ir gebėjimus savarankiškam gyvenimui. Vienas iš svarbiausių mokyklos uždavinių – padėti moksleiviui pasirinkti jo poreikius, interesus ir gabumus atitinkantį ugdymosi kelią, sudaryti pagrįstą nuomonę dėl jam tinkamiausios tolimesnės veiklos. Labai svarbu lavinti bendruosius gebėjimus. Bendrieji gebėjimai – tai universalūs gebėjimai, kurie užtikrina sėkmę įvairiose srityse, leidžia žmogui sėkmingai mokytis, dirbti, bendrauti ir bendradarbiauti, kritiškai mąstyti, savarankiškai spręsti problemas ir kt. Tai gebėjimų, tinkamų daugeliui profesinės veiklos sričių, visuma, kuri būtina tobulėjančiam šiuolaikiniam žmogui. Žmogaus gabumai, jų tinkamas lavinimas ir ugdymas – profesinės sėkmės garantas (Kučinskienė, 2003).

Meninis ugdymas yra svarbiausia nuoseklaus švietimo dalis, padedanti išugdyti visapusišką asmenybę. Menai sukuria išskirtinę aplinką ir sąlygas praktikai, kai besimokantysis aktyviai įtraukiamas į kūrybinę veiklą ir įgyja patirties, dalyvauja kūrybiniuose vystymosi procesuose. Meninis ugdymas skatina intelektualinį, dvasinį, dorovinį, kūrybinį vystymąsi bei atveria platesnes įsidarbinimo bei socialines galimybes. Meninis ugdymas taip pat padeda lavinti daugelį bendravimo įgūdžių, leidžiančių save išreikšti, kritiškai vertinti supantį pasaulį ir gyventi pilnavertį gyvenimą, įskaitant glaudesnių socialinių sąsajų plėtotę (Meno ir švietimo sąsajos, 2005).

Organizuojant aukštesniųjų klasių meninį ugdymą, atsižvelgta į mokinių individualybės, tapatybės paieškas, raiškos poreikius ir siūloma rinktis programą, kurios įgyta patirtis padėtų pritaikyti savo įgūdžius renkant profesiją ir studijuojant. Teorinės žinios įsisavinamos per praktinę veiklą, taikant aktyviuosius mokymo metodus.

Teatrinio ugdymo veikla skirta ugdyti visapusiškai išsilavinusią ir kūrybingą asmenybę, kuri mokėtų reikšti savo jausmus ir mintis, turėtų bendravimo įgūdžių, motyvaciją pažinti nauja, realizuoti savo gebėjimus pasirinktoje veikloje, mokėtų save išreikšti ir vertinti kitus.

Teatrinis ugdymas mokykloje – tai dramos (teatro) pamokos. Teatro pamokos – tai, pirmiausia, gyvenimo dramos analizės pamokos. Jų metu teatro priemonėmis iškeliama gyvenimiškos problemos, aiškinamasi jų atsiradimo priežastis, pateikiami siūlymai ir problemų sprendimo būdai, aktyviai išreiškiama pozicija vienu ar kitu klausimu. Tokios pamokos natūraliai veda savęs pažinimo link. Asmens gebėjimas susikaupti, valdyti dėmesį, gilintis į kūrinio visumos ir detalių santykius tampa ypač aktualu profesinių interesų plėtrai.

1.2. Profesinių interesų sistema ir jos pažinimas per teatro pamokas

Profesijos interesų pažinimo procese svarbus yra motyvacinės sistemos pažinimas. Tai padeda atskleisti, kas žmogui yra aktualu, prasminga, vertinga ir reikšminga.

„Motyvas” kilęs iš lot. k. žodžio „monere” – judinti. Anot profesoriaus L. Jovaišos, motyvas - tai veiksmas ir jo krypties priežastis. „Motyvas – tai tokia vidinė daugiau ar mažiau įsisąmoninta paskata, kuri yra susijusi su siekiamu tikslu ir išreiškia to siekiamo tikslo vertingumą” (Žemaitis, 1978). Visuotinai pripažįstama, kad motyvas – elgsenos (veiklos ir elgesio) priežastis. Jis skatina veiksmus, siekiant tikslo.

Motyvai - žmogaus veiklos paskatų esmė. Motyvaciniai veiksniai yra poreikiai, veiklos tikslai, įgūdžiai, emocijos, temperamento ir asmenybės savybės. S. Rubinšteinas, J. Laužikas, P. Jakobsonas prie tokių veiksmų priskiria ir valią. Kognityvinės motyvacijos tyrėjai: A. Leontjevas, S. Kelly ir kt., pabrėžia pažinimo vaidmenį veiklos motyvacijai. Poreikiai skatina

veikti, jausmai ir emocijos sukaupia teigiamą ar neigiamą jėgą, valia padeda įveikti trūkumus, numatydamą aktyvumo tikslą.

Motyvacija - tai psichologinis procesas, reguliuojantis asmenybės veiklą ir santykius. Motyvu laikoma ir vidinė paskata – tai, kas individą traukia, kas jam aktualu, kas tenkina vidinės būties reikalavimus. Motyvacija yra motyvų kaitos procesas, reguliuojantis asmenybės veiklos ir santykių kryptį, intensyvumą bei patvarumą, esant sąveikai tarp motyvuoto individo ir aktualios situacijos. Profesijos rinkimosi motyvacija – hierarchinė motyvų kaita, lemianti kryptingą apsisprendimą ir elgesio strategiją, siekiant galutinio tikslo (Jovaiša, 1981).

Motyvas yra palankumo, pasirengimo veikti konkrečiu būdu veiksnys. Palankumas šiuo atveju yra individo vidinė pozicija įvairių objektų ir darbo situacijų požiūriu. Motyvas pasireiškia kaip priemonė. Juo individas kiekvienoje konkrečioje situacijoje paaiškina ir pagrindžia savo elgseną (Kulvinskienė, 1994).

Motyvų klasifikacija

Motyvo paskirtis asmenybės gyvenime yra skirstoma į: 1) biologinius (maisto, šilumos ir kt.); 2) socialinius (reguliuoja tarpasmeninius, kolektyvinius, visuomeninius – darbinius žmonių santykius); 3) asmeninius motyvus.

Pagal motyvų rūšį su objektu skiriami pirminiai (betarpiški) ir antriniai (tarpiški) motyvai. Veikiant pirminiams tiesioginiams motyvams, individas pasitenkina pačiu darbo procesu ir jo rezultatais. Esant netiesioginiai motyvacijai, individą traukia pašaliniai dalykai: darbo užmokestis, pripažinimas, padėtis visuomenėje, siekimas suteikti artimiesiems džiaugsmo, praktiniai gyvenimo tikslai (noras įgyti specialybę), visuomeniniai interesai (noras būti naudingu ir pan.). Pirminiai ir antriniai motyvai būna susiję: žmogus suinteresuotas tiek savo profesine veikla, tiek ir kitomis vertybėmis.

Motyvai klasifikuojami ir pagal jų aktualumą. Skiriami dispoziciniai ir aktualieji motyvai. Pastarieji yra dabar vykstančio veiksmo priežastis. Jie būna spontaniški. Tačiau yra motyvų, kurie kalbamuju momentu neveikia. Tai motyvai „aš žinau, bet nedarau“, „aš noriu, bet negaliu“. Šie motyvai gali būti veiksmingi, kai susidaro atitinkamos sąlygos. Tokie motyvai - tai, pirmiausia, nuostatos, požiūriai, pažiūros, įsitikinimai ir ketinimai.

Nesąmoninga arba mažai išsąmoninta motyvacija. Štai kelios šios motyvacijos rūšys. Nuostata yra vidinis būsimo elgesio planas, programa. Savotiška nuostata yra sugestyvumas – emocinė, intelektualinė ir valinė asmenybės parengtis nekritiškai priimti įtaigius išorės poveikius ir pagal juos reguliuoti elgesį. Galima skirti didelio ir mažo sugestyvumo individus. Jį galima aiškinti kaip emocinės, intelektinės, valinės motyvacijos bejėgiškumą. Artima nuostatoms ir sugestyvumui dispozicija yra konformizmas. Grupiniame bendravime jis pasireiškia tuo, kad nesąmoningai pasiduodama grupės nuostatoms, pagal jas mąstoma ir elgiamasi. Konformizmui

priešingas yra kolektyvizmas. Kolektyvizmas yra asmenybės parengtis savarankiškai veikti pagal socialiai reikšmingus kolektyvo interesus. Sąmoninga motyvacija skiriama į tris grupes: poreikiai, kognityvinė ir emocinė motyvacija.

Motyvai pirmiausia siejami su poreikiais. Poreikis yra pirmasis giluminis orientacinis pasirinkimo šaltinis. Poreikis yra sąmoningas reikmės – vidinio ir išorinio trūkumo – pergyvenimas ir tendencija jį pašalinti. Poreikių rūšys: biogeniniai, sociogeniniai ir biosocialiniai. Biogeniniai poreikiai yra organiniai, materialiniai, vitaliniai ir genataliniai. Be jų pažeidžiama žmogaus vidaus organų funkcionavimo pusiausvyra. Jų tenkinimas užtikrina normalią žmogaus veiklą ir visuomenės gyvenimo pratęsimą. Sociogeniniai poreikiai – tai socialinio, visuomeninio – istorinio vystymosi padarinys. Išskiriami trys sociogeniniai poreikiai: veiklos, tarpasmeniniai santykiai ir dvasiniai. Veiklos poreikiai pasirodo jau kūdikystėje - tai žaidimo poreikis, vėliau mokymosi poreikis, brandoje atsiranda darbo poreikis. Jis tampa žmogaus būties pagrindu. Visose veiklos srityse formuojasi bendri veikos poreikiai: saviraiškos, ištvėrmės, kūrybingumo. Bendravimo (tarpasmeniniai) poreikiai: komunikacija, organizavimas, ugdymas. Biosocialiniai poreikiai kyla iš biologinių poreikių, bet įgyja socialinę reikšmę (pvz. motiniškumas).

Poreikis yra susijęs su pažinimo procesais ir emocijomis. Intelektu dėka pastebimas ir atrenkamas poreikį tenkinantis objektas. Poreikį patenkinus kyla teigiamos emocijos, jeigu ne neigiamos. Jos gali stiprinti arba silpninti poreikį, turėti įtakos proto sprendimams. Poreikis yra fundamentalus žmogaus aktyvumo veiksnys ir šaltinis. Individui yra svarbu atskleisti poreikius, nes tai padeda renkantis profesiją. Svarbu žinoti ir iš poreikių kylančius motyvacinius darinius.

Įpročiai ir įgūdžiai. Įprotis – tai poreikis atlikti išmokus veiksmus (pvz. tam tikru laiku skaityti knygą). Automatizuoti veiksmai – įgūdžiai.

Polinkis kreipia individą praktiškai veikti kurioje nors pažintinės, techninės, socialinės, meninės veiklos srityje: būti mokytoju, aktoriumi, inžinierium ir pan. Polinkis – kryptingas vienos ar kitos veiklos pasirinkimas. Polinkiai kyla iš žmogui būdingo poreikio veikti, siekimo tobulinti veiklai būtinus sugebėjimus ir įgūdžius. Jie dažniausiai yra gabumų plėtotės prielaida. Polinkiai turi esminę įtakos žmogaus profesinės veiklos pasirinkimui, todėl svarbu juos laiku atskleisti.

Gebėjimai – tai fizinė ir psichinė galia atlikti tam tikrą veiksmą. Gebėjimo pedagoginis pagrindas – žinios, mokėjimai, įgūdžiai.

Poreikių pagrindu vystosi tokie sudėtingi motyvaciniai padariniai kaip vertybės, vertybinės orientacijos ir idealai.

Vertybės yra tie materialiniai ir dvasiniai objektai, kurie geriausiai patenkina žmogaus norus. Vertybės formuojasi poreikių pagrindu ir asmenybės struktūroje įgyja idealų, siekių,

gyvenimo tikslo ir prasmės formas. Vertybės padeda atsirinkti, kuriuos poreikius verta tenkinti. Vertybė nuo paprastos reikmės skiriasi tuo, kad ji įgyja individui santykinai pastovią, patrauklią formą. Objektai, įgiję asmenybei vertybės prasmę, turi didelę atrenkamąją galią – jie orientuoja į save asmenybės sąmonę ir elgesį, atmesdami kitus objektus. Subjektyvios vertybės sudaro motyvacinę asmenybės turinį, formuodamos jos interesus, požiūrius ir įsitikinimus. Svarbu įvertinti ir pažinti savo vertybes. Vertybės susiformuoja veikiant socialinei aplinkai ir asmeninei patirčiai. Išsiaiškinus vertybes, sumažėja neryžtingumas dėl ateities. Vertybinės orientacijos teikia pirmumą tam tikroms vertybėms ir kryptingą aktyvumą tikslui pasiekti. Renkantis profesiją, vertybės analizuojamos kartu su kitais profesinio pasirinkimo veiksniais: interesais, gebėjimais, asmenybės bruožais.

Poreikiai ir vertybės – svarus giluminis asmenybės profesinio kryptingumo kriterijus.

Kognityvinė profesijos interesų ir veiklos motyvacija. Kognityvinė motyvacija yra vadinama sistema paskatų, betarpiškai kylančių iš žinojimo ir supratimo, kuriems įgyti reikia informacijos. Informacija gali būti trejopa: episteminė – žinios apie objektų ypatybes ir jų ryšius, instrumentinė – žinios, kaip veikti, kokius veiksmų būdus naudoti ir vertinamoji – žinios apie objektyvią objektų reikšmę ar subjektyvią prasmę. Pastaroji informacija tiesiogiai įtakinga motyvacijai.

Kognityvinė informacija tikslinga skirti į stereotipinę ir dinaminę. Pirmoji parodo, kokie motyvaciniai šablonai susiformuoja pastovios informacijos pagrindu, kaip jie skatina veikti. Antroji apibūdina asmenybės motyvaciją konkrečioje jos veikloje. Prie kognityvinės motyvacijos yra priskiriami išpūdžiai, nuomonės, požiūriai, pažiūros. Iš dinaminės kognityvinės motyvacinės sistemos reikia skirti tikslus, aspiracijas, perspektyvą, siekimus.

Individo veikla vienu metu gali būti grindžiama keliais motyvais, t.y. motyvaciniu branduoliu, nes individas yra susijęs įvairiais santykiais: su daiktais, žmonėmis, visuomene ir su savimi.

Realybėje kiekvieno veiksmo motyvas paprastai yra kelių (ar net daugybės) vidinių ir išorinių stimulų sąveikos rezultatas. Tai priklauso nuo individo psichologinių savybių. Žmogaus psichikos gelmėse glūdi energijos šaltinis, kurio esmę galima nusakyti žodžiais „veikti“, „daryti“. Ką veikti ir ką daryti, apsprendžia žmogaus tikslai.

Tikslinga veikla įmanoma, kai žmogus įsisąmonina, ko būtent jam trūksta, ko reikia. J. Kuliutkinas ir G. Suchobskaja vienu iš svarbiausių momentų, apibūdinančių tikslingą elgesį, mano esant ateities spėjimą (anticipaciją), numatytą tam tikros pageidaujamos būsenos, orientavimosi į ateitį ir jos laukimą. Kryptingą žmogaus veiklą apibrėžia tikslas. Tikslas – tai suvokiamas (įsivaizduojamas, numatomas, planuojamas) tam tikros veiklos rezultatas (pvz. įgyti pageidaujamą profesiją ir kt.).

Tikslo iškėlimas, o tuo labiau pastangos jį pasiekti, neįmanomos be būtino ir specifinio žmogaus veiklos komponento – valios. S. Rubinšteinas valios užuomazgų išvelgia poreikyje: jau pirminis jausminis poreikio išgyvenimas turi tam tikrą dinamišką kryptingumą, tendenciją, siekimą. Valios dėka žmogus reguliuoja savo elgesį, aktyvindamas vienus motyvus ir slopindamas kitus, pasitelkdamas juos naujiems tikslams, labiausiai atitinkantiems pasirinktos veiklos suvokimą.

P. Jakobsonas pabrėžia, kad tikslingos veiklos reguliaciją lemia įvairūs psichiniai aktai: susidariusios situacijos įvertinimas, būsimo veiksmo būdo išrinkimas, atranka priemonių tikslui pasiekti, sprendimui priimti ir t.t.. Taip į valingos, tikslingos veiklos organizavimą neišvengiamai įsitraukia intelektas, mąstymas ir kartu iškyla įvairūs emociniai išgyvenimai.

Tikslo įgyvendinimo sėkmė priklauso nuo to, kaip žmogus yra įvaldęs veiklos būdus, būtinus jiems pasiekti. Kita svarbi kryptingos veiklos sąlyga yra įgūdžiai. Veiksmai, virstę įgūdžiais, palengvina pasiekti numatytus tikslus.

Emocinė motyvacija. Emocijos yra ne tik veiklą lydintios būsenos, bet ir žmogaus reakcija į aplinką, t.y. emocijos sukelia išorinį veiksma. Emocijos, vidinis nusiteikimas profesijos atžvilgiu, dažnai tampa pagrindiniu pasirinkimą lemiančiu veiksnium. Teigiama nuostata profesijos atžvilgiu padeda asmenybei siekti užsibrėžto tikslo. Atkaklus siekimas, skatinamas stiprių teigiamų emocijų, gali liudyti apie pašaukimo buvimą.

Pašaukimas – lemiamas profesijos rinkimosi motyvas. Pašaukimas – tai žmogaus lemtis dirbti tam tikrą darbą, teikiančią asmeninę laimę. Profesinis pašaukimas išreiškia individo išgyvenimus, kylančius sąlytyje su veikla ir pagrįstus vidinėmis nuostatomis.

Poreikis išjudins veikti, kai prarandama organizmo aktyvumo pusiausvyra dėl patiriamo ko nors trūkumo. Jausmai ir emocijos sukaupia teigiamą ar neigiamą jėgą, valia ryžtasi įveikti trūkumus numatydamas aktyvumo tikslą, žinojimas atskleidžia praktinius kelius, kaip pasiekti geidžiamą tikslą. Visi šie veiksmai glaudžiai susiję, vienas be kito negali veikti, negali išjudinti asmenybės saviraiškos (Jovaiša, 1988).

Motyvacinės asmenybės teorijos stengiasi paaiškinti asmenybės dinamiškumą, jos elgesio variklius. Asmenybės elgesį lemia daugelis poreikių, o kai kurie motyvacinės teorijos autoriai nurodo, kad esama vieno dominuojančio poreikio, pasak K. Rogers – savęs aktualizavimas.

Paauglys, suvokiantis savo asmenybę, žiūri į save visų pirma kaip į savarankišką asmenybę, besiskiriančią iš kitų. Šia prasme į pirmą vietą iškyla asmenybės individualumas: žmogus jaučia poreikį ir būtinumą skirtis nuo aplinkinių. Su tuo glaudžiai susijęs noras suvokti save kaip visumą. Kai mes kalbame apie asmenybės vientisumą, turime tiek individualias ypatybes, tiek vidinę vienybę, teisingą asmenybės poreikių, motyvacijos ir elgesio stiliaus derinį (Želvys, 1994).

Vienas ryškiausių humanistinės psichologijos atstovų Abraham Maslow savo asmenybės vystymosi teorijoje iškelia mintį, jog į saviraišką, savęs realizavimą asmenybė eina per hierarchiškai organizuotų savo fundamentaliųjų poreikių patenkinimą. Šios hierarchijos pagrindas – poreikiai susiję su fiziologine gerove ir saugumu, patenkinus šios poreikius išryškėja priklausomumo kuriai nors grupei ir meilės siekiai. Toliau eina savigarbos bei aplinkinių pagarbos poreikis, vedantis į pasitikėjimą, savo vertės pajautimą.

„Poreikių piramidės” viršūnėje – savęs aktualizavimo poreikis, reiškiantis žmogaus poreikį vystyti ir realizuoti savo sugebėjimus, talentus ir potencialias galimybes. Muzikantai turi muzikuoti, dailininkai turi tapyti, poetai turi kurti eiles, jeigu jie nori taikiai sugyventi patys su savimi. Žmonės turi būti tuo, kuo jie gali būti. Jie turi likti ištikimi savo prigimčiai ir realizuoti save.

Saviraiška – tai nebūtinai kūrybinės pastangos, tampančios meno kūriniais. Mokytojas, studentas, sportininkas, gydytojas ar statybininkas – visi gali išreikšti savo potencialą, maksimaliai gerai darydami tai, ką jie daro. Specifinės saviraiškos formos yra labai įvairios. Dauguma žmonių jaučia poreikį tobulėti. Tyrinėjimai šį mokslininką atvedė prie išvados, kad stimulus realizuoti savąjį potencialą yra natūralus ir būtinas. Tik nedaugelis žmonių jį pasiekia (A. Maslow vertinimu, mažiau nei 1 % žmonijos). Daugelis žmonių nemato savojo potencialo, jie nežino jį egzistuojant, nesupranta saviugdą naudoti. Jie linkę abejoti savo sugebėjimais, tuo mažindami savo saviraiškos galimybes. Tai sėkmės baimė, kuri kliudo žmogui siekti didybės ir tobulumo. Socialinė ir kultūrinė aplinka dažnai gniuždo saviraiškos tendenciją. Kiekvienam žmogui reikia palankios bendruomenės, kad jis kuo geriau atskleistų savo žmogiškąjį potencialą.

Jauno žmogaus saviraiška – tai jo adaptavimasis jį supančioje socialinėje aplinkoje; pagarbos sau ir pripažinimo; savęs įvertinimo ir savireguliacijos siekimas. Išreikšti save - tai didžiausias jo troškimas ir siekis.

Saviraiška – viena svarbiausių mūsų žmogiškosios esmės paieškos ir atsiskleidimo prielaida, priemonė ir sąlyga. Menas, kaip viena seniausių žmogaus kūrybinės, emocinės, jausmų ir minčių išraiškos priemonių, leidžia atskleisti suvokiamą ir nesuvokiamą žmogaus vidinę ir išorinę realybę.

Jauni žmonės išreiškia save teatrinio meno metodu dėka. Supažindinimas su įvairiomis teatro formomis bei galimybėmis save išlaisvinti ir prabilti į žiūrovą metaforomis ir simboliais (Kazragytė, 2008).

Vienas svarbiausių šiuolaikinės mokyklos siekių – padėti mokiniui išsiugdyti kūrybos kompetenciją, supratimą, kaip gebėjimą originaliai, lanksčiai, tikslingai ir produktyviai mąstyti, veikti. Ugdant kūrybos kompetenciją, plėtojami tokie itin svarbūs mūsų laikui asmenybės bruožai, kaip smalsumas, imlumas naujovėms, nebijojimas rizikuoti, pasitikėjimas savo jėgomis,

kurie suaugus turėtų laiduoti sėkmingą įsitraukimą į gyvenimą, rasti savo vietą jame bei būti laimingam. Tik laisvai, kūrybiškai veikdamas žmogus ima suvokti save kaip objektą, laisvą pasirinkti ir spręsti, atsakingą už savo veiksmus (Jonynienė, 2004).

Kūrybiškumas ir kūrybinė teatrinė veikla skatina mokinių atidžiau pažvelgti į save, geriau suvokti savo poreikius ir gebėjimus, savo vertę. Teatro pamokoje lavinama teatrinė jaunuolių klausa ir rega, skatinama stebėti, analizuoti, lyginti, interpretuoti ir vertinti estetines judesio, kalbos (intonacijos), garso ir vaizdo savybes scenoje ir gyvenime. Supažindinama su svarbiausiais teatro kūrybos būdais, priemonėmis, procesais, žanrais, stiliais, formomis, ugdomi gebėjimai praktiškai taikyti žinias profesinėje veikloje.

Teatro pamokose svarbu taikyti tokius metodus, kad mokiniai patys „atrastų“ žinias, jas sąmoningai suprastų ir gebėtų jomis pasinaudoti. Pasitelkiant projekto ir scenarijaus metodus, mokiniai vykdo ilgalaikius teatro projektus, atlikdami įvairius vaidmenis, pvz., vieni parenka tekstus, yra „dramaturgai“, kiti vadovauja pratyboms, „apšilimams“, atlieka „režisieriaus“ vaidmenį ir pan. Taikant šiuos metodus, mokiniai „nueina“ mokymosi kelią, jie susikuria taisykles, normas, t.y. tam tikras apibendrintas žinias, remdamiesi patirtimi, todėl mokymasis susijęs su jausmais, išgyvenimais ir gali keisti bei formuoti nuostatas. Nuolat keliamos problemos (iššūkiai), kurie skatina mokinius atskleisti gebėjimus, prasmingai integruoti ugdymo turinį, aktyviai mokytis „sau“.

Per teatro pamokas taikytini tokie metodai bei veiklos būdai, kurie padeda formuoti profesiniams interesams:

Sustingęs vaizdas. Mokiniai sukuria pantomiminį paveikslą. Tai taikoma norint išryškinti svarbiausius momentus, mokinių supratimą, požiūrį, idėjas, sceninio apipavidalinimo sumanymus. Mokiniai interpretuoja vaizdus ir aptaria jų prasmes.

Grupinis vaidmuo. Mažos grupelės vaidina tą patį vaidmenį, kad išsiaiškintų įvairias galimas minčių, jausmų bei požiūrių interpretacijas.

Iliustruojantis veiksmas. Vieni mokiniai pasakoja istoriją (siužetą), kiti tuo pat metu iliustruoja vykstantį veiksmą. Arba tas pats mokinys pasakoja siužetą ir čia pat jį iliustruoja, suvaidindamas sceną arba atlikdamas atskirus veiksmus. Metodas tinka tiek organizuojant mokinių veiklas, tiek tam tikriems veiksams suteikiant simboliškumo ar metaforiškumo.

Pasikeitimas vaidmenimis. Suvaidinus improvizuotą situaciją, pavyzdžiui, „vagis ir policininkas“, mokiniai greitai pasikeičia vaidmenimis, kad abu galėtų pabūti ir „blogiečiu“ ir „geriečiu“, įgytų įvairių vaidmenų atlikimo patirtį.

Personažo monologas. Sustabdžius vaidinantį mokinį, paprašoma jo, kad personažo vardu išsakytų savo mintis, jausmus, požiūrį į susiklosčiusią situaciją ar tai, ką ketina veikti netrukus ar ateityje, kita tema (VUBP Teatras, projektas, 2010).

Teatro raiška mokiniai ugdomi kaip teatro kūrėjai. Siekiama, kad jie įgytų kiekvienam žmogui būtiną supratimą apie teatro kūrybą, išbandytų ir parodytų savo galimybes, įgytų žinių ir gebėjimų, glaudžiai susijusių ne vien su teatru, bet ir apskritai su kultūra, kasdieniniu gyvenimu ir darbu. Mokiniai, įgiję teatrinę patirtį, geriau „mato“, „girdi“ ir kontroliuoja daugelį teatro raiškos priemonių, kaip antai kūną, žodį (balsą), išvaizdą, padėtį erdvėje, kartu gerina bendravimą (išsiugdo tarpasmeninį intelektą). Ši patirtis ir kompetencija gali būti gilinama toliau, mokantis ne tik pagal aktorius, režisierius profesinio rengimo programas, bet ir kitas, kuriose svarbūs viešojo komunikavimo įgūdžiai (BPU, 2008, p. 4).

Teatro mokymosi ryšys su gyvenimo praktika. Mokiniai tik tada jaus, jog tai, ko mokosi, yra naudinga, jeigu įsitikins tiesiogiai egzistuojančiu ryšiu. Gyvenimas - scena - gyvenimas. Viską, ką mokinys įkūnija scenoje – situacijas, personažų kuriamus charakterius – jis ima iš savo gyvenimiškos patirties: jausmų ir išgyvenimų ir supančio pasaulio stebėjimų. Vėliau scenoje įgyta patirtis „pernešama“ į tikrąjį gyvenimą. Kai mokiniai pastebi, jog jų patirtis pritaikoma teatrinėje raiškoje, o tai, ką išmoko, sužinojo naujo, gali, savo ruožtu, taip pat pritaikyti gyvenime, stiprėja motyvacija mokytis teatro.

Būtina, kad vaidybos užduočių ir vaidinimų siužetai būtų grindžiami gyvenimiškais faktais, įvykiais. Pavyzdžiui, miestelyje atsitiko koks nors sukrečiantis įvykis. Mokiniai apie jį kalba, diskutuoja, vaidindami fantazuoja ir išivaizduoja trūkstamas aplinkybes ir pan.

Mokinius ypač domina tos situacijos, kuriose jie gali geriau pažinti save. Koks aš esu žmogus? Ką mano apie mane kiti? Koks aš galėčiau būti sceninis charakteris? Tai svarbu tam, kad mokiniai labiau įsisąmonintų save, susigyventų su savo bruožais ir ydomis, ir kad juos panaudotų kurdami vaidmenis ir kartu įsisąmonintų jų turį, o ne slėptų. Šį ryšį su savuoju „aš“ mokiniai gali užčiuopti atlikdami tokias užduotis, kaip antai: parašyti savo, pirato, biografiją.

Ryšio su gyvenimu išvalgai itin tinka Forumo teatras. Forumo teatro siužetams mokiniai dažniausiai pasirenka įvykius iš savo pačių arba draugų, bendraamžių, tėvų, pažįstamų gyvenimo. Juose atsispindi patirtis, įgyta iš grožinės literatūros, spaudos ir televizijos. Jaunuolius dažniausiai jaudina tokios temos: a) tarpusavio santykiai ir lyderiavimo problemos; b) troškimas jaustis suaugusiu ir nepriklausomu, nenoras paklusti taisyklėms, siūlomoms tėvų; c) suaugusiųjų pasaulio taisyklių nepaisymas: konfliktai su mokytojais ir kitais suaugusiųjų pasaulio atstovais; d) lyčių santykių problema: įsimylėjimas priešingos lyties bendraamžį ir nemokėjimas suvaldyti savo jausmų ir pan. (BUP, 2008, p.60). Forumo teatras leidžia pasijusti daugelio personažų situacijose. Jie ne tik panaudoja asmeninę patirtį (pasakoja situaciją iš savo gyvenimo, suvaidina save), bet ir stebi gyvenimą (kaip elgiasi tas ar anas žmogus įvairiuose situacijose). Naudojant Forumo teatro metodą dalyviai įgyja tam tikrų gebėjimų. Jie išmoksta kurti ir koreguoti siužetą

(veiksmo liniją, personažų santykius), o tai lavina jų režisūros gebėjimus. Vaidindami jie geba kurti ryškius savo personažų charakterius. Tai skatina paties Forumo teatro specifiką: visų veikėjų charakteriai turi būti tiksliai išreikšti, o režisieriaus pozicija aiški kiekvienam žiūrovui.

Teatro mokymosi pasiekimai tiesiogiai atspindi viešojo bendravimo situacijas. Visu pirma tai vyksta per teatro pasirodymus, kurie pareikalauja iš mokinių pažvelgti į žiūrovus, prisitaikyti, siekti tikslų ir apginti savo poziciją jiems stebint. Pasirodymai daugeliui mokinių dažnai yra vienintelė proga išeiti į sceną ir su didele grupe bendraamžių atlikti giliai įsimenančius veiksmus. Padėti įgyti šią teatrinio socialinio bendravimo patirtį mokiniams turi būti nuolat ieškoma proga. Teatro bendrojoje programoje aprašytos žinios ir gebėjimai, susijusios su galimybe mokytis teatro toliau ir galimybe gauti darbo pasiūlymą ir kilti karjeros laiptais atvejais, kai dirbantieji turi gerus viešo bendravimo įgūdžius, pasižymi komunikabilumu (BPU, 2008, p.61).

Teatro pamokoje vykstantis procesas žmogui padeda atsirinkti vertybes, pažinti save, įvertinti savo galimybes, patikėti savimi. Taip pat plečiasi objektyviojo ir subjektyviojo pasaulio pažinimo ribos.

1.3. Profesinės aplinkos pažinimas per teatro pamokas

Šiuolaikinės asmenybės raida yra dinamiška, glaudžiai susijusi su profesijos pasirinkimu bei integravimu į visuomenę. Jau nuo ankstyvos vaikystės žmogus dalyvauja socializacijos procese. Sociologas R. Bergmanas žmogaus socialinį statusą aiškina kaip „socialumo dinaminį“, žymintį žmogaus socialinę padėtį visuomenėje. T. Parsonas akcentuoja glaudų ryšį tarp socialinių vaidmenų ir vertybių. Kiekvienas žmogus yra individualus, todėl jo profesinis kelias skirtingas. Skirtinga aplinka, individualūs norai ir polinkiai lemia savitą profesinį pasirinkimą bei asmenybės vystymosi galimybes. Asmenybė, remdamasi savo norais, polinkiais, emocijomis, nuostatomis, interesais, gali rinktis iš aplinkos teikiamų galimybių ir tokiu būdu kurti savo vidinį pasaulį. Kiekviena asmenybė stengiasi pasirinkti tą socialinį vaidmenį, kuris labiausiai atitinka jos vertybes, interesus bei motyvus. Aplinkos sąlygos ir įvykiai – tai socialiniai, kultūriniai, politiniai, ekonominiai, gamtiniai veiksniai, kurių žmogus dažniausiai negali kontroliuoti, tačiau jie veikia žmogaus pasirinkimą. Jaunuolį supanti reali situacija, aplinka gali veikti daug stipriau nei objektyvi, moksliskai pagrįsta konsultuojamojo ir informuojamojo pobūdžio veikla (Laužackas, 2005).

Profesinė aplinka – tai subordinacijos (pavaldumo) ryšiai, bendros veiklos apsprendžiami santykiai, individualūs specialisto profesionalo bruožai. Profesija – socialinis ir psichologinis reiškinyš. Profesija yra socialinės veiklos rūšis. V. Kučinskas teigia, kad aplinka yra visuma

išorinių ir vidinių darbo veiksmų, tiesiogiai ar netiesiogiai veikiančių darbinės veiklos rezultatus. Autorius įvardina tokius aplinkos veiksmus kaip fiziniai, sanitariniai – higienos, psichofiziniai, estetiniai, socialiniai – psichologiniai bei socialiniai – ekonominiai. Žmogaus prigimčiai būdingas vidinis pozityvumas išryškėja, jei aplinka yra palanki saviraiškai ir augimui.

Asmenybės socialinis vaidmuo pasireiškia ne tik jam vykdant profesines funkcijas. Visuomeninėje aplinkoje žmogus yra kokios nors organizacijos narys arba tiesiog pilietis. Reikšminga ir asmenybės aplinka, kurioje patenkinami žmonių materialiniai, kultūriniai, buitiniai bei bendravimo poreikiai. Šioje sferoje taip pat formuojasi gana reikšmingi ir sudėtingi kolektyvo narių santykiai, ryškėja asmens vertybių samprata.

D. E. Super teigia, kad jaunas žmogus yra pasirengęs įtvirtinti vienokį ar kitokį savo profesinį sprendimą. Šioje teorijoje profesinis pasirinkimas traktuojamas kaip tam tikro gyvenimo vaidmens ir tinkamiausios individui aplinkos pasirinkimą, todėl renkantis profesiją, asmenybės savybes reikia derinti su aplinkos teikiamomis galimybėmis. D. Super požiūrio ištakos yra K. Rodgers ir kt. autorių darbuose apie savivaizdį – savęs supratimo ir vertinimo procesą ir jo rezultata. Savivaizdžio formavimas suprantamas kaip žmogaus savęs išskyrimo iš aplinkos procesas. Žmogus suvokia savo fizines ir psichines būsenas, veiksmus ir procesus, išgyvena savo visybiškumą ir tapatumą sau pačiam praeities, dabarties ir ateities atžvilgiu. Aš kuriasi veikiant ir bendraujant. Kai žmogus daiktine veikla keičia aplinką ir sąveikauja su kitais žmonėmis, jis išskiria savo Aš nuo ne Aš, t.y. tiesiogiai išgyvena savo neidentiškumą kitiems objektams. Taip susikuriama savojo Aš koncepcija. Savivaizdis yra palyginti pastovi, daugiau ar mažiau įsisąmoninta ir išgyvenama kaip vienintelė individo vaizdinių ir nuomonių apie save sistema, kuria vadovaudamasis jis sąveikauja su kitais žmonėmis ir vertina pats save, tai žmogaus nuostata savo paties atžvilgiu. Savivaizdis yra socialinės sąveikos prielaida ir padarinys – sąveiką lemia socialinė patirtis. Individas turi pripažinti save kaip atskirą, ypatingą individualybę. Kita vertus, jis plėtoja savo įvaizdį ir elgesį tapatindamasis su tos pačios lyties tėvais, pageidaujamas savybes turinčiais asmenimis, priimtomis elgesio normomis ir pan. Įvairių vaidmenų atlikimas skatina indentifikacijos procesą, kuris svarbus profesinei asmenybės raidai. Asmenybės savivaizdis gali būti kelių rūšių:

- realusis Aš (nuomonė apie save šiuo metu);
- idealusis Aš (koku žmogumi norėtų tapti);
- parodomasis Aš (koku žmogus stengiasi parodyti save kitiems);
- veidrodinis Aš (savęs įsivaizdavimas, pagrįstas kitų nuomone).

Lygiagrečiai fiziniam ir protiniam augimui, stebint darbą, susitapatinant su dirbančiais suaugusiais, bendrąja aplinka ir patirtimi, vystosi individo profesinis savivaizdis.

J. Holland teigimu, žmogus, pasirinkdamas profesiją, išreiškia savo asmenybę. Pasitenkinimas profesine veikla, jos sėkmė priklauso nuo to, kiek žmogaus asmenybė (tipas) dera su profesine aplinka (tipu). Taigi žmogus jausis gerai toje profesinėje aplinkoje, kuri atitinka jo asmenybės tipą (interesus, poreikius, sugebėjimus). Todėl būtina pažinti profesinę aplinką bei įvertinti savo galimybes. Plėtodamas asmenybės ir profesijos suderinamumo idėją J. Holland pastebėjo, jog žmogus stengiasi pasirinkti darbą, atitinkantį jo asmenines savybes. Žmonės ieško tokios aplinkos, kurioje galėtų panaudoti savo sugebėjimus ir galimybes, kuri atitiktų jų vertybes, požiūrį į gyvenimą bei padėtų atlikti jų pasirinktą veiklą. Šio mokslininko pateikta tipologija, aprašanti šešias pagrindines asmenybės orientacijas ir jų įtaką profesijos pasirinkimui, gali padėti suprasti individo profesinio pasirinkimo kryptį, darbinės veiklos raidą, pasitenkinimą ja, aspiracijas ir pasiekimus.

J. Holland asmenybės orientacijos ir jų ryšys su profesija:

1. Tipas - *tyrinėtojas*. Teikia pirmenybę veiklai, kuriai būdinga stebėjimas, simboliškumas, sistemingas ir kūrybiškas fizinių, biologinių ir kultūros reiškinių tyrinėjimas. Turi gabumų mokslui ir matematikai. Save laiko turinčiu mokslininko sugebėjimų, intelektualiu, skeptišku, analitišku, neturinčiu vadovavimo įgūdžių, vertina mokslą, žinias ir jų plėtimą. Vengia vaidmenų, kuriems reikalingos įtikinėtojo arba prekiautojo savybės. Profesijos: biologo, fiziko, chemiko, matematiko, kompiuterių programuotojo...

2. Tipas - *meninis*. Pirmenybę teikia neapibrėžtai, laisvai nesisteminei veiklai, apimančiai meno formų arba objektų kūrimą. Turi meninės kalbos, dailės, muzikos, aktorinių arba rašytojo gabumų, tačiau neturi klerko arba verslininko įgūdžių. Save laiko originaliu, išraiškingu, nestandartišku, nepriklausomu. Vertina kūrybinę raišką. Vengia rutinos ir prisitaikymo. Profesijos: skulptorius, rašytojas, aktorius, redaktorius, kompozitorius...

3. Tipas - *socialinis*. Teikia pirmenybę veiklai, susijusiai su pagalba kitiems, mokymu, švietimu arba ugdymu. Sugeba bendrauti, tačiau stokoja fizinio arba techninio darbo įgūdžių. Save laiko empatišku, kantriu, paslaugiu, suprantančiu kitus, sugebančiu mokyti, bet neturinčiu gabumų techniniam ir moksliniam darbui. Vertina etinę, socialinę, visuomeninę veiklą. Vengia mechaniško ir techninio darbo. Profesijos: mokytojas, dvasininkas, gydytojas, socialinis darbuotojas...

4. Tipas - *dalykinis*. Teikia pirmenybę vadovavimui, įtikinėjimui. Turi vadovavimo, bendravimo ir įtikinėjimo gabumų. Stokoja gabumų moksliniam darbui. Save suvokia kaip populiarų, visuomenišką, pasitikintį savimi, agresyvų, turintį vadovavimo ir iškalbos gabumų, bet neturintį mokslininko sugebėjimų. Vertina materialinę ir socialinę padėtį. Vengia mokslinių ir intelektualinių temų. Profesijos: vadyba, prekyba, teisininkas, verslininkas...

5. Tipas – *tradicinis*. Mėgsta veiklą, apimančią tvarkos, šablonų, standartų nustatymą ir palaikymą, pavyzdžiui, dokumentų, duomenų tvarkymą, verslo dokumentų ir duomenų apdorojimo įrangos valdymą. Pasižymi kanceliariniais skaičiavimo ir sisteminio verslo įgūdžiais, stokoja meninių gebėjimų. Save laiko prisitaikančiu, tvarkingu, turinčiu kanceliarinių ir skaičiavimo gabumų. Vertina ekonominius ir komercinius pasiekimus, valdžią. Vengia neapibrėžtos ir nestruktūruotos veiklos. Profesijos: buhalteris, įstaigos tarnautojas, sekretorė...(Petrauskaitė,1996).

Profesijos aplinkos pažinime vyrauja du pagrindiniai aspektai – subjektyvusis ir objektyvusis:

- Subjektyvusis aspektas išreiškia atskiro individo individualius išgyvenimus, tai yra atspindi santykius su tam tikra veikla, paremta vidinėmis nuostatomis, kurios dažniausiai apibūdinamos kaip žmogaus pašaukimas.
- Objektyviojo aspekto centre yra darbas, jo struktūra ir sąlygos, kurioms esant jis atliekamas arba gali būti atliktas.

Profesorius R. Laužackas teigia, kad konkreti profesija pasižymi tam tikru funkcionalumu, tai yra ją sudaro vienokių ar kitokių veiklos uždavinių atlikimas. Profesijos „paveikslas“ – tai trumpas, konkretus ir detalus profesijos apibūdinimas.

Svarbiausi profesijos „paveikslo“ požymiai:

- darbo objektas (gaminių, produktų, paslaugų ir pan. aprašymas);
- darbo priemonės (naudojamų įrankių, technologijų ir pan. aprašymas);
- darbo vietos charakteristikų aprašymas;
- sprendžiamų uždavinių aprašymas;
- reikiamos kvalifikacijos aprašymas;
- profesinio statuso įvertinimas.

Mokinio profesinis pažinimas ir atranka priklauso nuo daugelio įvairių pedagoginių, socialinių ir ekonominių veiksnių. Jį lemia ekonominių ir socialinių žinių kiekis, kurį mokiniai gauna mokykloje ir šeimoje, jį sąlygoja visuomenės informavimo priemonės:

Stebėjimas (darbo bei gamybinės aplinkos stebėjimas ir tyrimas). Mokslininkai, kalbėdami apie stebėjimą, kaip pažinimo metodą, skiria mokslinį ir kasdieninį stebėjimą. Mokslinis stebėjimas – tai kryptingai organizuotas aplinkos daiktų ir reiškinių suvokimas. Jis glaudžiai susijęs su jutiminiu pažinimu, nes bet koks suvokimo procesas yra susijęs su informacija, kurią pažinimo subjektas jutimo organais gauna iš aplinkos. Be to, stebint galima suvokti ir savo pačių patirtį, jausmus, psichinę būseną arba visa tai galima fiksuoti stebint kitus asmenis. Kasdieniniu stebėjimu mes suvokiame išorinio pasaulio daiktus bei reiškinius. Pagrindinis skirtumas tarp mokslinio ir kasdieninio stebėjimo yra tai, jog pirmasis yra tikslingai

organizuotas procesas, kontroliuojamas remiantis kokia nors teorija ar hipoteze, o kasdieninis stebėjimas labiausiai remiasi praktine patirtimi. Darbo bei gamybinės aplinkos stebėjimui ir tyrimui pasitelkiamas kasdieninio stebėjimo metodas. Darbas ir gamybinė aplinka stebima ir tiriama tiek per pamokas, tiek užklausinės veiklos metu. Kasdieninio stebėjimo metodas taip pat naudojamas vizitų gamybinėje aplinkoje metu. Minėtas metodas gali būti puikus šaltinis kai kuriems darbo bei gamybos ypatumams, sutinkamiems kasdieniniame mokinių gyvenime, atskleisti, tik reikia mokiniams padėti šį metodą tinkamai panaudoti. Geresnių rezultatų galima pasiekti, jeigu:

1. stebėjimo objektas yra tiksliai apibrėžtas;
2. stebėtojas turi konkretų tikslą;
3. stebėjimo objektų skaičius yra minimalus;
4. vertinimo kriterijai yra aiškūs;
5. stebėjimas vyksta pagal iš anksto sudarytą planą, ką ir kaip stebėti;
6. duomenis, gautus stebėjimo metu, įmanoma palyginti, todėl čia turėtų būti taikomi vienodi kriterijai (pavyzdžiui, palyginti skirtingų įmonių tos pačios profesijos atstovų darbo sąlygas, atliekamas funkcijas, darbo užmokestį).

Mokslinėje literatūroje nurodomi šie stebėjimo metodo privalumai:

1. stebima tiesiogiai, pavyzdžiui, galima stebėti konkrečios profesijos atstovus jų darbo vietoje;
2. yra galimybė analizuoti grupės elgesį, nes vienu metu galima aprėpti daugiau tiriamųjų, o remiantis kitais metodais tai sunkiai įmanoma;
3. elgesį galima įvertinti tiksliau, nes tai padarytų pats asmuo;
4. stebėjimas nepriklauso nuo tiriamojo nuostatos, jo noro atsakinėti į pateiktus klausimus arba subjektyvaus atsakymo apklausų metu;
5. galima vienu metu aprėpti daugiau savybių, stebimų reiškinių.

Galimos įvairios klaidos, susijusios su tiriamųjų elgesio vertinimu. Šios vertinimo klaidos gali būti esminės, lemiančios palankų ar nepalankų požiūrio susiformavimą konkrečios profesijos atstovų atžvilgiu. Pvz., stebėtojas gali vertinti konkrečios profesijos atstovo elgesį remdamasis savo pirminiais įspūdziais. Jeigu stebėjimo pradžioje jis susidaro nepalankų įspūdį apie tam tikros profesijos atstovą, tai ir vėlesniuose stebėjimuose gali nepalankiai vertinti visus tos profesijos atstovus. Daroma prielaida, kad kartais vertinant pagal išankstinius įsitikinimus vertinamiesiems priskiriamos tam tikros asmeninės savybės, pvz., besišypsantiems priskiriamas humoro jausmas, o nešiojantiems akinius – inteligentiškumas ir pan.

Praktinė veikla. Praktinė veikla gali būti labai įvairi:

1. visuomenei naudingas darbas (pvz. savanoriška veikla įvairiuose centruose);

2. ruošos darbai;
3. darbas per technologijų pamokas;
4. praktika;
5. užklausinė veikla;
6. laboratoriniai darbai ir pan.

Pasitelkiant praktinę veiklą, labai svarbu tinkamai apibendrinti ir įvertinti minėtos praktinės veiklos rezultatus. Mokiniai turi suvokti ir įvertinti savo praktinio darbo reikšmę, įvertinti savo darbo kokybę, kad galėtų išmatuoti savo pajėgumus, polinkius, sugebėjimus. Praktinės veiklos rezultatų apibendrinimas padeda jiems savarankiškai tai atlikti.

Vaizdinių priemonių demonstravimas. Įvairios vaizdinės priemonės yra demonstruojamos ir pamokų, ir užklausinės veiklos metu. Vaizdinė informacija padeda geriau įsiminti ir suvokti reiškinius, todėl profesinės aplinkos pažinimui turi būti pasitelkiamos kuo įvairesnės vaizdinės priemonės: kino filmai, televizijos laidos, paveikslai, schemos, diagramos, nuotraukos, albumai, kt. Įvairios vaizdinės priemonės gali padėti:

1. suvokti (vaizdinė raiška lemia greitesnį suvokimą);
2. suprasti (aiškesnis suvokimas lemia greitesnį supratimą);
3. sustiprinti atmintį (geriau įsiminama);
4. prisiminti;
5. žadinti motyvaciją (kai naudojamas daugiau nei vienas pojūtis, didesnė tikimybė sužadinti susidomėjimą);
6. paįvairinti informacijos pateikimą (vaizdinės priemonės suteikia galimybę informaciją įtvirtinti įvairiais būdais);
7. efektyviai naudoti laiką.

Vaizdinės priemonės turėtų būti paprastos, informatyvios ir įdomios.

Verbaliniai (žodiniai) metodai. Tai pokalbiai, pasakojimai, paskaitos ir pan. Žodžio vartojimo metodika reikalauja siekti įtikinamumo, aiškumo aptariamais klausimais, ugdyti mokinių mąstymą ir pažiūras. Profesinis pažinimas neįmanomas be gyvo pasakojimo, įkvepiančio žodžio, nes informavimo prasmė slypi ne tik žinių pateikime, bet kartu ir ugdytose sužadinant klausytojo interesus, emocijas, valios sprendimus.

Informacinės komunikacinės technologijos. Informacinės ir komunikacinės priemonės – tai techninė įranga, skirta informacijai apdoroti, ir programinė įranga (pvz. tekstų rengimo sistema, skaičiuoklė, duomenų bazė, pateikčių rengimo programa) bei metodai, kuriais kuriama, tvarkoma bei skleidžiama informacija. IKT samprata remiasi plačiu technologijų supratimu. Į šią sąvoką įeina: kompiuteriai, interaktyvi daugialypė terpė, nešiojami kompiuteriai, elektroninės lentos, televizija, mobilieji telefonai, intranetas, internetas. IKT atveria platesnes galimybes

rinktis, apdoroti ir teikti reikalingą informaciją. Svarbu, kad mokiniai galėtų patys taikyti IKT įvairių dalykų pamokose ir užklasinėje veikloje. Aktyvus IKT naudojimas formuoja praktinius gebėjimus, pvz., gebėjimą apdoroti informaciją, t.y. susirasti ją bet koku pavidalu, peržvelgiant katalogus, atrinkti šaltinius, susisteminti informaciją pagal svarbą, išsirinkti fragmentus, juos susisteminti. Padeda greičiau susirasti reikiamą informaciją, skatinti savarankiškumą, aktyvumą.

Savarankiškas literatūros skaitymas. Savarankiškas literatūros skaitymas turi pažintinę ir auklėjamąją reikšmę. Informacijos apie profesijas interesantai gali rasti grožinės literatūros kūriniuose, mokslo leidiniuose, specialioje literatūroje apie profesijas, žurnaluose, laikraščiuose, informaciniuose leidiniuose. Naudojimasis šia literatūra priklauso nuo literatūros pobūdžio bei nuo besidominčiojo interesų, amžiaus ypatybių (Jovaiša, 1995).

Žmogaus prigimčiai būdingas vidinis pozityvumas išryškėja, jei aplinka yra palanki saviraiškai ir augimui.

11 – 12 kl. mokiniai veržiasi objektyviai suvokti pasaulį. Tai savarankiško mąstymo lavinimo laikotarpis. Tai noras sąmoningai suvokti pasaulį, visuomenę, savo vertę joje. Todėl mokykla atskleidžia mokslo ir gamybos pasiekimus, visuomenės raidos, gyvenimo dėsnius, bando kurti mokslinę, kūrybinę atmosferą. Tai savarankiškų sprendimų ir vertinimų metas. Svarbu padėti sukaupti medžiagos šiems sprendimams, kad jie nebūtų netikslūs, neobjektyvūs. Tobulėti jaunam žmogui padeda visa, kuo jis domisi: mokslo paslaptys, domėjimasis gamyba, kelionės, pažintis su menu ir aktyvi jo veikla. Jam pačiam reikia sukaupti patirtį ir pasikliauti savimi. Jaunuoliai ieško savo vertybių sistemos, atsakomybės. Iškyla svarbūs klausimai: *kas aš, ko noriu, ką galiu?* Jauni žmonės nori suvokti savo galimybes, jie ruošiasi ateičiai. Todėl mokytojas turi stengtis suprasti kiekvieno jaunuolio ieškojimus, piešti ateities vaizdus ir padėti jam rasti savo kelią. Turime padėti pabusti asmenybei, kitaip ji visiškai bus priklausoma nuo aplinkos.

Žmogus gyvendamas privalo socializuotis, tai yra igr̃yti socialinę ir profesinę patirtį, parentą žiniomis ir išmanymu. Teatro pamokos metu, taikant dramos metodą, mokiniai pergyvena įvairius jausmus, kurie padeda vystytis kaip individualybei ir kaip kolektyvo nariui. Pažinimo poreikis skatina gilintis ne tik į supantį pasaulį, žmones, bet ir į save. Noras save pažinti yra vienas iš pagrindinių interesų. Teatrinio ugdymo veikloje mokinys save mato įvairiuose situacijose, jis aktyviai veikia ir išgyvena ryšį tarp situacijos – aplinkybių – bendraamžių.

Gyvenime ir visuomenėje žmogus visą laiką atlieka įvairius vaidmenis. Kuo daugiau žmogus sugeba prisiimti vaidmenų, tuo platesnė jo žmogiškojo suvokimo skalė. Sugebėjimas pabūti kito kailyje, patirti, ką reiškia būti mokytoju, gydytoju, politiku, surepetuoti pirmąjį

susitikimą su darbdaviu ir pan. Mokiniai, mokydamiesi teatro, įgyja ir bendrąsias kompetencijas, reikalingas gyvenimui, darbui, dalyvavimui socialinėse kultūros veiklose.

Didelė dalis kasdieninio gyvenimo susideda iš žmogiškų santykių, kuriuos bent iš dalies nulemia socialiniai veikiančių asmenų vaidmenys ir pozicijos. Kasdieninio gyvenimo veiksmas primena improvizuotą teatrą, kuriame veikėjai ir dialogai yra kuriami tiesiog scenoje.

Veikimas socialinėje aplinkoje, kaip socialinės kompetencijos dalis, gali būti apibūdinamas kaip gebėjimas pažinti aplinką ir joje veikti. Moksleivio profesinė sėkmė ateityje priklausys nuo jo gebėjimo veikti aplinkoje. Laisva, spontaniška, emociinga, kupina fantazijos teatrinė veikla turtina ir tobulina asmenybę bei jos socialinę raidą.

Teatrinio ugdymo tikslas – puoselėti moksleivių kūrybingumą, sceninius gabumus, estetinę nuovoką, padėti rasti savojo Aš raiškos formas ir sėkmingai tapti aktyvia, išsilavinusia, savarankiška asmenybe.

Vienas iš pagrindinių dramos mokymo metodų – žaidimas, kuris remiasi teatrinėse elementų naudojimu. Teatrinėse žaidimų pagalba mokiniai pažįsta save ir juos supantį pasaulį. Jie turi galimybę patys išgyventi kūrybinį procesą. Kūnas, balsas, kalba, plastika, visa teatro atmosfera padeda mokiniui ne stebėti iš šalies, o aktyviai dalyvauti juos supančiame daiktų, augalų, gyvūnų ir žmonių pasaulyje (Grigaitienė, 2002).

Žymus tarpukario pedagogas J. Geniušis savo straipsnyje „Dramatizacija ir inscenizavimas – auklėjimo priemonė“ (1929) teigė, jog teatro pagalba pedagogas gali ugdyti vaikų asmenybes: praktiškai ruošti juos gyvenimui, ugdyti silpnavalių vaikų iniciatyvą bei savarankiškumą. Dramatizuodamas ir inscenizuodamas, vaikas gali viską, kas buvo skaityta, girdėta, iš naujo apmąstyti, pergyventi ir žodžiu, gestu, mimika, poza, scenos veiksmu išreikšti.

Žaidimas – vaiko gyvenimo mokykla. Žaisdami vaikai mokosi gyventi, žaisdami jie reiškia savo susikaupusius išpūdžius, žaisdami jie pareiškia savo kuriamąsias galias. Nėra vaikų, kurie nemėgtų žaisti. Žaidimas yra vaizduotės ir kūrybos padarinys. Medžiaga žaidimui imama iš aplinkos, iš knygų, iš pasakų, bet toji medžiaga pereina per vaiko kūrybinę vaizduotę ir pasireiškia savotiškais kombinuotomis priemonėmis. Žaisdami vaikai vaidina viską, ką pamato savo aplinkoje. Žaisdami jie sudaro savo grupes, būrius, kolektyvus – bręsta socialinis žmonių bendravimo jausmas, mokosi gerbti savo draugus, visuomeninio drausmingumo.

Dramatizavimas ir inscenizavimas yra ne kas kita, kaip tinkamai sutvarkytas, mokymo darbui panaudotas vaikų žaidimų tęsinys. Žaidimas – tai įgimtas vaiko „draminis instinktas“. Dramatizmas ir inscenizavimas yra to vaikų „draminio instinkto“ žaidimas, tos galingos vaiko psichologijos galios panaudojimas mokymo ir auklėjimo darbui. Dramatizavimą ir inscenizavimą naudojant kaip mokymo – auklėjimo priemonę ir kaip metodą turi didelę reikšmę vaikų visuomeninio auklėjimo atžvilgiu. Dramatizuodami mokiniai turi galimybę gyventi

vaidmenimis: jis stotasi į kitų žmonių vietą, gyvena jų gyvenimu, džiaugiasi jų džiaugsmiais, liūdi jų liūdesiu. Ši galimybė atskleidžia vaikui kitų žmonių gyvenimų, ryškiai parodydama kitų žmonių vertybes, gražių gyvenimo tikslų siekį. Dramatizavimas, tinkamai panaudotas, daro vaikus visuomeniškesniais (Geniušis, 1968).

Žymus Lietuvos pedagogas Z. Buožis rekomenduoja naudoti etiudinį – improvizacinį metodą teatrinėje veikloje. Improvizacinė atlikėjo būseną nuolat aktyvi: jis susikaupęs, pasirengęs įveikti įvairius netikėtumus ir kliūtis, tačiau iš anksto nėra numatęs, kokiomis priemonėmis tai darys. Jis turi pats sugalvoti, kaip elgtis vienokioje ar kitokioje situacijoje. Savarankiškumas įveikiant scenoje kliūtis visapusiškai lavina mokinį. Veiksmą improvizuoti galima keliais būdais: be žodžių, savais žodžiais, autoriaus žodžiais. Improvizacijose be žodžių mokytojas turi stebėti mokinio veikimo intensyvumą bei susikaupimo laipsnį, sekti poelgių logiškumą ir nuoseklumą, gebėjimą improvizuoti. Neturėdamas teksto mokinytis skatinamas veikti. Jis savo emocinėje atmintyje giliau užfiksuoja patirtą aktyvaus veikimo būseną. Bendraudamas be žodžių, jis lengviau susikaupia, ima emocionaliau vertinti aplinkybes. Veiksmo improvizavimas su žodžiais, kai į sceną išeina dar vienas veikėjas, prasideda svarbiausias etapas – bendravimo scenoje įgūdžių ugdymas improvizuojant. Veiksmo improvizavimas savais žodžiais pratina mokinį taisyklingai kalbėti, aiškiai tarti žodžius, veikti kuriamo personažo vardu, ieškoti ne tik plastinės, bet ir žodinės raiškos priemonių. Veiksmo improvizavimas autoriaus žodžiais - tai vienas iš sunkesnių improvizacijos elementų. Patiems išmoktiems personažo žodžiams suteikiama įvairių intonacinių niuansų, atsirandančių dėl nelaukta pasikeitusios improvizatoriaus psichofizinės būsenos. Svarbu, kad improvizuodami mokiniai scenoje realizuotų du svarbiausius teatro elementus – veiksmą ir improvizavimą – priklausau idejiniis – meninis vaidinimo lygis (Buožis, 1988).

Teatro pamokose taikant improvizacijos metodą, kai mokiniai improvizuoja įvairias gyvenimiškas situacijas, sprendžia problemas, galima teikti, kad mokiniai geriau pažįsta juos supančią aplinką.

Socialinė drama – tai toks metodas, kai čia pat modeliuojamos gyvenimiškos situacijos ir gvildinama jų problematika. Socialinės dramos dalyviai kartu kuria ir sprendžia situacijas, kuriose išryškėja įvairios dalyvaujančiųjų pozicijos, suteikiamos naujos prasmės ir sprendimai probleminiams gyvenimo siužetams. Socialinėje dramoje atliekami vaidmenų žaidimai. Vaidmenų žaidimais galima mokyti mokinius prisiimti socialinius vaidmenis, megzti ir kurti santykius su kitais žmonėmis. Naudojant šį metodą galima kurti profesinius vaidmenis ir padėti mokiniams ruošti gyvenimui (Mokyklinis teatras: patirtis, problemos, perspektyvos, 2007, p. 49).

Negalima atmesti teatriniam ugdyme spektaklio žiūrėjimo, aptarimo, analizės. Patenkinti natūralų mokinių poreikį išreikšti savo išpūdžius, mintis, jausmus, koreguoti savo nuomonę, įsiklausant į mokytojo ir draugų samprotavimus, teigiant, klausiant, abejojant ir aiškinantis yra spektaklio aptarimas. Tai gali padėti tobulėti mokinių meniniam skonui, vertinimui, stumtelėti mokinio mintį toliau nuo savo patirties slenksčio, įtvirtinant tas visuomenės vertybes, kurias teikia spektaklis. Skatinti mokinius galvoti, reikšti savo nuomonę gali ir spektaklio aptarimas – disputas. Tai nuo seno patikimas metodas ugdyti bendrą žmonių kultūrą. Disputo metu mokiniai pratinasi prie dialektiško mąstymo, prie keleriopo požiūrio į tą patį dalyką. Spektaklio analizė gali vykti keliais aspektais: pjesės problematika, konfliktas, scenografija ir kt. Tai pagilina kūrinio suvokimą. Susitikimai su spektaklio kūrėjais taip pat plečia mokinių supratimą apie menininkų profesijas. Žmogus teatre atpažįsta save, savo laikmetį, savo gyvenimą. Stebėdami spektaklį iš šalies mes mokomės gyventi (Tupikienė, 1988).

Teatras (drama) – tai gyvenimo patyrimo praktikumas. Vaidyba – vienas iš ugdymo metodų, kurio esmė glūdi mokinio skatinime veikti, tyrinėti, ieškoti, domėtis, spręsti problemas, patirti ir giliai išgyventi atradimo džiaugsmą. Teatro pamoka – nuo savęs pažinimo iki atvertų akių į pasaulį. Teatras bręstančiam žmogui leidžia daugiau įgyti patirties išgalvotame, bet įtaigiam teatre pasaulyje, kai tikrovėje tai daryti būna per daug pavojinga.

1. 4. Savęs pažinimas, taikant Playback teatro metodą, per teatro pamokas

Playback teatras – tai originalus improvizacijos teatras, kuris atkuria auditorijos pasakotas istorijas. Kokios istorijos bebūtų – komiškos, liūdnos ar linksmos – jos yra kiekvieno mūsų gyvenimas ir turi savo vertę. Pasitelkiant teatro išradingumą ir supratingą klausymąsi, Playback teatras atranda ir sumaniai bei taktiškai perteikia pasakotos istorijos vertę ir reikšmingumą.

Playback teatro metodas – spontaniška, improvizacinė veikla kaip kūrybinis įrankis savęs pažinimui, atskleidimui ir įprasminimui veikloje leidžia naujai pažvelgti į savo istoriją. Dramos terapijos ir grupinės analizės metu padeda atsakyti į kylančius individualius ir grupinius klausimus. Šis teatras pateikia dinamišką, interaktyvų, paremtą uždaviniais ir keliantį specialius tikslus teatrą įvairioms auditorijoms (Salas, 2006).

Playback teatro metodas padeda dalyviams surasti ir apibrėžti vizijas, norus ir svajones, nukreiptus į save, savo šeimą ir darbą, savo aplinką ir pasaulį. Playback teatro veiklos metu dirbama susijusiose srityse:

- Komunikacinių gebėjimų vystymasis
- Kūrybiškas problemų sprendimas

- Pasitikėjimas savimi ir lyderiavimas
- Atvirumas iššūkiams ir asmeniniai pokyčiai
- Komandinis darbas ir bendradarbiavimas

Užsiėmimuose naudojamos teatrinės intervencijos formos: teatriniai pratimai, istorijų pasakojimas, rolių žaidimai, grupės dinamikos žaidimai, kitos teatrinės improvizacijos technikos. Praktinėje patyriminėje veikloje kilę jausmai, spontaniškos mintys ir asociacijos, savęs pažinimo išvalgos, atradimai ir abejonės, susijusios su savo problemomis, su tarpasmeniniais santykiais ar grupėje vykstančiais procesais yra reflektuojami ir analizuojami grupinės analizės metu. Čia verbalizuojami asmeniniai emociniai procesai, tyrinėjami savo santykiai su kitais grupės nariais, duodamas ir gaunamas grįžtamasis ryšys, padedantis siekti pokyčių ir ieškoti asmeninių sprendimų.

Playback teatras:

- Sukuria komfortišką aplinką, kur išgirstamos ir pasakojamos dalyvių istorijos, patirtys ir išgyvenimai.
- Suteikia šansą papasakoti savo istoriją grupėje, negaunant vertinimo ar kitos nuomonės, o sulaukiant pagarbaus dėmesio savo patyrimui.
- Patrauklia ir smagia forma kuria bendruomenės vieningumą.
- Gerbia asmenybės požiūrį ir balsą.

Playback teatrą kaip teatro formą 1975 metais sukūrė Jonathn Fox (teatras) ir Jo Salas (muzika). Jų vizija buvo teatras, kuris atspindėtų, tyrinėtų ir džiaugtųsi realių žmonių realiomis istorijomis ir vestų gilesnio supratingumo ir tvirtesnės bendruomenės link. Nuo pat pradžių buvo dedamos pastangos, siekiant naudoti Playback teatro formą kaip metodinę priemonę, įtakojančią socialinį pasikeitimą. Šiuo metu Playback teatro tinklas jungia daugiau nei 50-yje pasaulio šalių veikiančias Playback teatro trupes. Tai improvizacijos teatras, kviečiantis žmones dalintis savo patirtimi, išgyvenimais, sukuriantis kūrybinę aplinką dialogui, diskusijai, minčių ir jausmų išsakymui.

Socialinio Playback teatro metodas pateikia edukacinį procesą per dalyvių pažinimo ribų praplėtimą ir naujų bendravimo būdų atradimą. Mokymo metu teorinė mokymo medžiaga stimuliuojama praktinėse pratybose. Besimokančiųjų dalyvavimas interaktyvioje aplinkoje su kitais žmonėmis padeda geriau adaptuotis savo aplinkoje ar bendruomenėje, tyrinėti ir konstruktyviau panaudoti savo santykį su aplinka, prisiimant tam tikrą atsakomybę, santykį keisti ir gerinti, ieškant savo vietos toje aplinkoje (Salas, 2006, p.140).

Playback teatro tikslas – kurti ir stiprinti bendruomenes bei žmonių grupes, vystant gilesnį asmenų savęs ir tarpusavio supratimą, parodant žmonių gyvenimus, jų patirtį ir istorijas.

Tai leidžia pasidalinti tarpasmenine patirtimi, pažinti žmonių ir jų grupių įvairumus ir ypatumus, atskleidžiant savo gyvenimo patirtį bei pažįstant kitų žmonių patirtį.

Playback teatras – artima psichodramai forma, kur saugioje ir komfortiškoje erdvėje pasikeitimai vyksta per dramos procesą, be vertinimo ar komentarų. Socialinio Playback teatro užduotis – pateikti tokią mokymosi atmosferą, kurioje žmogus išdrįsta kalbėti apie save, atsiverti ir priimti pasakodamas savo ir klausydamas kitų istorijų, dalindamasis savo išgyvenimais. Vyksta patrauklus ir efektyvus pasikeitimas informacija. Tai ypač aktualu dirbant su sudėtingomis žmonių grupėmis, siekiant juos įtraukti į pasikeitimo procesus: naujų reikalingų žinių ir gebėjimų priėmimas, patyrimo ir esamos situacijos suvokimas, norų, planų ir ateities žingsnių fiksavimas. Šiuo principu pasiekiamas aukštas motyvacijos lygis mąstyti apie save, mokytis ir keistis, susikaupti ties esamomis užduotimis ir problemomis, patikėti savimi ir gerbti aplinką (Fox, 2008, p.5).

Dramos pedagogikos pateikiami metodai vis labiau išsivertina ugdymo ir mokymo praktikoje. Anglų kalboje šie metodai paprastai vadinami „kūrybine drama“ (creative drama), „ugdančiąja drama“ (developmental drama), „mokomąją drama“ (educational drama), „vaikų drama“ (children’s drama) ir pan. Lietuvoje vartojami terminai „vaidyba“, „dramatizacija“, „ugdančioji drama“, „teatriniai mokymo būdai“. Terminas „drama“ pradėtas vartoti turint omenyje pradinę, graikišką, šio žodžio reikšmę ir prasmę (gr. drao – esu pasiryžęs veikti). Ši pradinė žodžio reikšmė, P. Česnulevičiūtės žodžiais: „rodo aktyvią žmogaus valią ir jo veiklą siekiant keisti pasaulį ir savo vietą jame“ (Brėdikytė, 2006).

Dramos metodai gerina atmintį, ugdo valią, vaizduotę, jausmus, dėmesį, mąstymą. Jie padeda vystyti logiką, valdyti savo kūną ir nesigėdinti jo, išsilaisvinti iš vidinio sąstingio ir patikėti savimi (Кипнис, 2002, p.11).

Kanados ugdančiosios dramos (educational drama) pedagogas R. Courtney teigia, kad drama – tai visuminis vidinis ir išorinis procesas, kuris prasideda, kai savo kūrybinės vaizduotės padarinius imame transformuoti į veiksmus, kai įkūnijame savo mąstymo produktus spontaniškuose žaidimuose, kūrybinėje dramoje, improvizacijose, vaidmenyse, teatre. Kaip ir tikri išgyvenimai, tai yra patyrimas, kurį įgyjame. Skirtumas tas, kad gyvenime egzistuoja tikros mintys ir tikri veiksmai, o kūrybinei dramai būdinga tai, kad mintys čia gimsta mūsų vaizduotėje, o veiksmai suvaidinami (1989). Tačiau šie suvaidinti veiksmai kelia tikrus jausmus ir patirtį, išgyvenimai pasidaro realūs. Skiriasi tai, kad juos skatina mūsų vaizduotė, kuri taip pat semiasi peno iš realaus gyvenimo. Taigi patirties atžvilgiu žaidimas, vaidyba ir gyvenimas yra lygiaverčiai ir kaip tik tai pabrėžia žymus dramos pedagogas D. Baker (1981), kalbėdamas apie vaikus. Vaidyba, anot jo, suteikia žmogui galimybę išgyventi savo vaizduotės padarinius.

Playback teatro metode yra dramos elementų, kurie padeda grupės nariams būti aktyviems proceso metu.

Kalbant apie galimybes, kurias atveria dramos pedagogika ugdant vaikus ir suaugusius, akcentuojami šie ugdančiosios dramos aspektai:

- drama, kaip mokymas ir mokymasis bei ugdymas ir ugdymasis;
- drama, kaip galimybė išmėginti save meninėje veikloje (šiuo atveju – teatrinėje);
- drama, kaip socialinę brandą skatinantis veiksnys;
- drama, kaip terapijos forma;
- drama, kaip prasminga pramoga ir laisvalaikio praleidimo forma.

Dauguma dramos pedagogų mano, kad teatras ir žaidimas yra glaudžiai susiję, nes ir viena ir kita yra prasimanytas veiksmas. Žaidimas primena teatrą, o teatro kaip meno formos šaknys glūdi žaidime. M. Goldberg teigė, kad teatro meninių formų kūrimas turi būti laikomas vienu iš kertinių žmogaus poreikių. Rusų psichologo L. Vygotsky nuomone: „žaidimą galima laikyti pradine dramos forma, kuri pasižymi viena be galo vertinga ypatybe – pats žaidžiantis vaikas yra ir dramaturgas, ir režisierius, ir scenografas, ir aktorius, ir žiūrovas” (1978). Žaidimą ir dramą apibūdina tie patys pagrindiniai elementai: vaidmuo ir charakteris, veiksmas ir pramanyti įvykiai. Pasakojimas yra bet kokio dramos veikalo ar gero žaidimo pagrindas. Anot daugelio psichologų: Lars Robert Lundt, Alice Morgan, Bowen's, naratyviniai arba pasakojamieji tekstai yra žmogaus mąstymo forma. Žaisdami ir kurdami savo žaidimų istorijas žmonės mokosi mąstyti.

Daugelio šalių patirtis rodo, kad dramos metodai yra efektyvūs ugdant bet kokio amžiaus vaikus ir suaugusius. Ir tai susiję su tuo, jog žmogaus suvokimas formuojasi ne žinių, bet patirties ir išgyvenimų pagrindu.

Pradiniame integracijos ir mokymo etape, kai pateikiamos žinios turi būti greitai ir efektyviai interiorizuotos, labai svarbu tai daryti aktyviai veikiant: žaidžiant ir vaidinant, nes kurti pasakojimus mintyse pradiniame mokymosi etape yra dar sudėtinga. Playback teatro metodas paremtas aktyvia mokymų dalyvių veikla – per pratimus, žaidimus, specialias praktines priemones, kitus dramos elementus – leidžia mokymų dalyviams organizuoti savo kognityvinę veiklą per vidinės asmeninės patirties reorganizavimą.

Dirbant Playback teatro metodu ir naudojant patrauklias, įtraukiančias veiklas ir priemones (žaidimus, dramos pratimus, apšilimo veiklas, psichologinio – socialinio poveikio insaitus, grįžtamąjį ryšį ir pasidalijimą), tikslinės grupės dalyviai lengvai įsitraukia į veiklą, yra motyvuoti nuosekliam mokymuisi ir aktyviam dalyvavimui mokymo procese bei tęstinėse veiklose.

Planuojant Playback teatro edukacinius užsiėmimus, būtina atsižvelgti į svarbiausius reikalavimus: priimtina ir saugi aplinka; kiekvienas mokymo dalyvis yra išgirstas ir pamatytas; pagarbos atmosfera ir dalyvavimo formos, įtraukiančios visus dalyvius: įvairių problemų, rūpesčių, požiūrių, nuomonių ir jausmų priėmimas; refleksija; laiko vadyba; ryšio tarp dalyvių ir artimų santykių jausmas; adekvati užsiėmimo pabaiga.

Kuo daugiau elementų veikia, tuo sėkmingesnis ir efektyvesnis yra edukacinis procesas per dramą. Išskirtinai veiksmingas ir paveikus metodas – psichodrama (iš graik. „psyche” - siela) – tai sielos veiksmas, metodas, gydymas bei mokymasis būti savimi, būti su kitais. Psichodramos pradininkas Jakobas Levis Morenas (1892-1974), kurdamas savo metodiką, rėmėsi prielaida, kad žmogus turi natūralų sugebėjimą žaisti ir vaidinti. Jis pirmasis panaudojo dramos metodiką asmenybės problemų, svajonių, baimių ir fantazijų tyrimo tikslais. J. L. Moreno – socialinių vaidmenų teorijos pradininkas. Pagrindinė jo teorijos idėja - žmogus suvokiantis save per savo vaidmenis. Didelę reikšmę jis skiria santykiams individo grupėje. Playback teatro užsiėmimų metu, naudojant Moreno sociometrijos metodą (įtraukimo į grupę ir dalyvavimo lygio įvertinimui), kiekvienoje grupėje siekiama sudėtinio santykių tarp dalyvių modelio, kuris įtakoja grupės gyvybingumą ir efektyvumą. Sociometrija tyrinėja tarpasmenines sistemas, maksimaliai užtikrinant visų grupės narių aktyvų dalyvavimą (Gleisler, 2001).

Mokymo procese, naudojant taikomąją dramą ir Playback teatro metodą, kiekviena edukacinė užduotis pereina asmeninio išgyvenimo ir patyrimo etapą. Naudojant novatoriškus mokymo proceso elementus, kiekvienas dalyvis programos metu įtraukiamas į savo patirties ir istorijų pasakojimą pagal mokymo programos temas, užduotis ir siekiamus tikslus.

Pasakotojas pasakoja savo istoriją kitiems grupės nariams, dar kartą ją išgyvena, tačiau teatro užsiėmimo metu situacija yra kita, nes pasakotojo pusėje dalyvauja visi – klausydami, atkurdami ir stebėdami. Tai leidžia pasakotojui pažvelgti ir išgyventi situaciją kitaip nei buvo originaliai. Esamomis sąlygomis situacija yra nepavojinga ir įveikiama. Naudinga žinoti, kad ši naujai pasidalinta istorija gali būti stipresnė nei pirmoji ir kad pirmoji istorija gali būti „perrašyta” – nekeičiant pagrindinės istorijos linijos, bet suteikiant jai kitą turinį bei pakeičiant jos prasmę, kuri reikšminga pasakotojui. Realybės kopijavimas leidžia ją nugalėti, integruojant savyje įgytą patirtį, pasimokant iš naujo istorijos atspalvio. Istorijos suvaidinimas scenoje yra efektyvi kopija, kuri simbolių ir metaforų pagalba bei atsiminimais ir žodžiais kopijuojant pasaulį, veikiama asmeninė realybė. Kartojant patirtį, praeitis tampa praeitimi ir įtakoja dabartinę elgesį tik kaip gryna patirtis, laisva nuo stiprių emocijų. Šie elementai kuria transformacijos procesą, kuris sąlygoja Playback teatro metodo efektyvumą.

Playback teatro sesijos metu vykstantis veiksmas yra pripildytas naujos informacijos, kurią suteikia programos vykdytojai, dalyvių pasakojimai ir istorijos, kurios yra siejamos su

nagrinėjama tema ir mokymo turiniu, skatinant naujos medžiagos įsisavinimą, pakartojimą ir išlaikymą atminties procesuose. Playback teatro veiksmai paremti mokymo programos turiniu, naudojant atitinkamas priemones – pratimus, užduotis, praktines pratybas. Užsiėmime paraleliai naudojama refleksija, susiejant su tuo, kas yra naujo išmokta ar patirta arba požiūriais, elgesio būdais, kuriuos pastebėjo apie save ir santykį su kitais. Užsiėmimai baigiami dalyvių pastiprinimo pratimais.

Playback teatro metodai naudotini ir 11 – 12 kl. mokiniams formuojant profesinius interesus. „Bendrosiose programose” (2008) pažymima, kad į teatro dalyko turinį įtraukiama drama (proceso, socialinė), rekomenduojama ją taikyti kaip vieną iš „svarbiausių metodų, padedančių organizuoti pamoką, teikti mokiniams draminių išgyvenimų, ugdyti jų socialinius gebėjimus, dorovines nuostatas” (PUBP, 2008, p.1137). Mokiniai, mokydamiesi pagal šią programą, turėtų įgyti teatro ir bendrąsias kompetencijas, reikalingas gyvenimui, darbui, dalyvavimui socialinėse kultūrinėse veikose (ten pat).

Ugdymo teatru metodus sudaro socialinės dramos metodai: proceso drama, Forumo teatras, vaidmenų žaidimai, gyvieji paveikslai, psichodramos, „karštos kėdės” ir kiti metodai, pasaulyje dažnai vadinami dramos metodu. Socialinės dramos metodai, kai žiūrovai į veiksmą „ne tik įtraukiami, bet tampa pagrindiniais dramos plėtotojais ir veikėjais” (Owens, 2006, p.7).

Psichodrama – tai grupinio darbo metodas, kai vaidmenų žaidimo pagalba nagrinėjamas ir tyrinėjamas vidinis grupės dalyvių gyvenimas. Vaidmenų žaidimas – viena iš svarbiausių psichodramos sąvokų. Tai psichodramos pratimas, kurio esmė – bet kokios rolės atlikimas mėgėjiškam lygyje. Atlikėjas dažniausiai improvizuoja ir eksperimentuoja su tais vaidmenimis, kuriuos jis vaidina gyvenime. Psichodramoje žmogus pats tampa savo problemos „herojumi”. Vienu metu yra ir pagrindinis herojus savo dramoje, ir jos kūrėjas, ir savo gyvenimo tyrinėtojas. Jis kartu su kitais žmonėmis atkuria svarbiausius kadaise patirtus savo gyvenimo įvykius ir juos išgyvendamas patiria jausminį katarsį. Jis gali, keičiantis vaidmenimis, tarsi iš šalies pažiūrėti, kas vyko jo, jo šeimos, draugų ir bendraamžių gyvenime. Be to jis gali sukurti tokią ateitį, kurios norėtų. Grupės nariai gali spontaniškai reikšti jausmus, susijusius su svarbiausiais grupės dalyvių patyrimais, problemomis. Jie atidžiai stebi ir atpažįsta savo pačių sunkumus, problemas ir kartu su „herojumi” mokinasi jas spręsti. Psichodrama padeda pašalinti neadekvačias emocijas reakcijas, ugdo savižiną, empatiją (t.y. gebėjimą įsijausti į kito padėtį, emociją būseną, skaityti kito jausmus), padeda susidaryti socialinius įgūdžius, skatina kūrybiškumą ir vaizduotę. Vaidmenų žaidimais galima mokyti mokinius prisiimti socialinius vaidmenis, megzti ir kurti santykius su kitais žmonėmis, padėti jauniems ruošti gyvenimui, o ne tik suteikti formalų išsilavinimą. Pagrindinis psichodramos elementas yra veiksmas. Veiksmai, fiziniai judesiai padeda žmogui pasinaudoti svarbiu savižinos šaltiniu - ne žodiniiais kūno signalais. Veiksma

metu dalyvis gali pasiekti katarsį ir įsisąmoninti savo tikruosius jausmus, santykius, nuostatas, problemas ir konfliktus. Pasikeitimai galimi tik tada, kai dalyviai emociškai yra aktyvūs. Psichodramos dalyviai ir žiūrovai dalijasi savo patirtimi, išgyvenimais, jausmais, kurie kilo stebint arba dalyvaujant veiksmė.

Taikant Playback teatro metodą (istorijų pasakojimus ir improvizacijas) ir psichodramos metodą, galime moksleiviams formuoti profesinius interesus. Nukreipiant procesą savęs, savo galimybių ir profesinės aplinkos pažinimo link. Užsiėmimų tikslas – vystyti komunikacinius gebėjimus per asmeninį patyrimą, skatinti savęs atskleidimą ir išraišką, suteikti drašos bendraujant ir atsiveriant aplinkoje, paruošti mokinius naujai patirčiai, žinioms ir kylančių problemų sprendimui. Pristatoma nauja medžiaga, mokiniai ją apdoroja, prideda savo minčių ir kūrybos, o per praktinių užduočių atlikimą įgauna naujo supratimo apie pasaulį. Mokymas yra sąveika tarp vidinės ir išorinės karalysčių – asmenybės ir pasaulio (Salas,2006).

Playback teatro metodo naudojimas, pažįstant profesijas, pateikiamas per teatro pamokas. Pirmiausia iš anksto duodama užduotis mokiniams sukurti istoriją apie savo svajonių profesiją ir tam tikras su jomis susijusias situacijas. Tikėtina, kad šios istorijos slepia mokinių jausmus: baimę, nepasitikėjimą, viltis, nerimą ir kt.. Playback teatras turi specialią savo struktūrą:

1. Aktoriai sėdi ant dėžių arba kėdžių.
2. Išdėliota daug įvairiaspalvių skarų (raudonų, geltonų, mėlynų, rudų, pilkų) – visos gyvenimo spalvos.
3. Erdvė pasirodymui.
4. Muzika (įvairius garsus išgaunantys instrumentai).
5. Kėdė koordinatoriui.
6. „Karšta kėdė“ pasakotojui.
7. Papildomi daiktai: servetėlės, virvutės, kamuoliukai, žaislai ir kt.

Teatro klasė paruošiama pritaikant Playback teatro atributiką. Kėdės žiūrovams sustatomos puslankiu, paliekant erdvę pasirodymui. Pastatoma širma, ant kurios sukabinamos įvairių spalvų skaros (kiekviena spalva išreiškia nuotaiką – gyvenimo spalvos), pastatomas kubas, ant kurio sudedami kiti papildomi daiktai (virvutės, servetėlės ir kt.). Šalia pastatoma kėdė koordinatoriui ir „karšta“ kėdė pasakotojui. Kaip muziką galima naudoti būgnelius arba įrašus. Mokiniai susiskirsto į dvi grupes: žiūrovus ir aktorius. Žiūrovai atsisėda į jiems skirtas vietas, o aktoriai susėda ant kubų. Mokytojas užima koordinatoriaus vietą. Skambant muzikai mokytojas pradeda pasakoti apie Playback teatrą, būtina perteikti žiūrovams, kad jų papasakota istorija yra verta būti suvaidinta ant scenos. Pirmasis aktorius pasiima spalvotą skarą ir pradeda judėti pagal savo ritmą veidu ir visu kūnu išreiškdamas tam tikrą emociją, prie jo jungiasi kitas aktorius ir t.t.. Kiekvienas aktorius išreiškia skirtingą emociją – išraiška ir medžiagos spalva. Tai

abstrakčios scenos derinant garsą ir judesį. Šios scenos vadinamos „Gyvosios skulptūros“. Tai originali judanti skulptūra, kuri išreiškia žiūrovų patirtį. Šis judėjimas negali vykti ilgiau nei 1 minutę. Po to mokytojas pakviečia drąsiausią pasakotoją. Jis atsisėda ant „karštos“ kėdės ir pradeda pasakoti savo istoriją. Aktoriai ir visi pamokos dalyviai įdėmiai klausosi istorijos. Mokytojas užduoda pasakotojui patikslinančius klausimus: kur, kada vyko ši istorija ir kas joje dalyvavo. Po to pasakotojas išrenka aktorius, kurie vaidins istorijos personažus. Aktoriai įdėmiai klausosi istorijos ir bando įsijausti į roles. Aktoriai nesitaria vieni su kitu, jie tai turi daryti individualiai. Skambant muzikai aktoriai pasiruošia improvizacijai. Muzikai nutilus, mokytojas pasako: „Pažiūrėkim“. Vyksta scenos pristatymas – improvizacija. Pasibaigus improvizacijai, aktoriai pasisuka į pasakotoją ir žiūri į jį. Taip aktoriai išreiškia savo pagarbą istorijos pasakotojui ir prašo jų veiksmą priimti kaip dovaną. Mokytojas paprašo pasakotojo „švelniai“ pakomentuoti tai, ką jis matė. Pasakotojas gali sutikti arba atmesti parodytą improvizaciją.

Kviečiamas kitas pasakotojas. Taip pasakojamos ir improvizuojamos kelios istorijos. Pamokos pabaigoje mokytojas prašo žiūrovų pagarsinti istorijas, kurios buvo improvizuotos. Aktoriai sustoja priešais žiūrovus ir savo išraiška bando išreikšti pagrindines šių pasakojimų idėjas, galima suteikti joms pavadinimus. Po pasirodymų vyksta aptarimas, ritualinis arbatos gėrimas. Keičiasi pamoka, keičiasi žiūrovų grupė su aktoriais.

Svarbiausia, taikant Playback teatro metodą, yra spontaniškas istorijos atspindėjimas, taip pat pagalba dalyvio istorijai, užtikrintas saugumas, istorijos priėmimas ir padaršinimas pasakotojui. Savo asmeninę patirtį, asmeninius išgyvenimus dėl būsimos profesijos pasirinkimo grupės nariai mokosi atskleisti aplinkai ir suprasti kitus. Taikant Playback teatro metodą, vystosi komunikaciniai gebėjimai, kūrybinė išraiška, suteikiama drąsos bendraujant, padedama pasiruošti naujai patirčiai. Pateiktos vizualios istorijos padės geriau pažinti profesijas ir priimti teisingą sprendimą.

1.5. Kūno kalba reprezentuojant save profesinėje aplinkoje

Kūno kalba – tai sąvoka, apimanti dviejų ir daugiau žmonių bendravimo formą, naudojant ne garsus ar kitas priemones, o kūno judesius. Kūno kalba taip pat yra viena iš efektyvios komunikacijos priemonių, padedančių geriau suprasti pašnekovą. Kartais kūno kalba išduoda daugiau nei kalbantysis nori pasakyti. Atidžiai išsižiūrėjus į pašnekovo atliekamus gestus ar judesius, galėtume atskleisti jo vidinę būseną ir tai, kaip jis emociškai jaučiasi pokalbio metu. Tokia kūno „informacija“ padeda geriau suprasti tiek klausytoją, tiek pašnekovą. Svarbus yra ne tik balso tembras, bet ir mimika bei kūno kalba, kuria tuo metu pašnekovas nesąmoningai naudoja, norėdamas geriau išsireikšti (Pease, 2003).

Jau nuo seniausių laikų daugybė tyrinėtojų mėgino pažinti žmogų ne tik iš žodžių, bet ir iš neverbalinių požymių (Aristoteles, Hippokrates, Galenus, Lavatero, Darwin, Kretschmer). Veido išraiška, kūno laikysena ir judesiai dažniausiai pabrėžia sakomą žodį, neretai net gali jį pakeisti. Dažnai siuntėjas pats neįsąmonindamas neverbaliniu būdu perduoda papildomų svarbių žinių, kurios jautriam arba mokytam stebėtojui gali būti vertingos pagalbinės priemonės ar „išankstiniai išpėjimo signalai“ pokalbiui pakrypus kritiška linkme (Beutling, 2004, p. 323).

Dvidešimtojo amžiaus pabaigoje susiformavo nauja socialinių mokslų sritis, kurios tyrinėtojai gali būti vadinami „neverbalistais“. Neverbalistas yra žmonių elgsenos tyrinėtojas, besistengiantis perprasti žmonių tarpusavio bendravimo dėsningumus ir savųjų pastebėjimų pagalba giliau pažvelgti į save bei pamėginti patobulinti savo santykius su aplinkiniais. Apie neverbalinio bendravimo egzistavimą visuomenė sužinojo tik tuomet, kai 1970 metais Julius Fast'as išleido knygelę apie „kūno kalbą“, kurioje buvo apibendrinti iki tol bihevioristų atlikti neverbalinio bendravimo tyrimai.

Neverbalinio bendravimo pradininkas buvo Charles Chaplin ir daugelis žymių begarsių filmų aktorių. Anuometiniuose begarsiuose filmuose neverbalinis bendravimas buvo vienintelė bendravimo forma, suprantama tų filmų žiūrovams. Pagrindinis aktoriaus meistriškumo kriterijus – kiek sėkmingai jam pavyksta gestais bei kitais kūno kalbos elementais perteikti žiūrovams savo bendravimo su partneriais turinį.

Kalbant apie mokslinio „kūno kalbos“ tyrimo ištakas, bene įtakingiausias darbas šioje srityje iki dvidešimtojo amžiaus buvo Charles Darwin „Žmogaus ir gyvūnų emocinė išraiška“, išleista 1872 metais. Šis kūrinys buvo šiuolaikinių veido išraiškų ir kūno kalbos tyrimų užuomazga, o daug Darwin idėjų ir pastebėjimų buvo patvirtinta šiuolaikinių įvairių šalių mokslininkų tyrimais. Mokslininkai užfiksavo ir aprašė beveik milijoną neverbalinių ženklų ir signalų. Albertas Mehrabian'as nustatė, kad bendravimo metu žodžiais (tekstu) perduodama vos 7% informacijos, tuo tarpu vokalas (balso tonas, moduliacija, papildomi garsai) perduoda 38%, neverbaliniai signalai net 55% informacijos. Profesorius Birdwhistel'is, analizuodamas neverbalinių signalų dalį tarpusavio žmonių bendravime, taip pat gavo panašius rezultatus. Jis nustatė, kad verbalinė tiesioginio bendravimo dalis yra 35%, o 65% informacijos perteikiama neverbaliniu būdu. Dauguma tyrinėtojų sutaria, kad verbalinis „kanalas“ naudojamas aktualios informacijos perdavimui, tuo tarpu neverbaliniais kanalais išreiškiamos įvairios tarpusavio santykių peripetijos. Žodžiai ir judesiai yra be galo tarpiniai susiję tarpusavy (Pease, 2003, p. 13).

Sakoma, kad žodine kalba žmogus naudojasi norėdamas nusišnešti savo mintis. Tačiau ką jis nori nusišnešti kalbėdamas, pasako nežodine (neverbaline) arba kūno kalba, nes kiekvieną pasakymą lydi nežodiniai signalai. Jie tiesiogiai atspindi žmogaus fiziologines reakcijas, todėl

yra greitesni už kalbą. Kaip yra pasakęs K. Abrecrombie: „mes kalbame balsu, tačiau bendraujame visu kūnu”.

Poreikis bendrauti tarpusavyje yra vienas iš būdingiausių žmonijos bruožų. Bendravimas – tai prasminga sąveika tarp dviejų ar daugiau žmonių. Bendravimo prigimtis išvelgiama žmogaus saviraiškoje, jo sugebėjime perduoti kitiems žmonėms tai, ką galvojame, jaučiame, kokiais matome save ir mus supančią aplinką. Bendraudami žmonės ne tik sąveikauja, bet ir pažįsta vienas kitą. Bendravimu galime vadinti ir daug metų trunkančią draugystę, ir susirašinėjimą elektroniniu paštu, ir aktorius pasirodymą publikai. Sėkmingas bendravimas yra svarbi visaverčio gyvenimo dalis, teigiamų emocijų šaltinis. Gebėjimas bendrauti žymia dalimi lemia sėkmę daugelyje profesinės veiklos sričių.

Žmogus nėra abejingas daiktams ir reiškiniams, su kuriais jis susiduria, nes vieni jų atitinka žmogaus poreikius, o kiti ne. Žmogus, kaip socialinė būtybė, nėra abejinga kitiems žmonėms. Jau pirmųjų kontaktų metu žmonės vieni kitiems sukelia pasigėrėjimą ar pasibjaurėjimą, potraukį ar atstūmimą, naudingumo ar žalingumo prognozes ar pan. Įvairūs ir sudėtingi santykiai susiformuoja įvairioje veikloje: kartu dirbant, mokantis, žaidžiant ir kuriant. Psichologija tyrinėja tiesioginius tarpasmeninius žmonių santykius, susidarančius grupėse. Nuo santykių priklauso atskirų grupių narių statusai grupėse, grupių psichologinis klimatas, grupių narių savijauta jose, grupių veiklos efektyvumas.

Žmonių bendravimas pasireiškia dviem formomis – verbaline ir neverbaline. Verbalinis bendravimas – tai tarpusavio sąveika naudojant kalbos ženklus tarp dviejų ar daugiau žmonių. Neverbalinio bendravimo metu informacija perduodama ne kalba, o kitais ženklais – akių kontaktu, veido išraiška, kūno kalba, asmeninės erdvės valdymu, gestais, prisilietimais, poza ir t.t. Norint efektyviai bendrauti reikia tobulinti verbalinio bendravimo įgūdžius, ypač sugebėjimą klausytis. Bendravimo problemas patiriantys žmonės nemoka savo kūnui suteikti besiklausančiojo išvaizdos (tai yra nemoka naudoti kūno kalbos), nepakankamai žiūri pašnekovui į akis, per mažai linksi galva, per retai šypsosi, nepakankamai išreiškia savo susidomėjimą žodeliais „taip”, „suprantu” ir panašiai. Didelę reikšmę bendravimo efektyvumui turi ir požiūris į save, didžiąja dalimi nulemiantis, kaip elgtis su aplinkiniais, pastangos bei dėmesys komunikacijų tobulinimui, nes daugelį kasdieninio gyvenimo sunkumų nulemia bendravimo kultūros stygius bei jo sąlygoti nesusipratimai ir darbe, ir asmeniniame gyvenime. Visus šiuos sunkumus įmanoma įveikti tik didelėmis pastangomis, nuolat dirbant, tobulinant, siekiant geresnių rezultatų. Didžiausią dalį informacijos bendravimo metu perduodama neverbaliniu būdu – per intonaciją, veido išraišką, gestus, kūno kalbą ir kitus neverbalinius kalbos ženklus. Kai neverbalinė kalba nesutampa su verbaline, žmonės labiau linkę pasikliauti neverbaline. Todėl svarbu išmokti kontroliuoti savo neverbalinę kalbą (Almonaitė, 2003).

Nežodinio bendravimo elementų tinkamas naudojimas leidžia tobulinti socialinio bendravimo įgūdžius, lavina gebėjimus tiksliai apibūdinti save, nenaudojant žodžių. Kiekvienam pravartu žinoti, apie ką byloja žmogaus veidas, iš ko galime spręsti apie emocinę įtampą, kokią informaciją bendravime simbolizuoja rankų padėtis, ką reiškia įtemptas ir atpalaiduotas žmogaus kūnas, ką apie mus informuoja mūsų turimi daiktai. Bendraudami siekiame užmegzti, kurti ir išlaikyti gerus, ilgalaikius santykius su kitais. Tinkamas bendravimas padeda išlaikyti ir formuoti gerus tarpasmeninius ir dalykinius santykius.

Nežodinio bendravimo raidos pradžia – motinos ir pasaulį išvydusio kūdikio sąveika. Maži kūdikiai siunčia nesudėtingus to paties pobūdžio socialinius signalus, kaip ir bendraujantys suaugusieji. Tai garsas, judesys, žvilgsnis, šypsena. Šio nežodinio bendravimo elementų visiškai pakanka, kad mama suprastų, ko nori kūdikis.

Žmogaus socialinio raidos procese nežodinio bendravimo repertuaras papildoma mimika, gestais, kūno laikysena, o taip pat smulkesniais bendravimo akcentais, iš kurių kiekvienas atlieka tam tikrą vaidmenį ir gali paveikti žmonių tarpusavio santykius. Veido išraiška, kūno sudėjimas, fizinis patrauklumas, judesiai bei gestai, netgi įvairūs aksesuarai (aukštakulniai bateliai, kaklaraištis, šukuosena ir t.t.) drauge sudėjus sudaro bendrą žmogaus išvaizdą ir siunčia vienokius ar kitokius signalus į aplinką.

Kūno kalba būna išmokta, įgimta ir mišri. Prie išmoktos kūno kalbos galime priskirti eismo reguliuotojo mostus, kurčiųjų gestų kalbą, kariuomenėje ir laivyne naudojamus sutartus gestais perduodamus ženklus. Antrajai grupei priklauso judesiai, kūno pozos ir mimika, kurie nesąmoningi ir sunkiai kontroliuojami. Mišriai grupei priklauso įgimta ir kartu išmokta kūno kalba. Pavyzdžiui verksmas yra įgimtas, tačiau kultūra nustato taisykles, kur ir kada tai priimtina rodyti. Žmogus – socialinė būtybė ir per daugelį metų jis išmoko slėpti savo jausmus tiek, kiek sugeba ir kiek reikalauja socialinės normos (Gage, 1994).

Kiekvienam žmogui sėkmę išreiškia skirtingi dalykai, priklausantys nuo užsibrėžto tikslo. Tačiau sėkmė visuomet priklauso nuo kūno kalbos. Sėkmę rodanti kūno kalba visuomet nuteikia maloniai. Todėl kūno kalba, teikianti informaciją apie žmogaus sėkmę, padės kryptingai siekti tikslų. Gebėjimas suprasti kito žmogaus kūno kalbą ne tik suteikia galimybę geriau pažinti kitus, bet ir priverčia atkreipti dėmesį į savo paties kūno kalbą: nesuprasdamas savo kūno kalbos, žmogus negali suprasti ir kitų žmonių kūnų siunčiamų signalų (Bierach, 2000, p. 8).

„Kūno kalba yra sielos rūbas“, – sakė Goethe. Iš tiesų kiekvienas kūno kalbos ženklas atskleidžia dalelę žmogaus vidinio pasaulio. Labai patyręs ar ypatinga nuojauta apdovanotas žmogus jaučia, kas slypi už didžiulio žodžių srauto, jam nereikia kūno kalbos, kad suprastų kitus. Tačiau jaunesniam ir nepatyrusiam arba tik pradėjusiam gilintis į profesinius dalykus kūno

kalbos išmanymas ir vartojimas gali labai padėti. Tokiems žmonėms tai gali padėti geriau suprasti ne tik žmones ir situacijas, bet ir reikštis profesinėje veikloje (Spies, 2008, p.283).

Stefan Spies – žymus vokiečių režisierius, aktorinio meno dėstytojas. Baigęs vokiečių filosofines studijas, dirbo asistentu pas žinomus režisierius: Wilson Zadek, Kupfer, Chereau ir Kresnik. Vėliau dirbo įvairiuose valstybiniuose ir privačiuose teatruose Vokietijoje ir Austrijoje. Nuo 1998 metų režisierius skaito paskaitas įvairiuose firmose, konsultuoja bendrovių vadovus. Stefan Spies yra sukaupęs turtingą režisieriaus ir docento patirtį, padedančią atkreipti dėmesį į savo kūno kalbą ir jos raiškos formas, individualiai ją tobulinti ir suprasti pašnekovų gestus bei kūno judesius. Rengdamas savo klientus viešo kalbėjimo situacijoms, režisierius padeda jiems atskleisti savo kūno kalbos galimybes ir pasinaudoti jomis profesinėje aplinkoje.

Kūno kalba – tai turtas, duotas kiekvienam iš mūsų, tačiau daugelis juo naudojami tik retkarčiais ir kaip pakliuvo. Kiekvienas žino, kokia svarbi šiandien yra forma, t.y. „kaip“ elgiamės. Didžiulis turtas, sukaupias vartojant ir lavinant savo kūno kalbą bei išsiklausant į svetimą, dažnai vartojamas nemoksliskai arba laikomas nieku. Žmogų visada lydės sėkmė, jei sugebės apgalvotai ir jautriai bendrauti su įvairiais žmonėmis. Didelę reikšmę profesinei veiklai turi „socialinės kompetencijos“ dalykai.

Kūno kalba taip, kaip žmogus jaučia, mąsto ar veikia. Šiuo požiūriu kiekvienas kūno gestas, jei jo sąmoningai nekeičiame, yra natūralus. Natūralumo klausimas iškyla tuomet, kai bandoma tyčia pakeisti kūno kalbą. Pradėjus kontroliuoti savo elgesį ir judesius, iškyla pavojus pasijusti nejaukiai ir palikti aplinkiniams dirbtinumo išpūdį. Kūno kalba praėjo ilgą evoliucijos kelią ir yra viena iš daugelio bendro kolektyvinio modelio apraiškų. Jei savo kūno gestus suprantame ne kaip Dievo duotus, pirmąpradžius, įgimus arba tikrus, o kaip visą gyvenimą trunkančio vystymosi rezultata, tuomet reikia ir sąmoningai siunčiamus signalus suprasti ne tik kaip manipuliaciją, o veikiau kaip sąmoningą kišimąsi į instinktyviai vykstančius procesus. Kūno kalbos išraiškos formų kitimui didelės įtakos turi jus supantys žmonės ir visuomeninė aplinka. Kūno kalbos poveikiu kitiems žmogus susidomi tais gyvenimo momentais, kai susiduria su profesijos sunkumais. Todėl reikia pasinaudoti galimybėmis, kurias atveria šios kalbos išmanymas ir vartojimas.

Mokymo turinys ir darbo metodai, be kurių neišsivaizduojamas aktorių rengimas, kurie taikomi mokiniams per teatro pamokas, naudojami ir rengiant vadybininkus. „Gyvenimas – tai teatras“, - sako Shakespeare. Kokio apsimetinėjimo meno reikia kiekvienu konkrečiu atveju, lieka neatsakyta – kas nori mėgautis sėkme profesinės veiklos scenoje, turi žinoti žaidimo taisykles. Tikslas scenoje – sukurti kuo natūralesnę ir artimesnę situaciją realybei, leidžiant žiūrovui pasinerti į veiksmą ir aktorių vaizduojamų personažų išgyvenimus. Verslo pasaulyje – žmogui leista pasijusti laisvam ir išmokti užmegzti neverbalinį kontaktą su kitais asmenimis.

„Mintimis peržvelgiant” ir „įsivaizduojant” situaciją darbe, pasikeis jūsų vidinis nusiteikimas, taip pat ir kūno kalba (Spies, 2008, p.25).

Teatro pamokos metu, norėdami surasti tinkamus ir veiksmingus mokinio saviraiškos būdus, mokinys turėtų žinoti kūrybos proceso dėsnius, mokėti juos valdyti, turėti visus reikiamus technologinius įgūdžius. Scenos aktorius turi tik vieną įrankį, vieną instrumentą, kurio pagalba gali perteikti žiūrovui savo jausmus, idėjas ir išgyvenimus. Tas instrumentas yra pats aktorius – jo intelektas, kūnas, emocijos, balsas. Labiausiai atlikėjo darbo kokybę įtakoja balso ir judesio dinamiškumas, psichinis ir fizinis pasirengimas. Išlaisvinta individo verbalinė ir neverbalinė bendravimo technika prisideda prie bet kokios karjeros, todėl yra svarbu teisingai nukreipti mokiniams būtiną išorinės saviraiškos būdų tobulinimo procesą.

Pjesė pateikia turinį, o mizanscenas reikia atrasti. Kelias į jas veda repetuojant – per improvizacijas savotiškai ieškant idėjos. Mizanscenas atrandame vaidinant, o ne galvojant apie jas. Per repeticijas mokiniai išbando įvairias vaidybines situacijas, kol mizanscenas išgryninamos ir užfiksuojamos. Kiekvienoje improvizacijoje yra ypatingas kulminacinis taškas: be „statuso” – nė iš vietos. Neatskleidžiant socialinės padėties, vaidyba tuščia ir dirbtina. Gyvenime, dažnai to net nepastebėdami, kitų atžvilgiu užimame tam tikrą padėtį, laikomės tam tikros vidinės nuostatos. Būdami „aukšto statuso”, esame pranašesni už kitus, atsidūrus „žemame”, dominuoja kiti. Žmonių elgsenos stebėjimas darbe, atsižvelgiant į statusą, labai vertingas, nes suteikia informacijos apie tikrąjį žmogaus požiūrį į jus. Kreipdami dėmesį į žmonių elgseną priklausomai nuo statuso, turėsime savotišką indikatorius, kuris tiksliai parodys pašnekovų požiūrį į mus. Remdamiesi šia informacija, galime daryti savo išvadas, kuo pasitikėti. Galioja principinė nuostata: kūno kalba yra priemonė, padedanti pažinti santykius tarp žmonių. Kūno kalbą reikėtų vertinti kaip ir užsienio kalbą: atskiri žodžiai, kaip ir konkretūs gestai, susideda iš tam tikrų reikšminių elementų. Bet gestai, kaip ir žodžiai, gali būti ir daugiareikšmiai. Žodžių reikšmė priklauso nuo konkreto sakinio, o gestų – nuo visos kūno kalbos. Jeigu vienas gestas, kartu su kitais kūno kalbos elementais, daro užuominas, tą reikšmę patvirtina ir visos kūnas. Kūno kalbos interpretacija vertinga tuomet, kai išmokstame suprasti menkiausias užuominas, sąmoningai tyrinėdami kitų asmenų kūno kalbą.

Pirmasis vertinimas, priklausantis nuo pirmojo išpūdzio, dažnai lemia tolesnį žmonių bendravimą. Per pirmąsias susitikimo sekundes mes intuityviai gauname žinių apie žmogų iš jo išvaizdos, aprangos, kūno signalų, kalbos, ir akimirksniu atsiranda supratimas, su kuo turime reikalą. Gyvenimo patirties dėka sugebame be perstojo tobulinti intuityvą ir panaudoti ją kaip vertingą instrumentą greitu gyvenimo tempu pasižymintioje šiuolaikinėje visuomenėje. Į mūsų potyrių sąrašą įtraukiamas ir naujas nūdienos žmogus.

Kiekvienas gali valdyti savo kūno kalbą taip, kad sudarytų kokį tik nori pirmąjį įspūdį. Tiesiog reikia sukurti idealiojo savęs paveikslą ir pradėti ugdyti įpročius, taikant teatro pamokos metodus.

Scenos erdvė šiandien dažniausiai suprantama abstrakčiai. Vien tik besikeičiantis apšvietimas leidžia surasti, kad pasikeitė spektaklio veiksmo vieta. O epizodams gyvybę įkvėpia ne dekoracijos, o mokinių vaidyba. Įsivaizduokite, kaip žmogus žengia į erdvią salę, kur tuoj vyks egzaminas. Ši patalpa reiškia ribą, už kurios prasidės naujas gyvenimas. Jis susikaupęs vaikšto po salę ir nekantriai laukia didžiojo momento. Keičiasi veiksmas: ta pati salė virsta jo darbo vieta. Požiūris į situaciją atsispindi santykiyje su aplinka. Iš santykio su aplinka formuojasi kūno gestai, kuriuos mato ir intuityviai interpretuoja kiti. Keisdami santykį su aplinka, galime kurti kūno kalbą ir koreguoti daromą įspūdį.

Meninių gebėjimų ugdymas per teatro pamokas padeda asmeniui daugiau „pamatyti“ ir „išgirsti“, susivokti milžinišką socialinėje – kultūrinėje aplinkoje gyvuojantį jutiminės neverbalinės informacijos srautą.

Rengiant aktorius, naudojama technika, kai vidiniais paveikslais ar prisimintomis emocijomis daroma įtaka darbinei nuotaikai. Ją dvidešimtojo amžiaus pradžioje sukūrė Konstantinas Sergejevičius Stanislavskis, o nuo penkiasdešimtųjų vakaruose išpopuliarino Lee Strasberg, garsios aktorių studijos kūrėjas. Šių menininkų technika leidžia kiekvieną asmenybę traktuoti diferencijuotai, nes dažnai jai reikia padėti suprasti ir įveikti savo vidinius barjerus. Darbas Stanislavskio metodu vyksta trimis etapais. Aktorius mokosi...

* labai tiksliai suvokti išorinius dirgiklius, užfiksuoti juos kūno pojūčiais ir sugebėti atkurti;

* iš atminties ištrauktose situacijose išskirti vaizdus ir susieti juos su konkrečiomis emocijomis;

* atgaivinti šiuos vaizdus kartu su juos lydintėmis emocijomis, kad būtų galima, esant reikalui, panaudoti.

Supaprastinta forma ši technika puikiai tinka ir profesinės veiklos kontekstui. Šiek tiek pasitreniravę, net ir ne aktoriai sugeba ne tik sukurti tam tikras tarnybines situacijas, bet ir suvaidinti jas mintyse. Šia technika naudojasi ir mokiniai, įvairių užduočių metu, per teatro pamokas.

Bendravimas užima svarbią vietą mūsų vertybių sistemoje. Bendravimas – tai savotiškas menas. Bendravimo kultūra mūsų gyvenime vaidina svarbų vaidmenį. Ji suartina žmones, harmonizuoja tarpusavio santykius, sukuria interesų pusiausvyrą ir darną. Žmonių bendravimas – tai veidrodis, padedantis pažinti save. Bendravimas išmoko pažinti žmones suprasti jų siekius, veiklos motyvus, polinkius, poreikius, pažiūras (Žukauskienė, 2002). Bendravimas su kolegomis

- tai vienas iš sudėtingiausių etapų profesinėje aplinkoje. Vienas iš svarbiausių momentų – atstumas. Atstumas, iš kurio režisierius stebi vaidybą scenoje, atstumas, kurį galime išsikovoti ir naudoti savo interesams, išmokę aiškiai suvokti kūno kalbą, pradėsime stebėti vaidinimą darbovietės scenoje. Draugiškus ir mandagius, šaltakraujiškus ir kantrius, pasikliaujančius savo jėgomis ir tolerantiškus – štai tokius žmones mėgstama matyti profesinėje aplinkoje. Tokius personažus sukuria mokiniai per teatro pamokas, duotomis aplinkybėmis.

Teatriniai žaidimai – tai kūrybinis procesas, gyvenimiškų situacijų, kurios yra reikšmingos asmenybei, improvizavimas ir modeliavimas, tai praktinės patirties įgijimas. Pasak V. Kazragytės (1995), „suartina kūną, jausmus ir mintis. Padeda asmeniui sulaikyti dėmesį ties savo psichofizika, stebėti, kaip gimsta jausmas ir mintis, kaip informacinė ir plastinė išraiška priklauso nuo psichinių procesų (minčių, įvaizdžių), emocijos nuo kūno išraiškos (padėties), o visas žmogaus elgesys – nuo aplinkybių ir partnerio...”.

Carpe sensum – mėgaukis pojūčiais: susikaupti, būti išvalgiam darbe, akylai stebėti tai, kas vyksta aplink, pažinti žmones ir iš kūno kalbos ženklų atkurti jų gyvenimo istorijas. Svarbu ugdyti pomėgį stebėti žmones. Kūno kalba, panašiai kaip ir užsienio kalba, plečia galimybes bendrauti. Todėl dažniausiai nesvarbu ar pašnekovas kalba žodžiais, ar gestais. Svarbiausia, kad mes gerai suprastume vieni kitus. Stefan Spies savo rekomendacijomis siekia aukštesnių tikslų: padėti žmonėms sėkmingai atlikti profesinio ir asmeninio gyvenimo užduotis ir daryti įtaką kitiems. Viską reikia repetuoti: pokalbį dėl darbo, laisvą kalbėjimą ar reprezentaciją. Vien apmąstymų nepakanka, tam būtina reikia repeticijų. Sėkmingų spektaklių be repeticijų nebūna.

Šiandien vien mandagumo nepakanka, norint būti visur ir visada laukiamam arba pirmuoju kandidatu į vienintelę darbo vietą. Tačiau etiketo išmanymas, be abejo, padeda. Tai, kaip sveikinamės, tiesiame ranką, prisistatome, kreipiamės į žmogų, sudaro apie mus atitinkamą įspūdį. Kvapas, judesiai, mimika, laikysena, veido išraiška, apranga, kalbėjimo maniera, balso tembras – visa tai, ką pastebime per keletą sekundžių, sąmonėje susiejama su mūsų prisiminimais, jutiminiu patyrimu, nuostatomis ir vertybėmis. Taip žmogus įvertinamas ir įsimenamas. Natūralu, kad kiekvienas norime pasirodyti kuo geriau, palikti kuo stipresnį įspūdį, nes gyvenime kitos galimybės gali daugiau ir nebūti.

11 – 12 kl. mokinius per teatro pamokas galime mokyti kūno kalbos ir naudotis ja reprezentuojant save profesinėje aplinkoje. Rekomenduojama organizuoti teatro pamokas, kurių metu jaunuoliai ir merginos išmoktų kūno kalbos pagrindų, kad bendraujant su draugais, bendramoksliais, kolegomis, mokantis ar dirbant sugebėtų stebėti ir suprasti kitų kūno kalbą bei tinkamai valdyti savąją. Užsiėmimuose būtų mokoma teisingos kūno laikysenos, eisenos, gestų, gražių manierų, elgsenos. Įvairių pratimų, individualių ir grupinių užduočių metu būtų lavinami kūno kalbos įgūdžiai.

Apibendrinami galime padaryti šias išvadas:

- Aptarę profesinių interesų sampratą ir jos formavimosi veiksnius, galime teigti, kad kryptingai taikydami teatro pamokų metodus padedame mokiniams formuoti profesinius interesus. Svarbiausios profesinių interesų formavimosi sąlygos yra savęs ir profesinės aplinkos pažinimas bei savęs įsivertinimas būnant vienos ar kitos profesijos atstovu.

2. 11 – 12 KL. MOKINIŲ PROFESINIŲ INTERESŲ FORMAVIMOSI PER TEATRO PAMOKAS TYRIMŲ REZULTATAI

2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Siekiant atsakyti į užbrėžtus darbo tikslus (t.y. išsiaiškinti, kokius profesinius interesus formuoja teatro pamokos, kokie teatro pamokose taikomi metodai geriausiai juos atskleidžia) ir iširti lemiančius veiksnius, buvo naudoti įvairūs tyrimo metodai.

Literatūros šaltinių ir švietimo dokumentų analizė leidžia daryti išvadą, kad kryptingai naudojant teatrinius darbo metodus 11 – 12 klasių mokiniams per teatro pamokas, yra sudaroma galimybė formuoti profesiniams interesams.

Stebėjimas - tai universalus edukologinio tyrimo duomenų rinkimo metodas (Bitinas, 2006), nes jis padeda tyrėjui fiksuoti tokius elementus, kaip sąveikas, interpretacijas, aplinką, ir išsamiai aprašyti vykstančius procesus. Stebėjimas taikomas siekiant išsiaiškinti mokymo metodų veiksmingumą. Tiriamųjų stebėjimas natūralioje aplinkoje padeda geriau suprasti elgesio motyvus, jų asmenines savybes, gebėjimą orientuotis socialinėse situacijose.

Pokalbio metodas yra vienas veiksmingiausių individualybės pažinimo būdų. Jis papildė stebėjimo duomenis. Tyrimo metu buvo kalbama su mokiniais, siekiant išsiaiškinti jų nuostatas į vieną ar kitą profesiją, kaip mokiniai vertina save būdami viename ar kitame profesijos vaidmenyje. Pokalbio metu buvo siekiama išsiaiškinti, kaip pasikeitė mokinių požiūris į savo galimybes, profesinę aplinką po kryptingo darbo per teatro pamokas.

Buvo naudojama turinio (*ang.* content) analizė. Turinio analizės metodas buvo pasirinktas apdoroti kokybinius duomenis gautus pokalbio metu. Tai metodas naudojamas siekiant atrasti temas, sąvokas ir išsiaiškinti reikšmes. Turinio elementai grupuojami į kategorijas pagal semantinį panašumą ir reikšmes (Kardelis, 2002). Šiuo metodu buvo apdoroti grupinio pokalbio rezultatai.

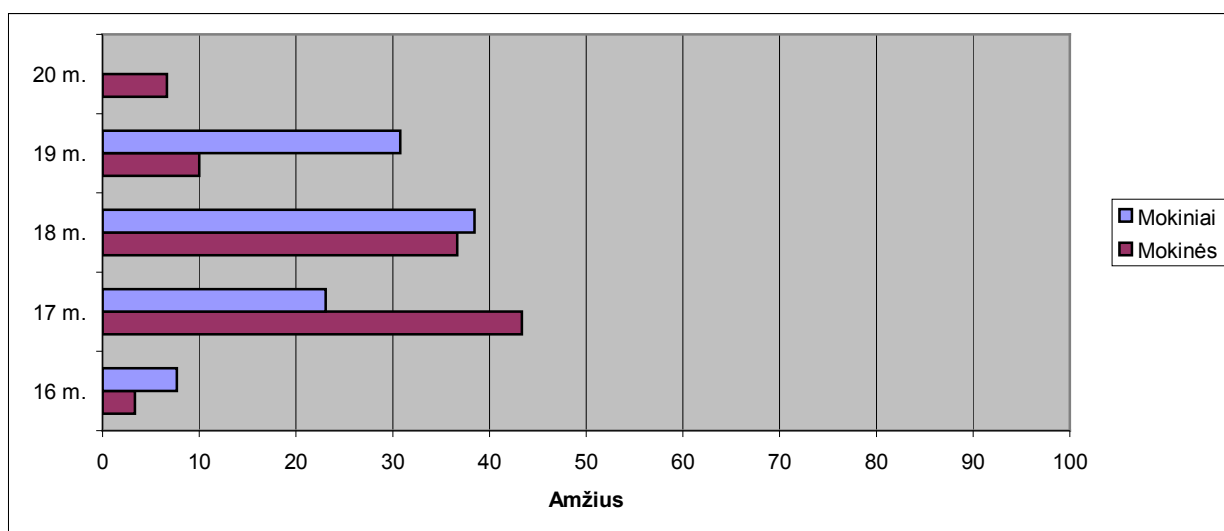
Anketavimas – tai populiariausias sociologinio tyrimo metodas. Pagal pateiktus klausimus, laikantis nurodytų taisyklių, respondentai pažymi savo atsakymus. Anketa yra patogus ir plačiai naudojamas pirminių duomenų rinkimo instrumentas: galima apklausti skirtingą skaičių žmonių ir sužinoti jų nuomonę įvairiais tyrimo klausimais. Anketoje buvo naudojami uždari (kai respondentai turėjo pasirinkti vieną siūlomą atsakymo variantą), pusiau

uždari (kai atsakymų sąrašė buvo pateiktas atsakymo variantas „kita“, leidžiantis papildomai komentuoti, įrašyti savąjį atsakymą) ir atviri (kai respondentai įrašo savo atsakymą) klausimai. Respondentams buvo pateikta anketa – klausimynas, kurį sudarė 3-ų klausimų grupės: iš viso septyniolika klausimų (1 priedas).

Anketinės apklausos pagrindas yra S. Kregždės (1988) instrumentinė interesų koncepcija. Anketa padeda nustatyti profesinių interesų lygį, jų intensyvumą, pastovumą, brandumą bei ryšį su žmogaus vertybinėmis orientacijomis. Atsakymai į anketos klausimus teikia informaciją apie profesinio apsisprendimo būklę, profesinio intereso pagrįstumą, brandumą.

Siekiant išsiaiškinti, kaip, kokiais būdais, metodais galima padėti 11 – 12 kl. mokiniams formuoti profesinius interesus buvo taikomi anketa – klausimynas, stebėjimo ir matematinės statistikos analizės metodai. Tyrimas buvo atliktas Klaipėdos Vytauto Didžiojo gimnazijoje ir palyginimui Ažuolyno gimnazijoje. Viso buvo apklausti 86-i 11 –12 kl. mokiniai, lankantys teatro pamokas.

Vytauto Didžiojo gimnazijoje per teatro pamokas nuo 2009 m. spalio mėn. iki 2010 m. kovo mėn. buvo kryptingai naudojami teatro pamokų darbo metodai, siekiant mokiniams formuoti profesinius interesus. Teatro pamokos buvo stebimos ir tobulinamos atsižvelgiant į profesinių interesų formavimosi pagrindinius veiksnius: savęs pažinimas, profesinės aplinkos pažinimas ir savęs įvertinimas šių aspektų atžvilgiu. Visi teatro pamokose naudojami metodai buvo kryptingai pritaikyti šiai pažintinei veiklai (žaidimai, etiudai, improvizacijos ir kt.). Taip pat buvo naudojami Playback teatro metodai ir mokomasi kūno kalbos, reprezentuojant save profesinėje aplinkoje.

1 pav. Mokinių pasiskirstymas pagal amžių ir lytį (proc.)

Diagramoje matyti, kiek tyrime dalyvavo Vytauto Didžiojo gimnazijos mokinių. 30 merginų ir 13 vaikinių lankančių teatro pamokas dalyvavo pamokose, kuriose kryptingai buvo

taikomi metodai, siekiant formuoti profesinius interesus. Mokinių amžius nuo šešiolikos iki dvidešimties metų.

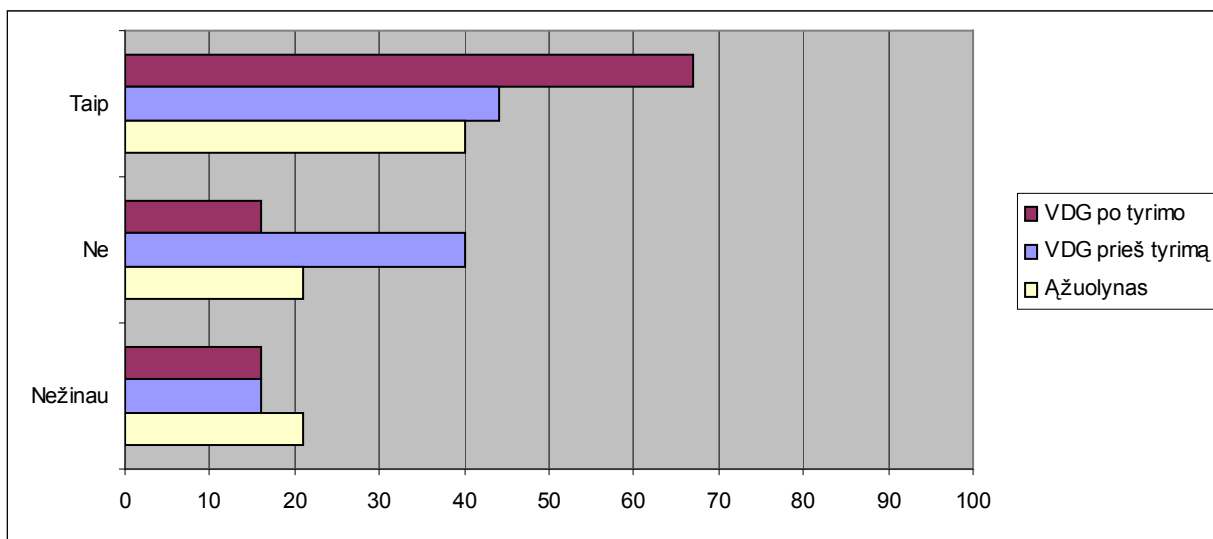
Playback teatro metodas – spontaniška, improvizacinė veikla kaip kūrybinis įrankis savęs pažinimui, atskleidimui ir įprasminimui veikloje. Šis metodas padeda mokiniams surasti ir apibrėžti vizijas, norus ir svajones, nukreiptus į save, savo šeimą ir būsimą darbą, savo aplinką ir pasaulį.

Buvo organizuotos teatro pamokas, kurių metu jaunuoliai ir merginos išmoko kūno kalbos pagrindų, kad bendraudami su draugais, bendramoksliais, kolegomis, mokydamiesi ar dirbdami, sugebėtų stebėti ir suprasti kitų kūno kalbą bei tinkamai valdyti savąją. Užsiėmimuose buvo mokoma teisingos kūno laikysenos, eisenos, gestų, gražių manierų, elgsenos. Įvairių pratimų, individualių ir grupinių užduočių metu buvo lavinami kūno kalbos įgūdžiai.

Teatro pamokoje vykstantis procesas žmogui padeda atsirinkti vertybes, pažinti save, įvertinti savo galimybes, patikėti savimi. Mokymasis prasideda nuo patirties. Šis procesas yra kasdieninio gyvenimo ir sąmoningos patirties esmė, kai patyrimas transformuojasi į žinias, įgūdžius, požiūrius, vertybes ir įsitikinimus. Kasdieninis patyrimas yra nuolat įprasminamas, nes sąmoningo žmogaus gyvenimas vyksta laike, erdvėje, visuomenėje ir tarpusavio santykiuose (Kučinskienė, 2003). Mūsų tyrime buvo analizuojama lyties, amžiaus, mokyklos, mokymosi krypties, profesinio apsisprendimo aspektai. Buvo tiriama, kaip teatrinis ugdymas padeda savęs pažinimui, gebėjimams, gabumams ir kūrybiškumui atsiskleisti. Taip pat buvo analizuojama, kaip rasti patraukliausių savojo „aš“ raiškos formų realizavimą. Moksleiviai įgauna pasitikėjimą savimi, geriau susipažįsta su aplinka, tai padeda formuoti profesinius interesus.

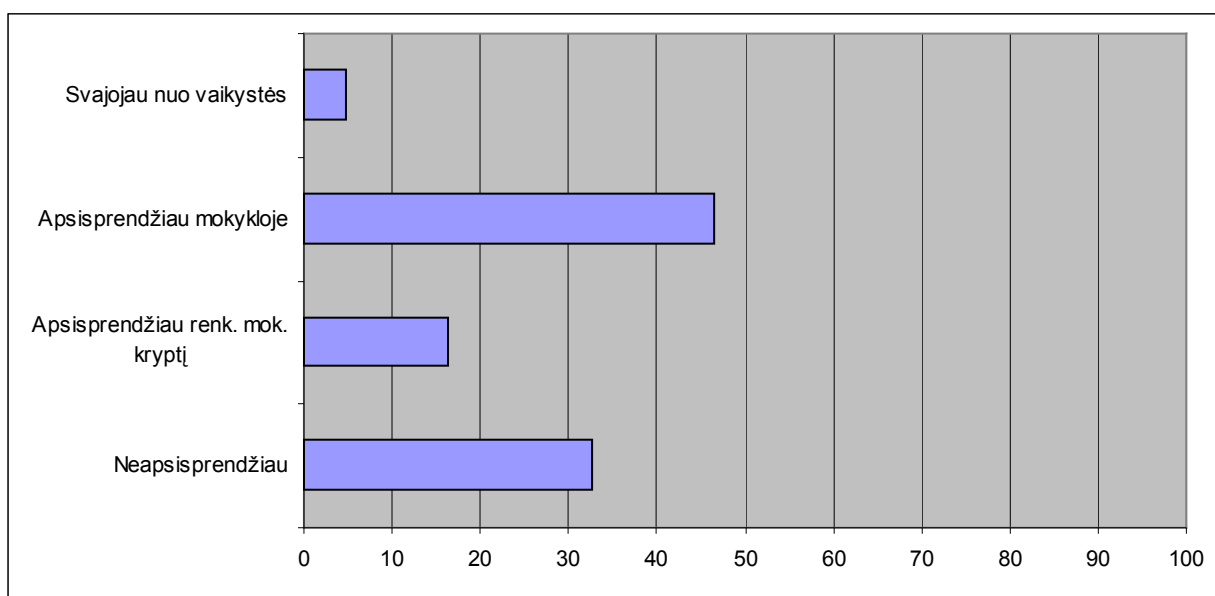
2.2. Mokinių savęs ir profesinių interesų pažinimo per teatro pamokas pokyčiai

2010 m. kovo mėn. 5 d. buvo apklausti 43-ys Vytauto Didžiojo gimnazijos mokiniai, kurie 2009 / 2010 m. (nuo 2009 m. spalio mėnesio iki 2010 m. kovo mėnesio) dalyvavo teatro pamokų užsiėmimuose, kurių metu buvo kryptingai taikomi teatro pamokų ir Playback teatro metodai bei užsiėmimų metu mokomasi kūno kalbos. Norint išsiaiškinti jų galimybes formuojant profesinius interesus buvo skirta 20 teatro pamokų. Tam, kad palyginti gautus rezultatus, rugsėjo mėnesį buvo atlikta pirmoji anketinė mokinių apklausa. Tai pat tyrimas buvo atliktas Ažuolyno gimnazijoje. Pateikiame duomenų analizės rezultatus.

2 pav. Mokinių nuomonė apie tai, ar jie apsisprendė dėl profesijos pasirinkimo

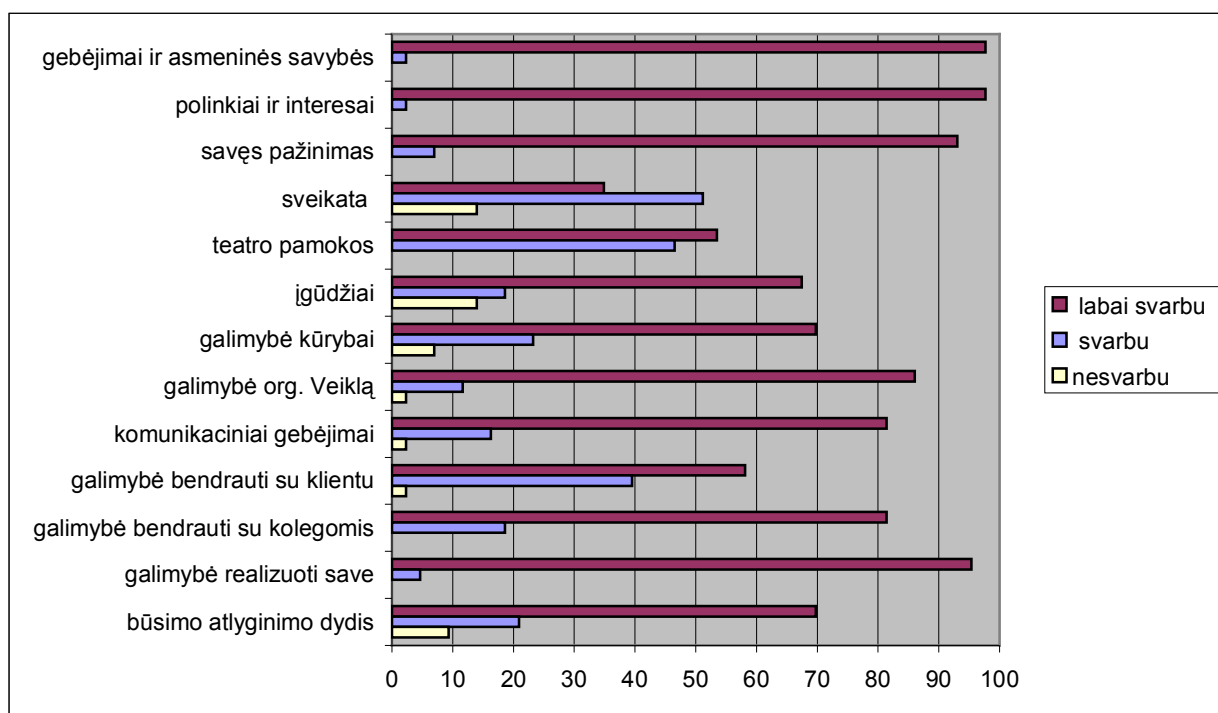
Pirmiausia, norėjome išsiaiškinti, ar tvirtai mokiniai apsisprendė, kokią profesiją jie rinksis. Po tyrimo 66 proc. mokinių atsakė „taip” - jie jau apsisprendė, „nežinau” ir „ne” atsakė po 17 proc. mokinių. Palyginimui diagramoje matome Ažuolyno gimnazijos respondentų atsakymus ir VDG mokinių gautus rezultatus prieš ir po tyrimo, todėl galime teigti, kad kryptingai dirbant teatro pamokose, pakito mokinių apsisprendimas profesijos pasirinkimui. Jis padidėjo 20 proc. (2 pav.). Tyrimo duomenų analizė parodė, kad vyresnieji mokiniai yra dažniau apsisprendę, kokią profesiją rinksis, nei jaunesnieji, tai yra 63 proc. respondentų amžius 18 – 20 m.

3 pav. Mokinių nuomonė apie tai, kada jie apsisprendė dėl profesijos pasirinkimo

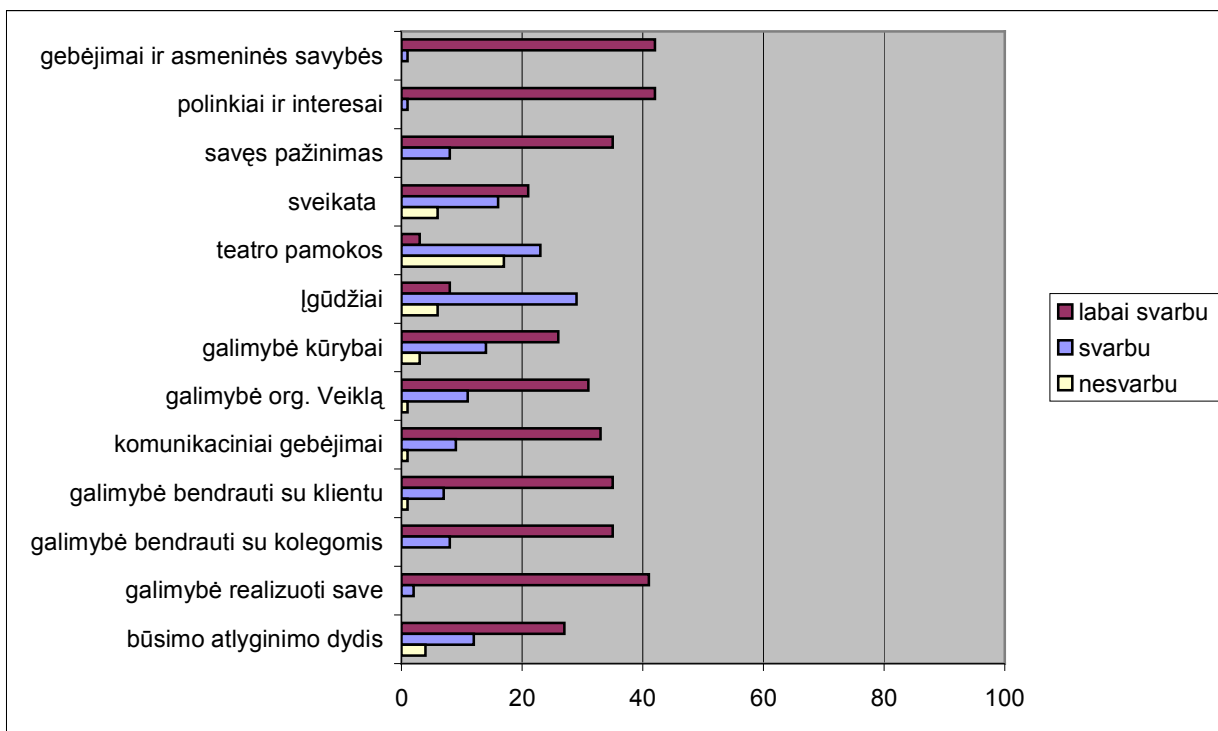
Svarbu buvo sužinoti, kada mokiniai apsisprendė dėl profesijos pasirinkimo. 69 proc. mokinių atsakė, kad apsisprendė mokykloje, 24 proc. rinkdamiesi mokymo kryptį ir 7 proc. apie

profesiją svajojo nuo vaikystės. Apibendrinus tyrimo rezultatus galima teigti, kad dėl profesijos pasirinkimo mokiniai apsisprendžia mokykloje (3 pav.).

4 pav. Mokinių nuomonė apie veiksnius, lemiančius profesinį pasirinkimą (proc.)

Palyginimui pateikiami Ažuolyno gimnazijos tyrimo analizės duomenys.

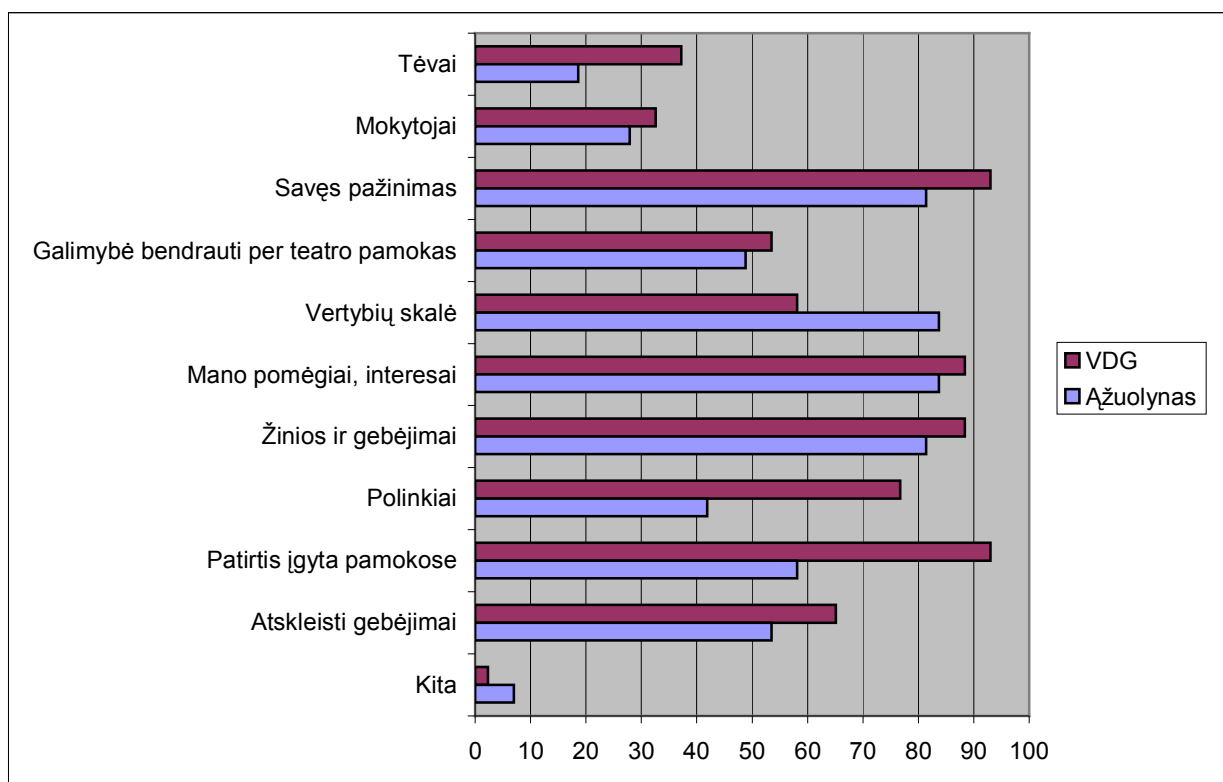

5 pav. Mokinių nuomonė apie veiksnius, lemiančius profesinį pasirinkimą (Ažuolynas)

Atlikus 11 – 12 kl. mokinių pasirinktų sąlygų, lemiančių profesinį apsisprendimą, analizę, dauguma, tai yra 98 proc. tyrime dalyvavusių respondentų, teigė, kad profesijos pasirinkimui labai svarbu ir svarbu yra gebėjimai ir asmeniniai gabumai. Du trečdaliai respondentų prioritetą suteikė polinkiams ir interesams. Didelė dalis (86 proc.) tyrime dalyvavusių dalyvių labai svarbia ir svarbia sąlyga laiko galimybę organizuoti veiklą, bendravimą su kolegomis, galimybę kurti. 35 proc. mokinių mano, kad nereikšmingiausia profesijos pasirinkimo apsisprendime yra sveikata.

Mums rūpėjo išsiaiškinti, ar dalyvavimas teatro pamokose lemia profesinį apsisprendimą. Paaiškėjo, kad daugiau nei pusė respondentų laiko labai svarbia ir svarbia sąlyga teatro pamokas. Galima teigti, kad tikslingai organizuojant teatro pamokas, jų populiarumas didėja (4 pav.). Palyginimui pateikiami Ažuolyno gimnazijos mokinių atsakymai. Diagramoje matome, kad jų požiūris į profesinius veiksnius yra žemesnis nei VDG (5 pav.).

Anketoje buvo pateiktas klausimas, ar mokiniai pakankamai susipažinę su pasirenkama profesija. 58 proc. respondentų atsakė, kad su pasirenkama profesija jie susipažinę pakankamai, 23 proc. – nepakankamai, o visai nesusipažinę – 19 proc. Gana didelis neapsisprendusių mokinių skaičius rodo, kad šia linkme reikia dar daug ir intensyviai dirbti.

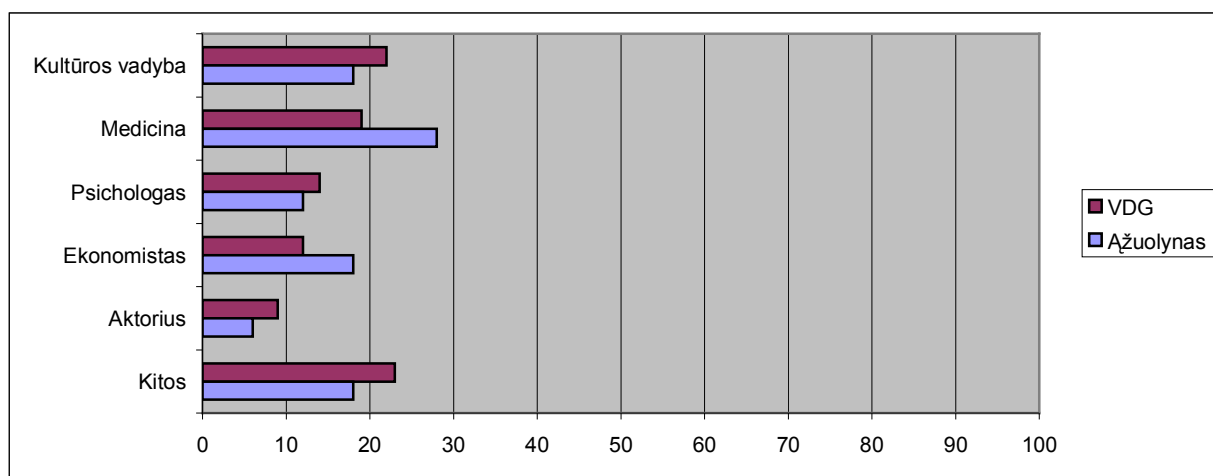

6 pav. Mokinių nuomonė apie tai, kas labiausiai jiems padeda renkantis būsimą profesiją

Atliekant tyrimą buvo svarbu išsiaiškinti, kas respondentams padeda renkantis profesiją. Apibendrinus tyrimo rezultatus paaiškėjo, kad renkantis profesiją mokiniams svarbiausias kriterijus yra savęs pažinimas, žinojimas, kokie gebėjimai, asmeninės savybės būtinos renkantis vieną ar kitą profesiją. Didelę įtaką profesijos pasirinkimui turi asmeniniai mokinių pomėgiai ir interesai, polinkiai, vertybių pažinimas, žinios, atskleisti gebėjimai. Šios tiriamųjų nuomonės sutampa su L. Jovaišos, S. Kregždės, R. Kučinskienės, P. Jarvis mokslinių darbų analize. Daugiau nei pusė respondentų nurodė, kad patirtis, įgyta per pamokas, padeda jiems apsispręsti renkantis būsimą profesiją.

Šis klausimas buvo pusiau uždaras, atsakymų sąrašė buvo „kita“, o tai leido papildomai komentuoti, įrašyti savąjį atsakymo variantą. Vienas respondentas įrašė savo atsakymą - jam pasirenkant profesiją padeda apsispręsti draugai .

Atlikus šį tyrimą, galime teigti, kad mokinių profesiniam apsisprendimui didelę įtaką turi profesinių interesų pažinimo sistema. Palyginimui pateikiami Ažuolyno gimnazijos respondentų atsakymai. (6 pav.).

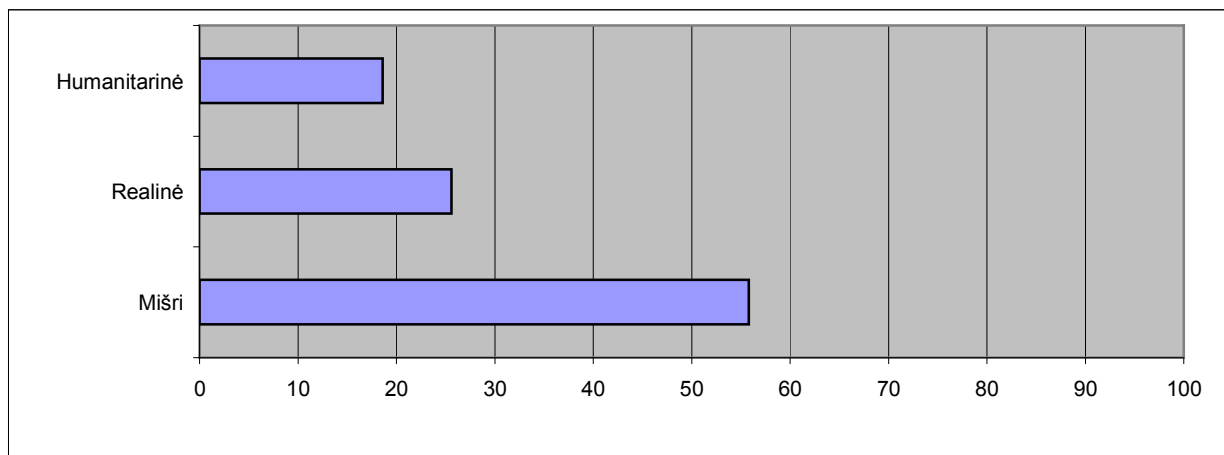
7 pav. **Mokiniam labiausiai patinkančios profesijos (proc.)**

Tyrimo metu norėjome išsiaiškinti, kokios profesijos mokiniams patinka. Pagal anketos atsakymus kultūros vadybininko profesija yra populiariausia (22 proc.), taip pat populiarios mediko (19 proc.), psichologo (14 proc.), ekonomisto (12 proc.), aktorius (9 proc.). Paaškėjo, kad nei vienas respondentas nepasirinko fizinio darbo reikalaujančios profesijos. Visi jie savo ateitį sieja su studijomis aukštosiose mokyklose (5 pav.). Palyginimui diagramoje pateikiami Ažuolyno gimnazijos respondentų duomenys. Matome, kad šioje gimnazijoje mediko profesija yra populiariausia.

Ištyrus mokinių tėvų išsilavinimą bei profesijas, negalime teigti, kad tai turi įtakos mokinių profesiniam pasirinkimui. Visi respondentai pažymėjo tėvų išsilavinimą, tačiau nemaža

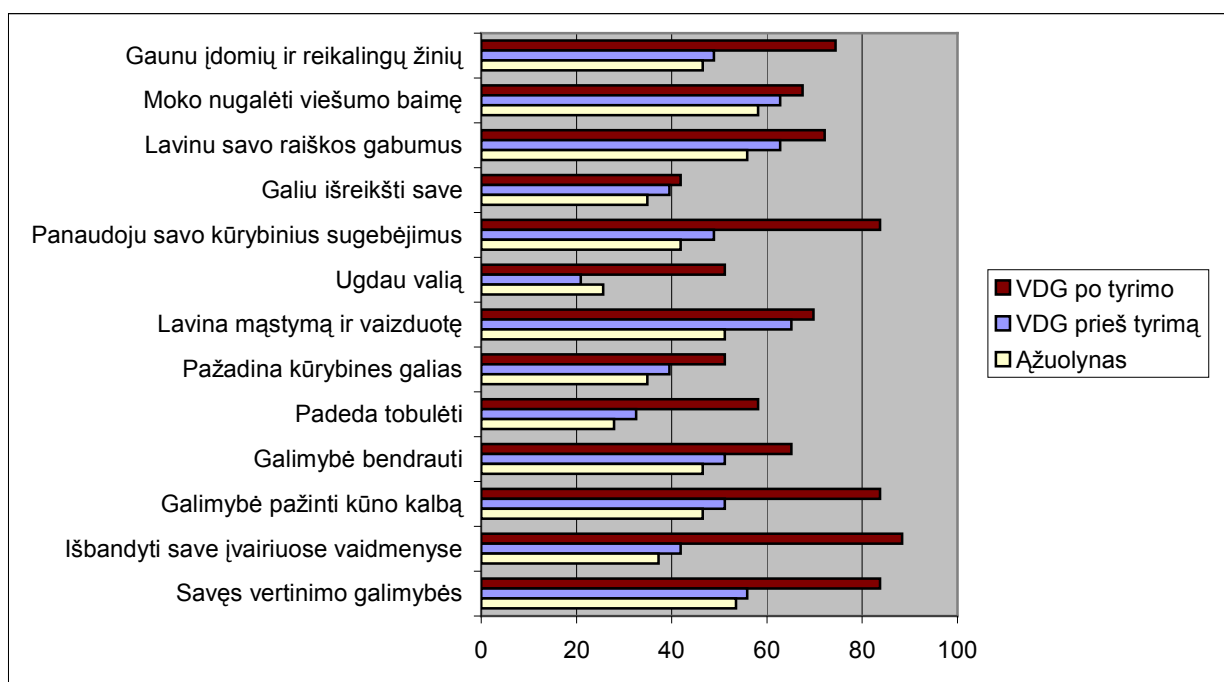
dalis (30 proc.) neįrašė tėvo profesijos arba parašė, kad šiuo metu nedirba. Todėl teigti, kad mokinių profesijos pasirinkimui įtaką daro tėvų išsilavinimas arba profesija, negalime.

Ekonominiai veiksniai – tai dar viena veiksnių grupė, tiesiogiai sąlygojanti profesijos pasirinkimą. Ekonominius veiksnius apibūdina šalies ekonominė situacija, darbo rinkos tendencija ir padėtis. Šiuo metu valstybės nestabili ekonominė padėtis tos krypties tyrimus daro nepatikimus.

8 pav. Mokinių pasiskirstymas pagal pasirinktą mokymosi kryptį (proc.)

Dauguma respondentų pasirinko mišrią mokymosi kryptį. Mišri mokymo kryptis apima ir humanitarinius, ir realiuosius mokymosi dalykus. Mažuma mokinių, dalyvavusių tyrime, yra pasirinkę humanitarinę mokymosi kryptį. Galime teigti, kad šis pasirinkimas neįtakoja mokinių teatro pamokos pasirinkimą ir profesinių interesų formavimosi galimybes (8 pav.).

9 pav. Priežastys, paskatinusios mokinius lankyti teatro pamokas

Vienas iš pagrindinių ir esminių klausimų, į kuriuos labiausiai norėjome sužinoti atsakymus, ar pasikeitė mokinių savęs ir profesinių interesų pažinimas, kryptingai taikant teatro pamokų metodus. Pirmiausia, respondentams buvo užduodamas klausimas: dėl kokių priežasčių jie lanko teatro pamokas. Dauguma mokinių (88 proc.) atsakė, kad jie nori save išbandyti įvairiuose vaidmenyse. Rugsėjo mėnesį, atliekant pirminę analizę, šį klausimo atsakymą pasirinko 42 proc. respondentų. Galime teigti, kad po tyrimo mokiniai labiau norėjo pabūti įvairių profesijų atstovais: medikais, mokytojais, vadybininkais, verslininkais, aktoriais ir kt., ir išbandyti save. Jų susidomėjimas šia galimybe žymiai padidėjo. Teatro pamokų metu mokiniai mokėsi kūno kalbos. Kūno kalbos įgūdžiai labiausiai išryškėdavo taikant socialinių vaidmenų metodą. Šios pamokos visada praeidavo labai smagiai. Mokiniai stengėsi įsiminti kūno kalbos formas, gestus, judesius, elgseną. Įsimindami jos reikšmes pritaikydavo kuriant vaidmenis. Didelė dalis respondentų (84 proc.) pažymėjo, kad teatro pamokas jie lanko norėdami išmolti kūno kalbos. Pirminė apklausa (rugsėjo mėn.) rodo, kad šį atsakymo variantą pasirinko 51 proc. respondentų. Tai rodo, kad susidomėjimas kūno kalba žymiai padidėjo. Savęs vertinimo galimybė per teatro pamokas daugumai mokinių (84 proc.) pasirodė reikšminga, kai iki tyrimo šį atsakymą pažymėjo 51 proc. respondentų. Daugiau nei du trečdaliai atsakiusiųjų mano, kad teatro pamokose jie gauna įdomių ir reikalingų žinių, taip pat lavina raiškos gabumus, tobulina mąstymą ir vaizduotę, ugdo valią. Visi šie veiksniai yra sudėtinės profesinių interesų pažinimo sistemos dalys. Palyginus atsakymus, gautus prieš ir po tyrimo, galime teigti, kad išaugo mokinių susidomėjimas profesinių interesų pažinimu. Bendravimas užima svarbią vietą mūsų vertybių sistemoje. Jis suartina žmones, sukuria interesų pusiausvyrą ir darną. Žmonių bendravimas – tai veidrodis, padedantis pažinti save. Respondentų prioritetų sąrašė bendravimas taip pat užima aukštą vietą. Kad teatro pamokos padeda nugalėti viešumo baimę, teigė du trečdaliai respondentų. Kiek mažesnio dėmesio susilaukė tokie teiginiai: teatro pamokos padeda tobulėti, pažadina kūrybines galias, jų metu galima išreikšti save. Tačiau tai nėra mažas procentas visų respondentų atžvilgiu. Palyginus pirminius (rugsėjo mėn.) anketos atsakymus su antriniais anketos atsakymais galime teigti, kad teatro pamokos tapo žymiai naudingesnės mokinių požiūriu. Palyginimui pateikiami Ažuolyno gimnazijos duomenys (9 pav.).

Vytauto Didžiojo gimnazijoje dvidešimt pamokų buvo skirta, norint sužinoti teatro metodų galimybes formuojant profesinius interesus. Apibendrinami anketų analizę galime teigti, kad pokyčiai savęs ir profesijų pažinime yra ryškūs, todėl kryptingai dirbdami per teatro pamokas mokiniams padedame formuoti profesinius interesus.

2.3. Mokinių galimybių atlikti profesinius vaidmenis įsivertinimas

Gyvenime ir visuomenėje žmogus visą laiką atlieka įvairius vaidmenis. Vaidmenų žaidimais galime mokyti mokinius prisiiinti socialinius vaidmenis, megzti ir kurti santykius su kitais žmonėmis. Naudojant šį metodą galima kurti profesinius vaidmenis ir padėti mokiniams ruoštis gyvenimui. Profesinių vaidmenų atlikimas yra veiksnys, kuris daro poveikį profesinių interesų formavimuisi.

2010 m. kovo mėnesį Vytauto Didžiojo gimnazijoje pasibaigus teatro pamokai, mokiniai dalinosi savo patirtais išpūdžiais. Visi buvo gerai nusiteikę, niekas neskubėjo namo. Mokiniam buvo pasiūlyta save įvertinti, atliekant įvairius profesinius vaidmenis. Pokalbis buvo laisvas, panašus į diskusijų klubą, pradžioje pokalbio mokiniai kalbėjo visi kartu, juokavo, mėgdžiojo mokinių vaidintus personažus. Kai mokiniai nurimo, paprašiau pasisakyti po vieną.

Gabrielius

Gabrieliui 17 metų. Jis vienas iš jauniausių dvyliktoje klasėje besimokančių mokinių. Gimnaziją lanko nuo devintos klasės. Atvyko iš Priekulės pagrindinės mokyklos. Tėvai yra mokytojai. Gabrielius ketvirtį metų lanko VDG teatro studiją. Savo ateitį jis sieja su teatru. Mokinys aktyviai dalyvauja gimnazijos gyvenime, veda renginius, dalyvauja skaitovų konkursuose, vaidina „Pilies“ teatre.

Gabrielius: „Pastebėjau, kad teatras man padėjo apsispręsti daugelyje dalykų. Per teatro pamokas, vaidindamas vienos ar kitos profesijos atstovus, aš galutinai apsisprendžiau būti aktoriumi. Labai objektyviai vertinu savo galimybes. Įdėmiai stebėjau, kaip kiti mokiniai vaidino gydytojus, mokytojus, verslininkus, vadybininkus, žurnalistus... Mano noras būti aktoriumi tik sustiprėjo. Kai reikėdavo suvaidinti vienos ar kitos profesijos atstovą, aš visada galvodavau, kaip personažą. Stengiausi, kad mano kuriami veikėjai būtų kuo įdomesni. Iki šiol aš vis dar abejodavau savo pasirinkimu, tačiau po šių teatro pamokų ciklo galiu drąsiai pasakyti, kad negalėčiau būti gydytojas. Stebimi etiudai, įvairios situacijos, kurių pagrindiniai veikėjai medikai, tik patvirtino mano požiūrį į mediko profesiją. Aš galėčiau tik kurti gydytojo personažą. Visada aktyviai dalyvauju teatro pamokose ir visi užsiėmimai man padėjo pasijusti labiau pasitikinčiu savimi, išmokau geriau valdyti savo emocijas, spręsti vidinius konfliktus, susitarti pačiam su savimi. Šis teatro pamokų ciklas man buvo naudingas savęs pažinimui ir įvertinimui.”

Alina

Alinai 19 metų. Ji mokosi dvyliktoje klasėje. VDG gimnazijoje mokosi nuo devintos klasės. Mergaitė gyvena Klaipėdos rajone dviese su mama. Tai labai atsakinga mokinė. Visas užduotis ji atlieka kruopščiai apgalvodama, susikaupusi. Visada besišypsanti ir maloni, visada

pasiruošusi padėti. Alina pasirinko teatrinio ugdymo pamokas norėdama išbandyti save teatrinėje raiškoje. Kai neturi kitų pamokų, mergaitė ateina į teatro pamokas papildomai. Galima teigti, kad teatro pamokos šiai mokinei yra prasmingos ir įdomios. Ji aktyvi visų diskusijų ir aptarimų dalyvė.

Alina: „Profesijos pasirinkimas - tai pats sunkiausias sprendimas mano gyvenime. Aš nesu tas žmogus, kuris nuo vaikystės svajoja kuo nors būti. Ilgai svarsčiau, kokią profesiją man pasirinkti. Tačiau šis uždavinys rodė neišsprendžiamas. Lankydavau visas teatro pamokas, net papildomai - kai tik turėdavau laisvo laiko. Vis ieškodavau atsakymo, koku keliu pasukti. Laikui bėgant, pradėjau labiau pasitikėti savimi, supratau kad kritinėse situacijose reikia pačiai priimti sprendimus. Teatras mane išmokė gerai apgalvoti kiekvieną situaciją, geriau suprasti save. Manau, kad šie užsiėmimai užgrūdino mano charakterį, aš tapau kur kas drąsesnė ir stipresnė, nebijau ginti savo nuomonę. Dalyvaudama šio semestro teatro pamokų užsiėmimuose, aš įdėmiai stebėjau vykstančius procesus: vaidinant įvairių profesijų atstovus, aš visada stengiausi save įsivaizduoti jų vietoje. Teatro pamokos man suteikė tą vienintelę galimybę - išbandyti save, pabūti įvairių profesijų atstove. Buvo labai įdomu ir smagu žaisti, tačiau mano sąmonė vis neleido atsipalaiduoti, nurimti. Pagrindinis mano uždavinys nebuvo išspręstas. Vis blaškiausi, negalėdama apsispręsti. Ar pamenate tą etiudą apie vaikų gydytoją? Labai ryškiai save pamačiau vaikų gydytojos vaidmenyje. Grįžusi namo, aš ilgai mąsčiau apie šią profesiją ir apsisprendžiau – būsiu gydytoja. Šiandien galiu drąsiai pasakyti, kad teatro pamokų užsiėmimai man labai padėjo įvertinti savo galimybes ir apsispręsti.”

Monika

Monikai 17 metų. Ji pirmus metus lanko teatro pamokas. Jos mama yra mokytoja, o tėtis dirba Norvegijoje. Mergaitė yra vienintelis vaikas šeimoje. Monika dažnai būna susimąsčiusi. Ji labai įdėmiai išklauso kitų nuomonę, bet visada turi savo. Monika labai protinga mergaitė, turinti didelį žinių bagažą. Diskusijų metu yra aktyvi klausytoja, tačiau, uždavus klausimą, visada turi ir atsakymą.

Monika: „Aš niekada iki šiol nebuvo susidūrusi su teatru, t.y. niekada nelankiau jokio teatro būrelio, ar teatro pamokų. Pradėjus mokytis šioje gimnazijoje, man buvo labai sunku: jaučiausi čia svetima. Neturėjau nė vieno draugo ar pažįstamo. Teatro pamokas pasirinkau atsitiktinai, nes buvo vis vien ką rinktis: muziką, šoki, teatrą. Kai pradėjau lankyti teatro pamokas, skeptiškai žiūrėjau į tuos užsiėmimus: raumenų tempimai, kvėpavimas pilvu, balso lavinimo pratimai... Pradžioje man visa tai, kas vykdavo teatro pamokose, atrodė kvaila ir nepatikima. Nė pati nepajutau, kada šie užsiėmimai pradėjo žavėti. Vis dažniau pradėjau galvoti apie teatro pamokas, pradėjau joms ruoštis. Kuo ilgiau lankiau teatro pamokas, tuo įdomesnės jos man darėsi. Pajutau, kad šie užsiėmimai yra ne tik įdomūs, bet ir naudingi. Stebėdama iš

šalies vaidinant įvairių profesijų atstovus, vis dažniau susimąstydavau, ar teisingas mano profesijos pasirinkimas, mat buvau apsisprendusi studijuoti ekonomiką. Dabar, kai suvaidinau psichologę, pakeičiau savo sprendimą. Aš manau, kad, būdama psichologė, aš geriau realizuosiu save: vaidinant psichologę, patiko spręsti žmonių problemas.”

Aleksas

Aleksui 19 metų. Jis mokosi dvyliktoje klasėje. Vaikinas VDG gimnazijoje pradėjo mokytis prieš ketveris metus. Teatro pamokas lanko jau antri metai. Aleksas atviraširdis, linksmas vaikas, randantis bendrą kalbą su bet koku pašnekovu. Labai judrus, nenusėdintis vienoje vietoje. Jis aktyviai dalyvauja teatrinėje veikloje. Paslaugus, visada pasiruošęs padėti.

Aleksas: „Galiu prisipažinti, kad ilgą laiką į teatro pamokas žiūrėjau kaip į žaidimą. Čia aš jausdavausi kaip „žuvis vandenyje”. Pokalbiai su draugais, kūrinių analizavimas, įvairių etiudų, improvizacijų kūrimas man leido išlieti tą energiją, kuri būdavo susikaupusi manyje. Lankydamas teatro pamokas išmokau tolerancijos, išgirsti mokinių nuomonę, pateisinti kitų poelgius. Vis dažniau mąstydavau apie įvairias situacijas, matytas per užsiėmimus. Analizuoju ir galvoju, kaip aš, „Aleksas”, būdamas mokytojas, buhalteris, reklamos agentas, žurnalistas, pasielgčiau vienoje ar kitoje situacijoje. Ar tos profesijos yra artimos man, ar aš norėčiau būti tos ar kitos profesijos atstovu? Nuspręsti yra labai sunku, profesijos pasirinkimas - tai labai atsakingas žingsnis, manau, net tik man, bet ir visiems mano bendraamžiams. Teatras mane išmokė giliau pažvelgti į save, blaiviau vertinti savo galimybes, tačiau neatsisakyti ir savo svajonės. Supratau, kad visada reikia siekti užsibrėžto tikslo. Vaidindamas įvairius socialinius vaidmenis, aš pajutau, kad niekada nenorėčiau būti mokyklos direktorius, verslininkas, korporacijos vadovas... Man tai per daug sudėtinga ir atsakinga.”

Stepas

Stepui 19 metų. Jis gimnazijoje mokosi nuo penktos klasės. Abu berniuko tėvai dirba užsienyje. Jis gyvena su broliu ir močiute. Šie metai jam gimnazijoje paskutiniai. Stepas aktyviai dalyvauja gimnazijos veikloje ir yra moksleivių Parlamento narys. Savarankiškas, nemėgsta kai jam nurodinėjama. Mėgsta diskutuoti ir ieškoti tiesos. Kilus nesutarimams greitai užsidegantis, kartais nesusivaldantis ir pakeliantis balsą. Visada siekia, kad jo nuomonė būtų paskutinė ir nenuginčijama.

Stepas: „Teatras išmokė tolerancijos ir pakantumo kitų nuomonei. Aišku, dar pasitaiko, kad nesusivaldau, bet dabar kur kas lengviau susivaldyti. Pradėjau kritiškiau žiūrėti į save, savo poelgius. Anksčiau nenurimdavau tol, kol nebūdavo mano viršus. Dabar man kur kas lengviau valdyti savo emocijas. Pradėjau labiau gilintis į savo draugų, artimųjų, mokytojų elgesį. Stebint iš šalies, viskas atrodo paprasčiau ir suprantamiau. Niekada ilgai nemąstydavau apie būsimą profesiją. Nuomonė buvo, kaip daugumos: kokie geriausi pažangumo balai bus, ten ir stosi.

Galvojau studijuoti vadybą. Man rodėsi, kad ši profesija labai universali, nereikalaujanti didelių pastangų. Jei atvirai, bijojau giliau pažvelgti į šią problemą. Tėvai man suteikė visišką pasirinkimo laisvę. Tos pamokos, kurios buvo skirtos profesinių interesų pažinimui, man labiausiai patiko. Playback teatro metodai labai padėjo pažinti save. Kai kolegos sukūrė improvizaciją pagal mano papasakotą istoriją, kurios pagrindinis veikėjas - mokytojas, tai buvo kažkas neįtikėtina. Stebėdamas improvizaciją, aš sunkiai valdžiausi, man norėjosi atsistoti ir garsiai visiems pasakyti: „Aš noriu būti mokytojas“.

Ramūnas

Ramūnui 18 metų. Jis mokosi trečioje gimnazijos klasėje. VDG mokosi pirmus metus. Atvyko iš Klaipėdos Žemynos gimnazijos. Abu tėvai verslininkai. Vaikinas labai pasitikintis savimi, truputį arogantiškas. Mėgsta būti dėmesio centre. Kartais visus stebi tarsi „iš aukšto“. Diskusijų metu ne visada išsako savo nuomonę, dažnai pasirenka stebėtojo poziciją. Tačiau, kai kas nors kreipiasi į jį patarimo ar pagalbos, niekada neatsisako.

Ramūnas: „Gyvenime ir visuomenėje mes visą laiką atliekame įvairius vaidmenis. Ne kartą stebėjau tėvus, dirbančius savo parduotuvėje. Analizavau, kaip jie bendrauja su klientais ir su savo pavaldiniais. Galiu visus užtikrinti, kad namuose jie visiškai kitokie žmonės nei parduotuvėje. Teatro pamokos man padėjo suprasti, kad norint įvertinti vieną ar kitą žmogaus poelgį, reikia analizuoti situaciją iš įvairių pusių. Modeliuodamas įvairias socialinių vaidmenų ir statusų situacijas, vaidindamas jas, aš turėjau galimybę pajusti, kaip sunku rasti tą vienintelį teisingą sprendimą. Būtina žinoti įvairių profesijų niuansus, kad suprastum, kodėl mokytojas, gydytojas, kirpėjas... priėmė vienokį ar kitokį sprendimą esamai problemai įveikti. Man buvo labai naudinga dalyvauti teatro pamokose ir išbandyti save įvairių profesijų vaidmenyse. Mano likimas buvo jau nulemtas - turėjau perimti tėvų verslą, tačiau dabar aš nusprendžiau neskubėti ir pabandyti siekti jūrininko karjeros. Stebėdamas ir kurdamas improvizacijas pasidariau drąsesnis pasipriešinti kitų (tėvų) sprendimui. Nori ar nenori, turės sutikti su mano noru!“

Viktorija

Viktorijai 20 metų. Gimnazijoje ji mokosi ketvirtį metų. Mergina gyvena su tėvais ir dviem broliais Klaipėdos priemiestyje. Labai rūpestinga, draugiška ir maloni. Nebijo jokio darbo. Visus pavedimus stengiasi atlikti laiku ir gerai. Paprašyta pagalbos niekada neatsako. Mergina yra komunikabili ir mėgsta būti įvykių centre, švelni ir moka užjausti kitus.

Viktorija: „Į gimnaziją atvykau iš nedidelio miestelio, kur visi vienas kitą gerai pažįsta. Visas miestelis - tai tarsi didelė bendruomenė. Pasislėpti nuo svetimų akių nebuvo kur, bet ir slėpti nebuvo ką. Pirmus mėnesius, praleistus šioje gimnazijoje, prisimenu kaip košmarą. Jaučiausi atstumta ir niekaip negalėjau prisitaikyti prie kolektyvo. Po truputį adaptavausi ir pradėjau į viską žiūrėti daug paprasčiau. Teatrą myliu nuo vaikystės. Stebėdama spektaklį,

visada save lygindavau su vaidinančiais personažais. Pažiūrėję spektaklį, su draugais aptarinėdavome aktorių vaidybą, režisūrinius sprendimus, konfliktus ir jų sprendimo būdus. Spektaklių mačiau tikrai nemažai, todėl turiu ką kuo lyginti. Dalyvaudama šiose teatro pamokose, tarsi pratėčiau tą stebėjimą, kurį kažkada pradėjau. Visada norėjau išbandyti save viename ar kitame vaidmenyje. Vaidindama įvairių profesijų atstoves, galėjau palyginti savo galimybes su konkrečios profesijos reikalavimais. Dabar tikrai galiu pasakyti, kad niekada negalėčiau būti gydytoja - tai ne man, aš norėčiau būti vaikų darželio auklėtoja.”

Jonas

Jonui 17 metų. Jis mokosi trečioje VDG klasėje. Vaikinas atvyko į gimnaziją iš Versmės pagrindinės mokyklos. Mama yra mokytoja, tėtis – inžinierius. Tai labai aktyvus, viskuo besidomintis vaikinys. Visada bėgantis, skubantis, niekada neturintis daug laiko. Aktyviai dalyvauja gimnazijos veikloje: dainuoja chore, domisi fotografija, lanko teatro studiją.... Drąsus, energingas, visada besišypsantis. Mėgsta nuolat būti įvykių centre.

Jonas: „Teatras mane išmokė sustoti ir pagalvoti. Anksčiau viską priimdavau labai emocionaliai. Jeigu man kas nors nepatikdavo, greitai išiseisdavau, pykdavau, ginčydavausi. Esu labai aktyvus žmogus, stengiuosi visur dalyvauti ir galiu pasakyti, kad mane tokia veikla „veža“. Bėgiodamas nesusimąstydavau, kas man labiausiai rūpi. Pradėjęs lankyti teatro pamokas, ėmiau dažniau analizuoti savo poreikius ir tai, ko aš iš tiesų noriu. Šiandien galiu pasakyti, kad teatras man padėjo suvaldyti savo emocijas: išmokau nusiteikti darbui, susikaupti ir visą savo dėmesį skirti konkrečiai veiklai. Išmokau atsiriboti nuo neigiamos nuomonės apie save, pašaipų mokykloje. Dabar, kai mane vadina „Barbe devyndarbe“, kartu su mokiniais pasijuokiu iš savęs, o anksčiau man tokios pašaipos būdavo nemalonios. Labai patiko teatro pamokose taikomi Playback teatro metodai ir kūno kalbos mokymasis. Po pratimo „Gyvos skulptūros“ aš pasijusdavau labai laisvas, niekas manęs nevaržė viduje. Šios pamokos man padėjo įvertinti savo galimybes ir apsispręsti: pasirinkau veterinaro profesiją”.

Pasibaigus pokalbiui, visos mokinių mintys buvo užrašytos. Prieš tai respondentai buvo įspėti, kad pokalbis bus panaudotas magistriniame darbe.

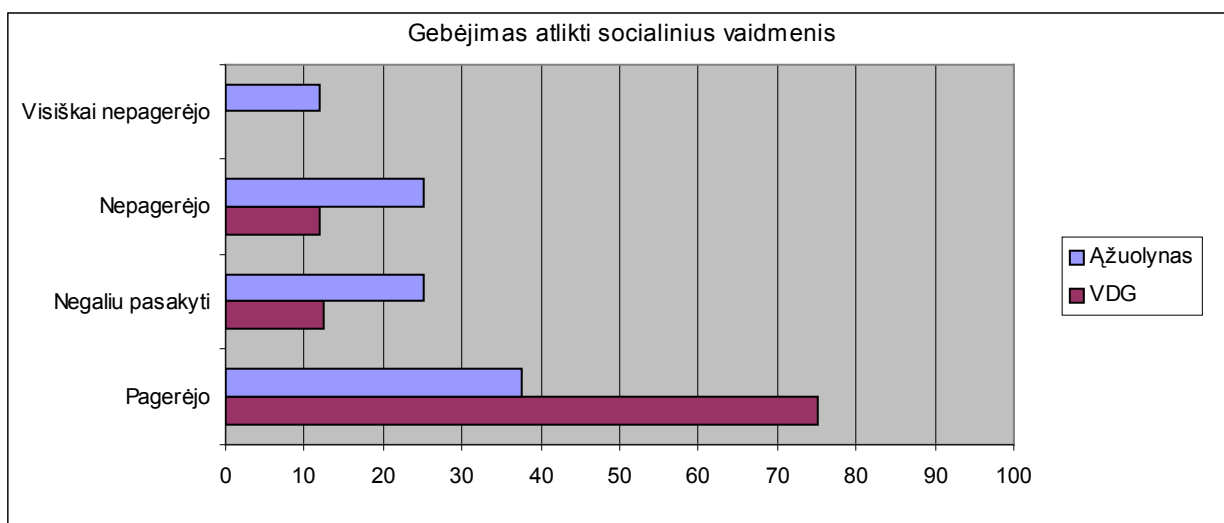
Stebint ir analizuojant respondentų pokalbį, galima konstatuoti, kad mokiniai geriau įvertina savo galimybes. Šis pokalbio aprašymas leidžia teigti, kad mokiniams buvo sudarytos sąlygos geriau pažinti save ir įsivertinti atliekant įvairius socialinius vaidmenis. Mokinių nuomonės buvo įvairios. Įgytos žinios ir įgūdžiai užsiėmimuose ne tik pagerino gebėjimus atlikti socialinius vaidmenis, bet ir išryškėjo galimybė geriau pažinti ir įvertinti save įvairių profesijų vaidmenyse. Tai davė rezultatą pokyčiams profesijų pasirinkime. Taip pat atitinkamai keitėsi jaunų žmonių elgesys. Jie išmoko geriau valdyti savo emocijas, analizuoti ir ieškoti priežasčių

įvairiems poelgiams pateisinti, pažvelgti į situaciją iš kito asmens pozicijų. Mokiniai pradėjo daugiau pasitikėti savimi.

Mokiniai jausdami, kad yra teisūs, tapo drąsesni pasipriešinti draugų įtakai, tėvams, mokytojams, tačiau išlaikant pagarbų elgesį vieni kitų atžvilgiu. Pagerėjo mokinių mąstymas. Susiformavo kolektyvinis požiūris į teatro pamokų veiklą. Užfiksuota didelė nuomonių įvairovė, todėl buvo atlikta turinio (content) analizė.

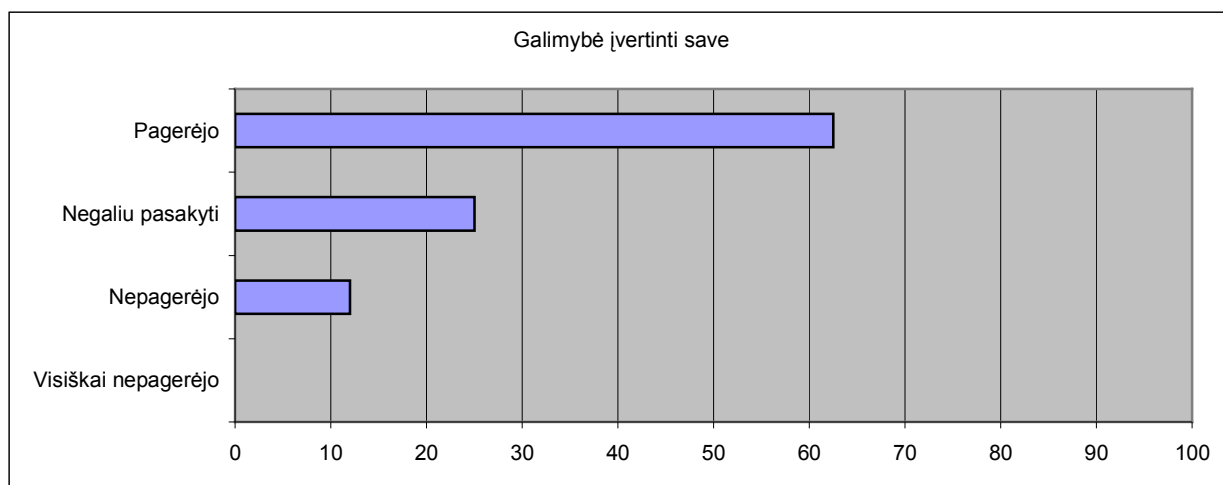
Remiantis mokinių pasisakymų gautais duomenimis, įsivertinus save atliekant profesinius vaidmenis, galime teigti, kad inicijuoti pokyčiai teatro pamokose išsidėsto tokia prioritetine tvarka:

1. Pagerėjo gebėjimas atlikti socialinius vaidmenis;
2. Atsirado galimybės įvertinti save;
3. Mokiniai įgijo gebėjimų valdyti emocijas atlikdami profesinius socialinius vaidmenis;
4. Padidėjo pasitikėjimas savimi;
5. Padidėjo tolerancija;
6. Mokiniai nebijo save išbandyti.

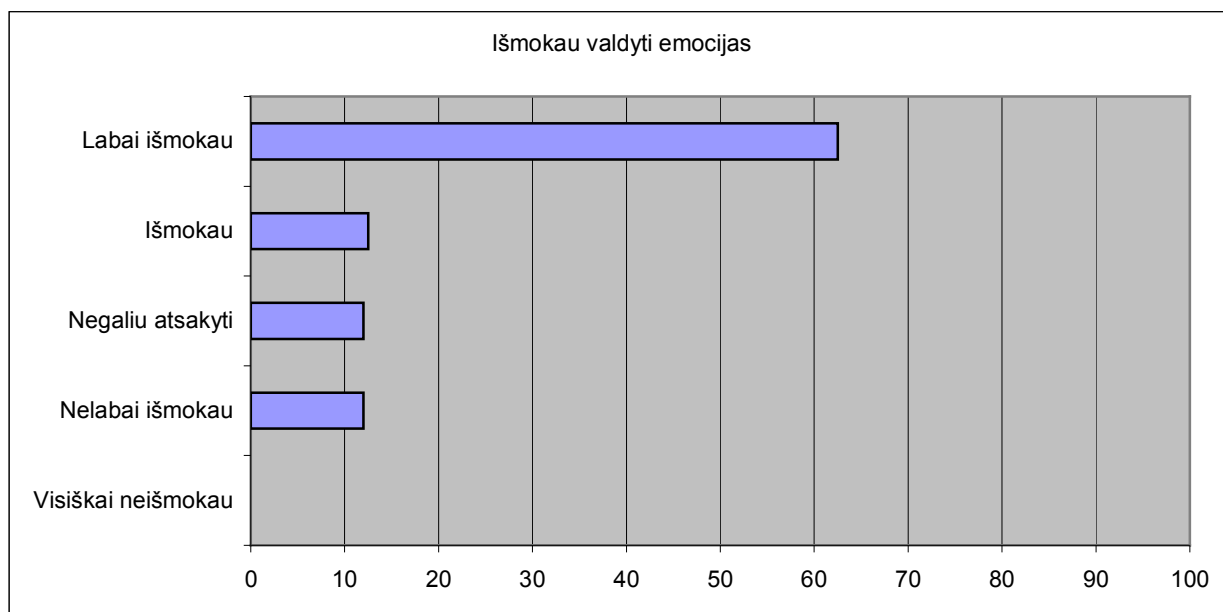
10 pav. Pagerėjo gebėjimas atlikti socialinius vaidmenis (proc.)

Analizuojant mokinių pasisakymus bei stebint juos iš šalies, norėjome išsiaiškinti, kiek pagerėjo jų gebėjimas atlikti socialinius vaidmenis. 6-i mokiniai teigė, kad šie gebėjimai pagerėjo, 1-as mokinys negalėjo pasakyti ir 1-as teigė, kad jo gebėjimai nepagerėjo. Palyginimui pateikiami Ažuolyno gimnazijos gauti duomenys. (10 pav.).

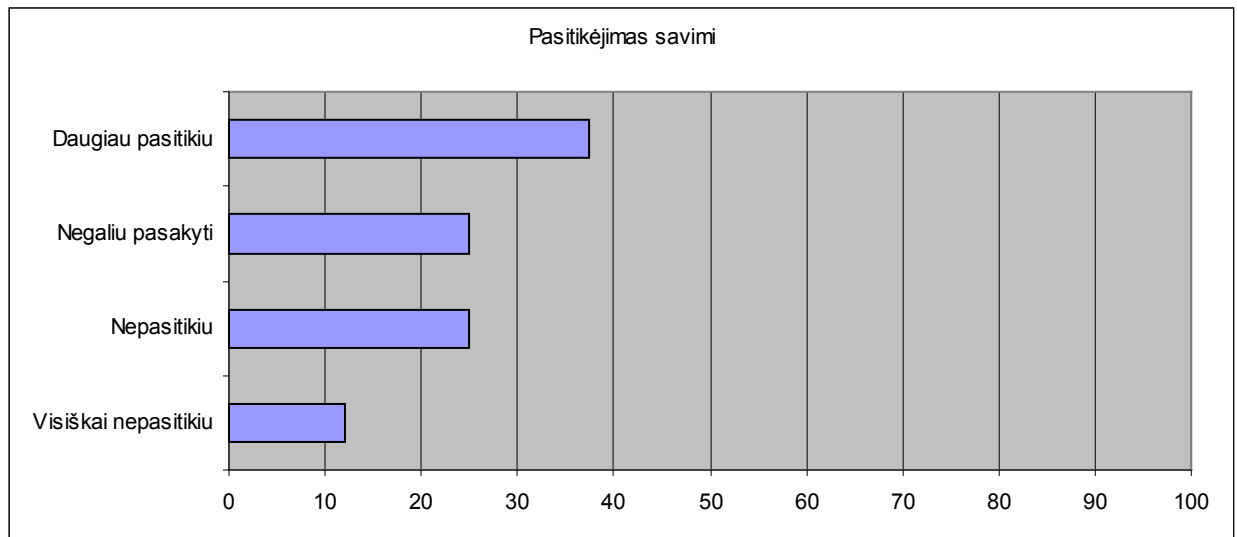
11 pav. Galimybė įvertinti save (proc.)

Antras teiginys pagal populiarumą buvo galimybė įvertinti save. 5-i mokiniai sakė, kad galimybė įvertinti save atliekant socialinius vaidmenis pagerėjo. Negaliu pasakyti pasakė 2-u mokiniai, o 1-as mokinytis teigė, kad galimybė įvertinti save nepagerėjo. Neigiamo požiūrio į šią galimybę nebuvo (11 pav.).

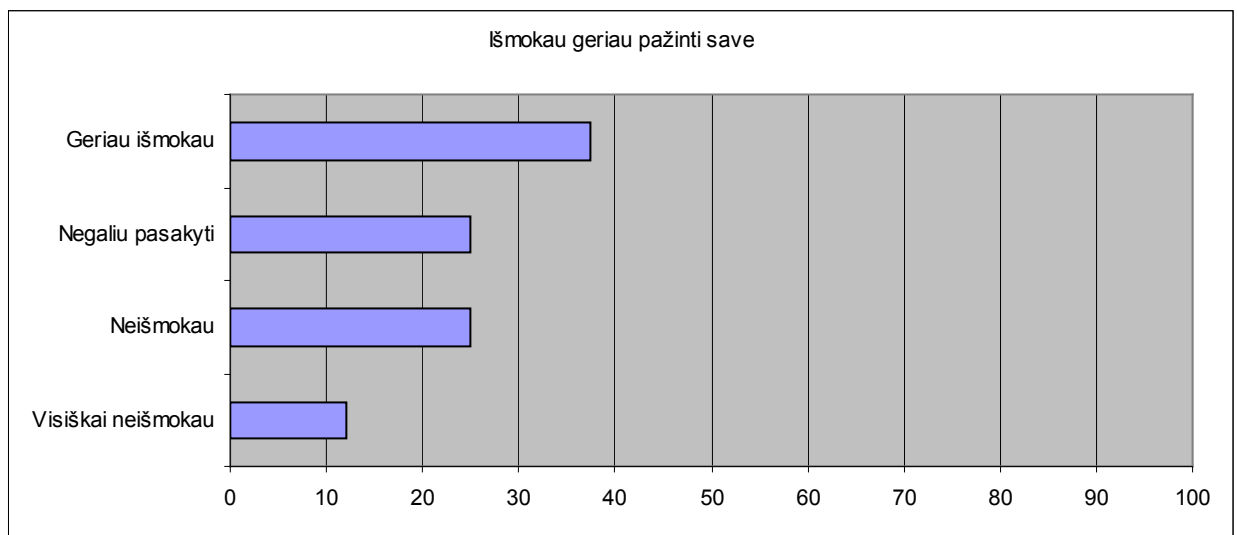
12 pav. Emocijų valdymas atliekant socialinius vaidmenis (proc.)

Emocijų valdymas atliekant profesinius socialinius vaidmenis yra viena iš savybių, kurios pagerina darbo kokybę. 5-i mokiniai teigė, kad valdyti emocijas jie išmoko labai gerai. Atlikdamas profesinius socialinius vaidmenis, 1-as mokinytis sakė, kad išmoko valdyti emocijas. 1-as mokinytis paminėjo, kad nieko šiuo požiūriu negali pasakyti ir 1-as teigė, kad nelabai išmoko valdyti. Nė vienas respondentas nepasisakė, kad visiškai neišmoko valdyti emocijų (12 pav.).

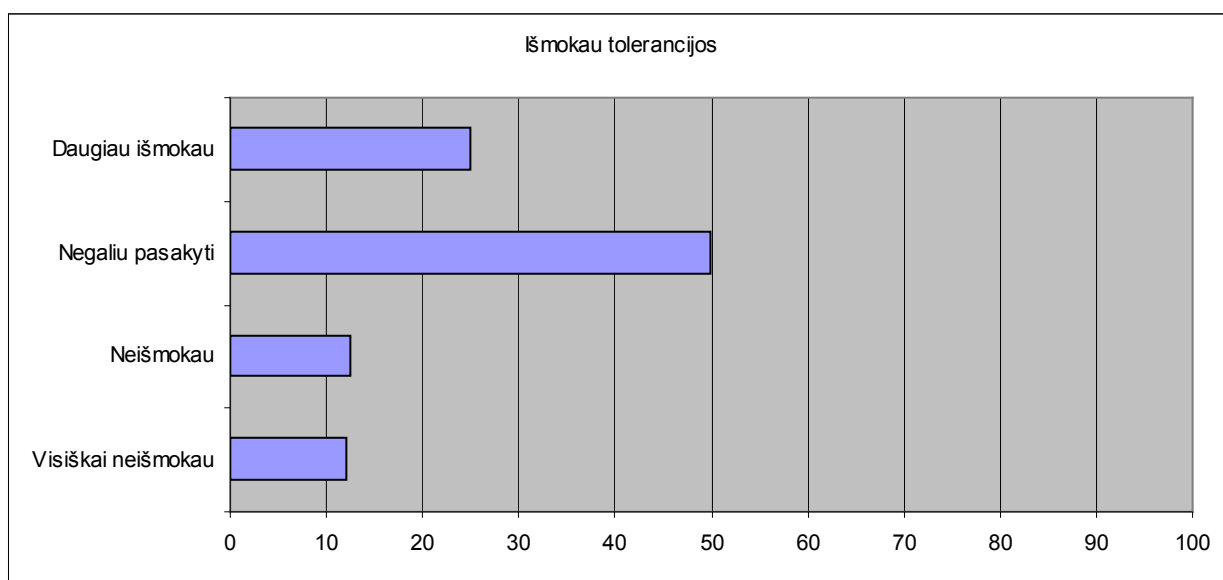
13 pav. Padidėjo pasitikėjimas savimi (proc.)

Sprendžiant problemas, susijusias su savo ateitimi, mokiniams didelės reikšmės turi pasitikėjimas savimi. Atlikus analizę šiuo aspektu matome, kad 3-ys respondentai teigė, kad pradėjo daugiau pasitikėti savimi. Negaliu atsakyti pasakė 2-u mokiniai, kad savimi nepasitiki taip pat teigė 2-u mokiniai. Neigiamai šį požymį akcentavo 1-as pasisakiusiujų (13 pav.).

14 pav. Išmoku geriau pažinti save (proc.)

3-is teatro pamokas lankantys mokiniai konstatavo, kad, atlikdami profesinius socialinius vaidmenis, geriau išmoko pažinti save. Šiuo požiūriu nieko negalėjo pasakyti 2-u mokiniai. Tiek pat mokinių pasakė, kad neišmoko geriau pažinti savęs ir 1-as mokinys teigė, kad visiškai neišmoko geriau pažinti savęs (14 pav.).

15 pav. Padidėjo tolerancija (proc.)

Penktoje prioritetų lentelėje yra tolerancijos sąvoka. 2-u respondentai pasakė, kad, atlikdami profesinius socialinius vaidmenis, išmoko daugiau būti tolerantiškais, negalėjo pasakyti, kad tapo tolerantiškesniais 4-i mokiniai. Kiti vertinimai pasiskirstė po lygiai (15 pav.).

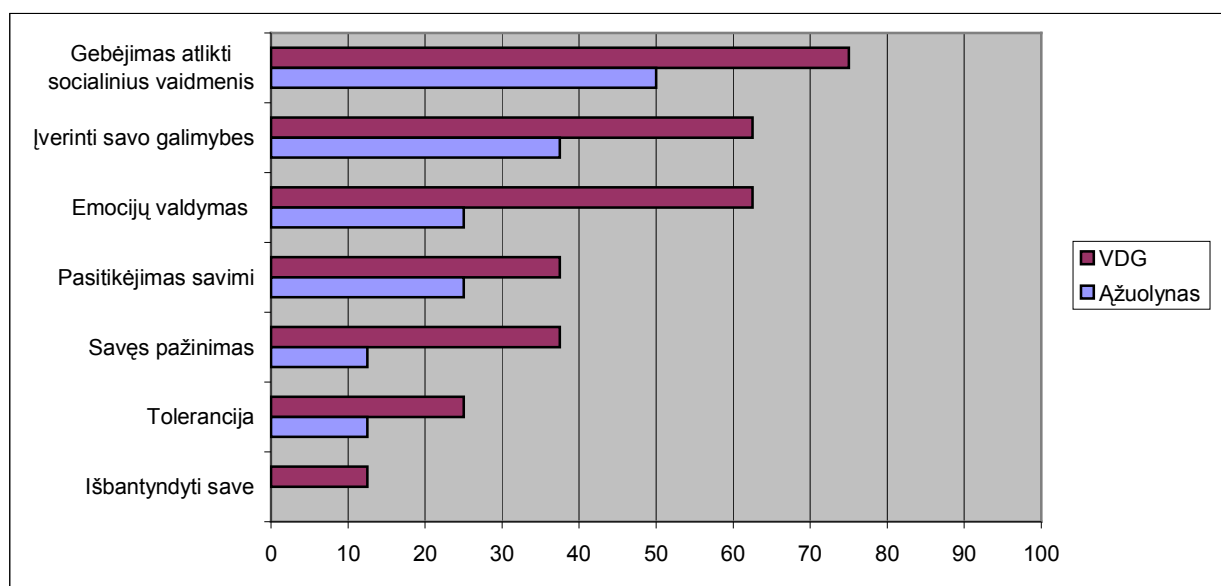
Paskutinis teiginys prioritetų sąrašė yra savęs išbandymas. Ši sąvoka yra labai panaši į sąvoką – savęs įvertinimas, todėl ji nežymiai užfiksuota tyrime.

Išanalizavus duomenis, gautus mokiniams įsivertinus save atliekant profesinius vaidmenis, galime teigti, kad:

- Teatro pamokose, kryptingai taikant teatrinius metodus, žymiai pagerėjo mokinių gebėjimas atlikti socialinius vaidmenis;
- Pagerėjo mokinių savęs vertinimo galimybės. Savęs įvertinimas vienokiu ar kitokiu profesiniu aspektu - tai vienas iš pagrindinių veiksnių, nulemiančių ateities pasirinkimą;
- Mokiniai įvertino savo asmenybės pokyčius. Didžiausia dėmesį skyrė emocijų valdymui, todėl galime teigti, kad teatro pamokos daro teigiamą įtaką asmenybės pokyčiams;
- Teatro pamokose mokiniai, atlikdami užduotis, pradeda daugiau pasitikėti savimi ir savo teisumu;
- Būti pakantesniems kitokiems ir kitai nuomonei - tai vienas iš svarbiausių mokyklos uždavinių. Kaip parodė tyrimo analizė, šiai problemai spręsti padeda teatro pamokos.

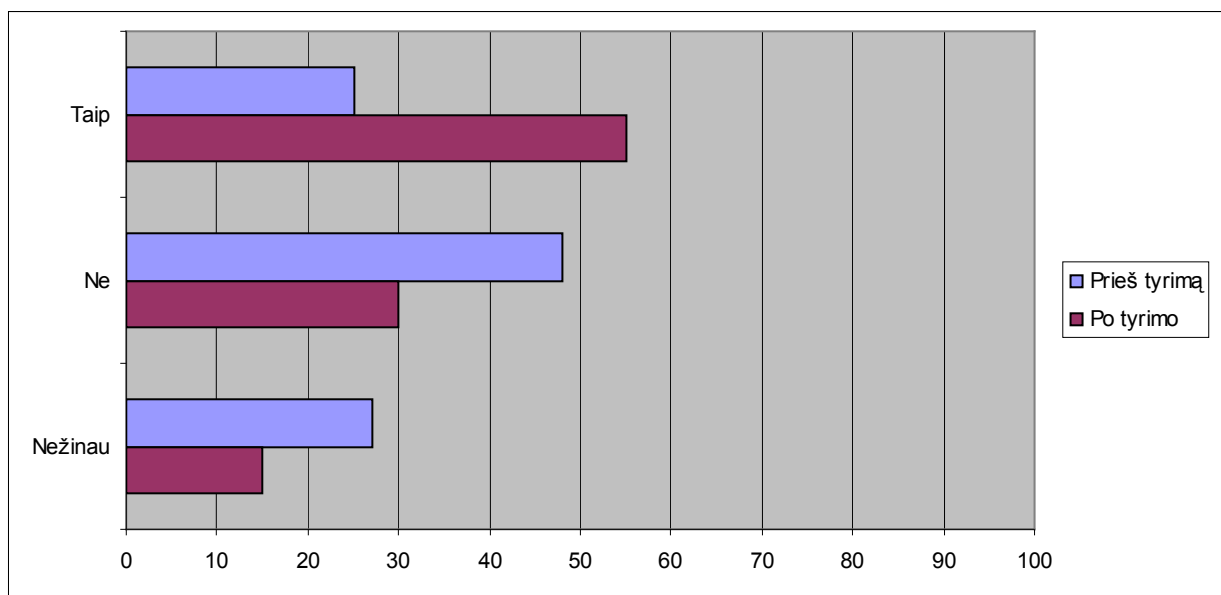
2.4. Mokinių požiūris į profesinių interesų formavimąsi per teatro pamokas

Atlikdami tyrimą, norėjome išsiaiškinti mokinių požiūrį į profesinių interesų formavimosi galimybes per teatro pamokas. Pateikiame tyrimo analizės rezultatus.

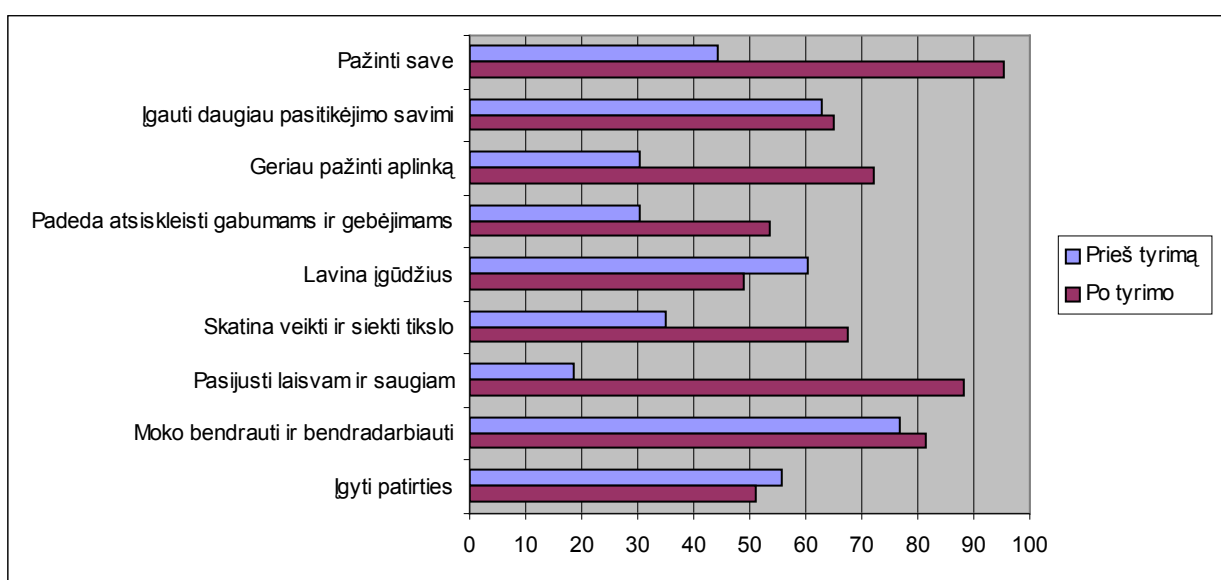
16 pav. Mokinių gebėjimų atlikti profesinius vaidmenis per teatro pamokas įsivertinimas

75 proc. Vytauto Didžiojo gimnazijos mokinių teigia, kad pagerėjo gebėjimai atliekant profesinius socialinius vaidmenis. 63 proc. mokinių atsirado galimybė įvertinti save atliekant profesinius vaidmenis. Toks pat skaičius mokinių teigė, kad jie išmoko geriau valdyti savo emocijas. Atlikdami profesinius vaidmenis, 38 proc. mokinių nurodė, kad pradėjo daugiau pasitikėti savimi. Po 25 proc. mokinių pažymėjo, kad procesas suteikė jiems galimybę geriau pažinti save, ir kad dirbdami komandoje jie išmoko būti tolerantiškesniais. 15 proc. mokinių paminėjo, kad, atlikdami profesinius socialinius vaidmenis, jie galėjo išbandyti save. Palyginimui diagramoje matome gautus rezultatus Ažuolyno gimnazijoje (16 pav.).

17 pav. Mokinių nuomonė apie tai, ar teatro pamokos padeda jiems pažinti profesinius interesus

Vytauto Didžiojo gimnazijoje dvidešimt pamokų buvo skirta, norint sužinoti teatro metodų galimybes formuojant profesinius interesus. Vienas iš anketos klausimų buvo, ar teatro pamokos padeda mokiniams pažinti profesinius interesus. Pirminės anketinės apklausos metu teigiamai į šį klausimą atsakė 25 proc. respondentų. Antrojo tyrimo metu 55 proc. mokinių atsakė taip pat teigiamai (17 pav.).

18 pav. Mokinių nuomonė apie tai, kodėl teatro pamokos jiems padeda formuotis profesinius interesus

Norėjome sužinoti, ar kryptingos teatro pamokos padeda mokiniams geriau pažinti save ir profesinius interesus. Beveik visi respondentai (95 proc.), dalyvavę tyrime, atsakė, kad teatro pamokos jiems padeda geriau pažinti save. Savęs pažinimas yra vienas iš pagrindinių kriterijų renkantis profesiją. Pirminės anketinės apklausos duomenys rodo, kad šį atsakymo variantą pažymėjo žymiai mažesnis procentas respondentų (44 proc.). Didelė dalis respondentų pažymėjo, kad šios ugdymo pamokos jiems padeda pasijusti laisviems ir saugiams. Žmogaus saugumas A. Maslow „Poreikių piramidėje“ užima antrą vietą. Didelis skaičius mokinių anketoje pažymėjo, kad teatro pamokoje jie geriau susipažįsta su profesine aplinka. Tai rodo, kad kryptingas darbas duoda rezultatų. Respondentai teigia, kad ši veikla juos moko bendrauti ir bendradarbiauti. Tai skatina darbo produktyvumą dirbant bet kokioje srityje. Teatro pamoka padeda atsiskleisti mokinių gabumams ir gebėjimams, skatina veikti ir siekti tikslo, įgyti patirties, lavina įgūdžius - šiuos teiginius anketoje pažymėjo taip pat didelis skaičius respondentų. Palyginus pirminės anketos rezultatus su antrinės anketos rezultatais galime teigti, kad kryptingai dirbant teatro pamokos formuoja profesinius interesus. (18 pav.) .

Apibendrinami šios dalies tyrimo rezultatus galime teigti:

- Gebėjimas atlikti profesinius vaidmenis Vytauto Didžiojo gimnazijoje yra žymiai geresnis nei Ažuolyno gimnazijoje;
- Vytauto Didžiojo gimnazijos respondentų požiūris į teatro pamokas žymiai pozityvesnis po tyrimo nei prieš tyrimą;
- Po tyrimo VDG mokinių požiūris į profesinių interesų formavimosi galimybes per teatro pamokas žymiai padidėjo, tai leidžia daryti išvadą, kad kryptingai dirbant pasiekiamas norimas rezultatas.

2.5. Metodai, padedantys formuoti mokinių profesiniams interesams per teatro pamokas

Norint geriau pažinti save ir profesinę aplinką mokiniams buvo taikomi nauji teatro pamokų metodai, tai Playback teatro metodai. Pateikiamas pamokos aprašymas.

Taikant Playback teatro metodą (istorijų pasakojimus ir improvizacijas) ir psichodramos metodą galime moksleiviams formuoti profesinius interesus. Nukreipiant procesą savęs, savo galimybių ir profesinės aplinkos pažinimo link. Užsiėmimų tikslas – vystyti komunikacinius gebėjimus per asmeninį patyrimą, skatinanti savęs atskleidimą ir išraišką, suteikti drąsos bendraujant ir atsiveriant aplinkoje, paruošti mokinius naujai patirčiai, žinioms ir kylančių problemų sprendimui. Pristatoma nauja medžiaga, mokiniai ją apdoroja, prideda savo minčių ir

kūrybos, o per praktinių užduočių atlikimą, įgauna naujo supratimo apie pasaulį. Mokymas yra sąveika tarp vidinės ir išorinės karalysčių – asmenybės ir pasaulio.

Playback teatro metodo naudojimas, pažįstant profesijas, pateikiamas per teatro pamokas. Pirmiausia iš anksto duodama užduotis mokiniams sukurti istoriją apie mediko ir mokytojo profesijas ir tam tikras su jomis susijusias situacijas. Tikėtina, kad šios istorijos slepia mokinių jausmus: baimę, nepasitikėjimą, viltis, nerimą ir kt. Playback teatras turi specialią savo struktūrą:

1. Aktoriai sėdi ant dėžių arba kėdžių.
2. Išdėliota daug įvairiaspalvių skarų (raudonų, geltonų, mėlynų, rudų, pilkų) – visos gyvenimo spalvos.
3. Erdvė pasirodymui.
4. Muzika.
5. Kėdė koordinatoriui.
6. „Karšta kėdė” pasakotojui.
7. Papildomi daiktai: servetėlės, virvutės, kamuoliukai, žaislai ir kt.

Teatro klasė paruošiama pritaikant Playback teatro atributiką. Kėdės žiūrovams sustatomos puslankiu, paliekant erdvę pasirodymui. Pastatoma širma, ant kurios sukabinamos įvairių spalvų skaros (kiekviena spalva išreiškia nuotaiką – gyvenimo spalvos), pastatomas kubas, ant kurio sudedami kiti papildomi daiktai (virvutės, servetėlės ir kt.). Šalia pastatoma kėdė koordinatoriui ir „karšta” kėdė pasakotojui. Kaip muziką galima naudoti būgnelius arba įrašus. Mokiniai susiskirsto į dvi grupes: žiūrovus ir aktorius. Žiūrovai atsisėda į jiems skirtas vietas, o aktoriai susėda ant kubų. Mokytojas užima koordinatoriaus vietą. Skambant muzikai mokytojas pradeda pasakoti apie Playback teatrą, būtina perteikti žiūrovams, kad jų papasakota istorija yra verta būti suvaidinta ant scenos. Pirmasis aktorius pasiima spalvotą skarą ir pradeda judėti pagal savo ritmą veidu ir visu kūnu išreišdamas tam tikrą emociją, prie jo jungiasi kitas aktorius ir t.t. Kiekvienas aktorius išreiškia skirtingą emociją – išraiška ir medžiagos spalva. Tai abstrakčios scenos derinant garsą ir judesį. Šios scenos vadinamos „Gyvosios skulptūros”. Tai originali judanti skulptūra, kuri išreiškia žiūrovų patirtį. Šis judėjimas negali vykti ilgiau nei 1 minutę. Po to mokytojas pakviečia drąsiausią pasakotoją. Jis atsisėda ant „karštos” kėdės ir pradeda pasakoti savo istoriją. Aktoriai ir visi pamokos dalyviai įdėmiai klausosi istorijos. Mokytojas užduoda pasakotojui patikslinančius klausimus: kur, kada vyko ši istorija ir kas joje dalyvavo. Po to pasakotojas išrenka aktorius, kurie vaidins istorijos personažus. Aktoriai įdėmiai klausosi istorijos ir bando įsijausti į roles. Aktoriai nesitaria vieni su kitu, jie tai turi daryti individualiai. Skambant muzikai aktoriai pasiruošia improvizacijai. Muzikai nutilus, mokytojas pasako: „Pažiūrėkim”. Vyksta scenos pristatymas – improvizacija. Pasibaigus improvizacijai, aktoriai pasisuka į pasakotoją ir žiūri į jį. Taip aktoriai išreiškia savo pagarbą istorijos

pasakotojui ir prašo jų veiksmą priimti kaip dovaną. Mokytojas paprašo pasakotojo „švelniai“ pakomentuoti tai, ką jis matė. Pasakotojas gali sutikti arba atmesti parodytą improvizaciją.

Kviečiamas kitas pasakotojas. Taip pasakojamos ir improvizuojamos kelios istorijos. Pamokos pabaigoje mokytojas prašo žiūrovų pagarsinti istorijas, kurios buvo improvizuotos. Aktoriai sustoja priešais žiūrovus ir savo išraiška bando išreikšti pagrindines šių pasakojimų idėjas, galima suteikti joms pavadinimus. Po pasirodymų vyksta aptarimas, ritualinis arbatos gėrimas. Keičiasi pamoka keičiasi žiūrovų grupė su aktoriais.

Svarbiausia taikant Playback metodą yra spontaniškas istorijos atspindėjimas, taip pat pagarba dalyvio istorijai, užtikrintas saugumas, istorijos priėmimas ir padrašinimas pasakotojui. Savo asmeninę patirtį, asmeninius išgyvenimus dėl būsimos profesijos pasirinkimo grupės nariai mokosi atskleisti aplinkai ir suprasti kitus. Taikant Playback metodą vystosi komunikaciniai gebėjimai, kūrybinė išraiška, suteikiama drąsos bendraujant, padedama pasiruošti naujai patirčiai. Pateiktos vizualios istorijos padės geriau pažinti profesijas ir priimti teisingą sprendimą.

Šiandien labai svarbu mokėti pateikti save profesinėje aplinkoje, todėl buvo mokomasi sukurti savo įvaizdį. 11 – 12 kl. mokinius per teatro pamokas mokėme kūno kalbos ir naudotis ja reprezentuojant save profesinėje aplinkoje. Buvo organizuotos teatro pamokos, kurių metu jaunuoliai ir merginos mokėsi kūno kalbos pagrindų, kad bendraudami su draugais, bendramoksliais, kolegomis, mokydamiesi ar dirbdami sugebėtų stebėti ir suprasti kitų kūno kalbą bei tinkamai valdyti savąją. Užsiėmimuose mokiniai mokėsi teisingos kūno laikysenos, eisenos, gestų, gražių judesių...

Pamokos aprašymas

11 – 12 kl. mokinius, per teatro pamokas, galime mokyti kūno kalbos ir naudotis ja reprezentuojant save profesinėje aplinkoje.

Pamokos tema: Pirmasis išpūdis.

Uždaviniai: kaip reikia save pristatyti viešumoje; kaip elgtis atėjus pas darbdavį pokalbiui dėl darbo; kūno kalba ir jos pažinimas.

Ugdomoji veikla:

1. Mokiniai susėda ratu. Mokytojas paprašo visus mokinius atsisėsti patogiai, sustingti tokia poza, kuria sėdi ir ją išdėmėti, kad vėliau ją būtų galima atkartoti. Mokytojas paskelbia pirmosios pamokos temą - pirmasis išpūdis. Paprašo vieno iš mokinio atidžiai pažiūrėti į sėdintį savo kolegą ir pabandyti pristatyti jį, remiantis pirmuoju išpūdžiu.
2. Mokiniai iš eilės bando charakterizuoti savo kolegas, kartas nuo karto atkartodami savo pirminio sėdėjimo pozas. Mokytojas padeda vaikams įvairiais klausimais bei užuominomis apibūdinti mokinius .

3. Mokytojas paprašo pakelti rankas tų mokinių, kuriuos pamokos dalyviai, remiantis pirmuoju išpūdžiu, apibūdino teisingiausiai.
4. Tarp mokinių vyksta diskusijos.
5. Vėliau mokytojas kalba apie tai, kad žmonės intuityviai dažniausiai teisingai vertina žmones, kurių anksčiau nebuvo sutikę. Tai rodo, kad pirmasis išpūdis, kurį mes padarome, yra labai svarbus.
6. Antroji užduotis: kiekvienas mokinys turi ateiti prieš auditoriją, pasisveikinti ir prisistatyti. Sukuriamos situacijos:
 - 6.1. Jūs - naujas įstaigos darbuotojas, pirmą dieną ateinate į savo darbo kabinetą ir pasisveikinate su savo kolegomis;
 - 6.2. Jūs - naujas lektorius ir turite perskaityti pranešimą tam tikrai auditorijai;
 - 6.3. Jūs – vadybininkas, turintis pristatyti naują programą.
7. Mokiniai atlieka užduotis. Dalyviai komentuoja prisistatymus, eisena, laikysena, žvilgsnį, veido išraišką. Vyksta diskusijos.
8. Vėliau mokytojas kalba apie tai, kad kiekvienu atveju santykis su aplinka koreguoja kūno kalbą, kad naujoje darbo vietoje mes elgsimės vienaip, pristatant programą kitaip, o skaitant paskaitą dar kitaip...Reikia prisiminti, kad pagerinsite pirmąjį išpūdį apie save, jei nepriekaištingai atliksite jums skirtą vaidmenį ir perteiksite jį kūno kalba.
9. Trečioji užduotis: mokiniai susiskirsto poromis ir sveikindamiesi vieni su kitais paduoda rankas. Sukurti keletą tipišku sveikinimosi variantų: mandagus, nuoširdus, įprastas, santūrus ir kt. Mokiniai atlieka užduotį. Komentuoja.
 - 1) Mokytojas klausinėja mokinių, kas, jų manymu, šiose situacijose yra labai svarbu. Vyksta diskusijos. Mokytojo padedami mokiniai turi prieiti prie išvadų, kad pirmąjį išpūdį lemia trijų elementų sąveika:
 - a. Kūnas parodo kito asmens požiūrį į jus (70 cm privati zona).
 - b. Akys – sielos veidrodis (jos parodo, kokio pobūdžio kontakto ieško pašnekovas).
 - c. Plaštakos ir rankų judesiai išduoda vidinę įtampą.
 - 2) Mokytojas kartu su mokiniais apibendrina, kaip elgtis pristatant save išvardintose situacijose (profesinėje aplinkoje):
 - a. įžengti į vidų reikia tiesia laikysena;
 - b. atpalaiduoti pečius ir sprandą;
 - c. žiūrėti į akis;
 - d. žingsniai normalūs ir tvirti;
 - e. šypsena natūrali;

f. rankos paspaudimas tvirtas, pasitikintis savimi.

12. Mokytojas padėkoja visiems dalyvavusiems pamokoje, sekančios pamokos tema: pokalbis dėl darbo.

Mokantis kūno kalbos reprezentuojant save profesinėje aplinkoje, galima sukurti visą pamokų ciklą, pvz. Profesinis „Statusas“; Pirmasis pokalbis; Etiketetas ir tt.

Nauji teatro pamokose taikomi metodai turėjo didelį poveikį mokinių savęs pažinimui ir kūno kalbos pažinimo naudingumui profesinėje aplinkoje.

Apibendrinami galime padaryti šias išvadas:

- Atlikę gautų duomenų analizę Vytauto Didžiojo gimnazijoje prieš tyrimą ir po tyrimo, o taip pat Ažuolyno gimnazijoje, juos palyginę, galime teigti, kad kryptingai taikant teatro pamokų metodus, pasikeitė mokinių požiūris į profesinių interesų formavimosi galimybes per teatro pamokas.
- Įsivertindami save, atlikdami profesinius vaidmenis, mokiniai priėmė atitinkamus sprendimus profesijos pasirinkime.
- Teatro pamokose pasiūlyti nauji darbo metodai gali būti naudojami formuojant profesinius interesus.

IŠVADOS

1. Vienuoliktų – dvyliktų klasių mokiniams profesijos pasirinkimas yra vienas sudėtingiausių gyvenimo uždavinių. Renkantis profesiją, didelį vaidmenį vaidina ekonominiai, pedagoginiai ir psichologiniai veiksniai. Kita būtina sąlyga sėkmingam profesijos pasirinkimui yra profesinių interesų formavimosi galimybė. Profesiniai interesai – tai psichinių savybių ir būsenų, kurios išreiškia žmogaus nuostatą į profesiją.

Literatūros analizė leidžia teigti, kad mokinių profesiniams interesams gali padėti formuotis per teatro pamokas taikomi metodai, suteikiantys mokiniams galimybes pažinti įvairią informaciją, susijusią su profesijomis, profesinėmis aplinkomis bei savęs pažinimas ir įsivertinimas.

2. Empirinio tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad per teatro pamokas taikant tokius teatro metodus, kaip sustingęs vaizdas, pasikeitimas vaidmenimis, personažo monologas ir kt., mokinių profesiniai interesai gilėja ir įgauna didesnę kryptingumą. Mokiniai išmoksta atlikti jų profesinius interesus atitinkančius profesinius socialinius vaidmenis, įgauna daugiau pasitikėjimo savo galimybėmis siekti tolesnio mokymosi pagal numatytą profesiją.

3. Empirinis tyrimas taip pat leidžia teigti, kad pagerėjo mokinių požiūris į profesinių interesų formavimosi galimybes per teatro pamokas. Teatro pamokose taikomus metodus jie įvertino, kaip galimybes sėkmingai spręsti su profesijos pasirinkimu susijusias problemas. Įgyti įgūdžiai ir atskleisti gebėjimai padeda mokiniams sąmoningam ir brandžiam profesijos pasirinkimui.

4. Vienuoliktų – dvyliktų klasių mokiniai per teatro pamokas taikytus naujus teatro metodus, kaip Playback teatro metodai ir mokymasis kūno kalba reprezentuoti save profesinėje aplinkoje, laiko patraukliais ir vertingais. Playback teatro metodai, mokinių nuomone, veiksmingi savęs pažinimui. Kūno kalbos mokėjimą mokiniai pripažino naudingu savo tolesniam mokymuisi ir profesinei ateičiai.

LITERATŪRA

1. Adomaitytė D. Barysienė J. Mokinių pažinimo metodai bei metodikos. – Vilnius: Lietuvos pedagogų kvalifikacijos institutas, 1995.
2. Almonaitė J., Antinienė D., Ausmanienė N., Lekavičienė R. ir kt. Bendravimo psichologija. – Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2003.
3. Arends R. I. Mokomės mokyti. – Vilnius: Margi raštai, 1998.
4. Beresnevičienė D. Padėkime mokiniams pasirinkti profesiją. – Kaunas: Šviesa, 1989.
5. Bielskis P. Lietuvos klijimo teatras. Pirmojo viešo lietuviško spektaklio šimtmečiui. – Klaipėda, 1999.
6. Bitinas B. Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas. – Vilnius: Kronta, 2006.
7. Bitinas B. Ugdymo filosofija. – Vilnius: Enciklopedija, 2000.
8. Brėdikytė M. Ar dramos pedagogikos metodais gali būti ugdomos kompetencijos ? – 2006 [žiūrėta 2010 –03-24]. Prieiga per internetą: <http://www.gimtasizodis.lt/bredikyte>.
9. Brook P. Tuščia erdvė / Iš anglų kalbos vertė Judelevičius L. – Vilnius: Scena, 1992.
10. Buožis Z. Improvizavimas mokyklos scenoje // Mokymo ir auklėjimo klausimai. T. XXVII / Sud. P. Dereškevičius. – Vilnius: Pedagogikos universitetas, 1996.
11. Česnulevičiūtė P. Dramos pasaulis. Knyga mokyklai. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjunga, 1996.
12. Europos ir šiaurės Amerikos regiono konferencija Lietuvoje Meno ir švietimo sąsajos. Pasaulinė meninio ugdymo konferencija Lisabonoje, 2006 [žiūrėta 2010-03-15]. Prieiga per internetą: <http://www.unesco.lt/kultura/menugd/>.
13. Ercmonienė R. Praktinė režisūros abėcėlė. Knyga vaikų dramos būrelio vadovui ir dramos mokytojui. - Vilnius: Naujoji Rozma, 2001.
14. Gage N. L., Berliner D. C. Pedagoginė psichologija / Iš anglų kalbos vertė: R. Aleknavičienė, E. Dagtė, R. Juodvalkytė ir kiti. – Vilnius: Alna litera, 1994.
15. Gaižutis V. Motyvacijos pasaulis jo supratimo keliai ir klystkeliai. – Vilnius, 2005.
16. Geisler F. Psichodrama ištakos ir galimybės / Iš vokiečių kalbos vertė A. Merkevičiūtė. – Vilnius: Friskas, 2001.
17. Geniušis J. Rinktiniai pedagogikos straipsniai. – Kaunas: Šviesa, 1968.
18. Geniušis J. Dramatizacija ir įscenavimas. Mokymo auklėjimo priemonė. – Kaunas: Spindulys, 1929.
19. Jarvis P. Mokymosi paradoksai. – Kauna: Vytauto Didžiojo universitetas Švietimo studijų centras, 2001, p. 19 – 20.
20. Jovaiša L. Asmenybė ir profesija. – Kaunas: Šviesa, 1981.

21. Jovaiša L. Hodegetika. Auklėjimo mokslas. – Vilnius: Agor, 1995.
22. Jovaiša L. Profesinio konsultavimo psichologija. – Vilnius: Agora, 1999, p. 36–38.
23. Jovaiša L. Edukologijos pradmenys: vadovėlis. – Kaunas: Technologija, 1997.
24. Juodaitytė A. Vaikystės fenomenas: socialinis – edukacinis aspektas: [Monografija]. – Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003.
25. Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: vadovėlis / 2 pataisytas ir papildytas leidinys. – Kaunas: Judex, 2002.
26. Kazragytė V. Priešmokyklinio amžiaus vaikų vaidybos gebėjimų ugdymas. – Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2008.
27. Kievišas J., Kievišas A. Meninis ugdymas švietimo institucijoje. – Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2008.
28. Kregždė S. Profesinio kryptingumo formavimosi psichologiniai pagrindai [Monografija]– Kaunas: Šviesa, 1988.
29. Kučinskienė R. Ugdymo karjerai metodologija. – Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2003.
30. Laužackas R. Profesinio rengimo terminų aiškinamasis žodynas. – Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2005.
31. Laužikas J. Rinktiniai raštai. I – III tomai / Sud. P. Dereškevičius. - Kaunas: 1993.
32. Lietuvos lėlių teatras: nuo ištakų iki mokyklos. – Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2005.
33. Lietuvos vaidybos mokykla. Teatro edukologija / Sud. A. Adomaitytė. – Vilnius: Petro ofsetas, 2004.
34. Matonis V. Meninis ugdymas nūdieninėje kultūroje // Šiuolaikinio meninio ugdymo koncepcijos: meninio ugdymo teorija JAV / Sud. V. Matonis. – Vilnius: Enciklopedija, 2000.
35. Maslow A. Motyvacija ir asmenybė / Iš anglų kalbos vertė Dyke M. – Vilnius, 2006.
36. Melnikova R. Pasaulis – tai scena. Integruotos teatro ir etikos pamokos 9 – 10 klasei. – Vilnius: Enciklopedija, 2007.
37. Mokyklinis teatras: patirtis, problemos, perspektyvos, straipsnių rinkinys / Sud. J. Grigaitienė. – Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2007.
38. Mokykla ir teatras. Straipsnių rinkinys / Sud. L. Tupinienė. – Kaunas: Šviesa, 1988.
39. Murphy J. Kosminės dvasinės galios dėsniai. – Vilnius: Alma littera, 2004.
40. Oginskaitė R. Teatras be pasakų. – Vilnius: Tyto alba, 2000.
41. Owens A., Barber K. Proceso drama: dramos darbai. Pirmoji knyga / Iš anglų kalbos vertė K. Danilevičius. – Vilnius: Kronta, 2006.

42. Pease A. Kūno kalba. Kaip pagal gestus skaityti kitų kūno kalbą. – Kaunas: Dajalita, 2003.
43. Petrauskaitė R. Psichopedagogika profesijos pasirinkimui. – Vilnius: Žodynas, 1996.
44. Petty G. Įrodymais pagrįstas mokymas. Praktinis vadovas / Iš anglų kalbos vertė I. Simanavičiūtė. – Vilnius: Tyto alba, 2008.
45. Pikūnas J. Nuo asmens iki asmenybės. – United States of America: Draugas, 1990.
46. Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos.. – Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2008.
47. Profesinio informavimo ir konsultavimo darbo vadovas / Parengė Vytauto Didžiojo universitetas vadovas prof. habil. Dr. Kęstutis Pukelis. – Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2008.
48. Poškienė R. Teatrinis vaikų ugdymas. – Klaipėda: Menininkų namai, 1996.
49. Rauhe H., Demmer Ch. Kultūros vadyba. Profesionalaus meno teorija ir praktika.– Vilnius: Tyto alba, 2004, p. 323.
50. Savickaitė A. Aktoriaus sceniniai gabumai. – Vilnius: Vaga, 1990.
51. Spies S. Kūno kalba.Sėkmė darbe – apgalvotas režisūros rezultatas / Iš vokiečių kalbos vertė L. Andrikytė ir V. Jurgelevičienė – Vilnius: Vaga, 2008.
52. Tarptautinių žodžių žodynas / Sud. A. Bendorienė, V. Bogušienė, E. Dagyte ir kiti. – Vilnius: Alma littera, 2003.
53. Ugdymo metodų dermės / Sud. A. Liaudanskienė. – Kaunas: Profesinės raidos centras, 2008.
54. Vadybinių, profesinių, pedagoginių ir socialinių kompetencijų plėtra. – Vilnius: Pedagogų profesinės raidos centras, 2008.
55. Vidurinio ugdymo bendrosios programos, Teatras, projektas/ parengė dr. V. Kazragytė, dr. R. Marcinkevičiūtė. – Vilnius: Švietimo plėtros centas, 2010.
56. Želvys R. Bendravimo psichologija. – Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1995.
57. Žilienė D. Žmogaus slėpiniai ir pedagogika. Metodinis leidinys mokytojams ir tėvams. – Vilnius, 1997.
58. Žukauskienė R. Raidos psichologija. – Vilnius: Margi raštai, 2002.
59. Fox J. Acts of service: spontaneity, commitment and tradition in the nonscripted theatre. – New York: Tusitala Publishing, 1994.
60. Performing Playback Theatre. – Copyright © 2006 Hudson River Playback Theatre (DVD [diskas]).

61. Rowe N. Playing the Other Dramatizing Personal Narratives in Playback Theatre - 2007 [žiūrēta 2010-04-05] Prieiga per internetą: <http://www.amazon.com/Playing-Other-Dramatizing-Personal-Narratives/dp/1843104210>
62. Salas J. Improvising real life personal story in playback theatre. – United States of America: Tusitala publishing, 2006.
63. Vygotsky L. S. Thought and language. – Cambridge, MA: MIT Press (Original work published 1962), 2000.
64. Кипнис М. Драматерапию Театр как инструмент решения конфликтов и способ самовыражения. – Москва: Ось- 896 2002.

SANTRAUKA

11 – 12 kl. MOKINIŲ PROFESINIŲ INTERESŲ FORMAVIMAIŠI PER TEATRO PAMOKAS

Teatrinio ugdymo galimybės formuojant profesinius interesus Lietuvoje yra mažai nagrinėtos ir tyrinėtoms. Tai yra nauja tema. Tyrimo tikslas – išsiaiškinti, kaip, kokiais būdais, metodais galima padėti 11 – 12 kl. mokiniams formuoti profesinius interesus per teatro pamokas. Magistriniame darbe buvo atlikta mokslinės, metodinės literatūros analizė apie veiksnius formuojančius profesinius interesus. Buvo siekiama išanalizuoti profesinių interesų atskleidimo galimybes ir formas teatriniam procese. Atskleisti naujų metodų, galimybes formuojant profesinius interesus per teatro pamokas. Išsiaiškinti kokie profesiniai interesai formuojasi per teatro pamokas.

Klaipėdos Vytauto Didžiojo gimnazijoje nuo 2009m. rugsėjo mėnesio iki 2010 m. kovo mėnesio 11 – 12 kl. mokiniams buvo kryptingai naudojami teatro pamokų darbo metodai, siekiant mokiniams formuoti profesinius interesus. Teatro pamokos buvo stebimos ir tobulinamos atsižvelgiant į profesinių interesų formavimosi pagrindinius veiksnius: savęs pažinimas, profesinės aplinkos pažinimas ir savęs įvertinimas šių aspektų atžvilgiu. Visi teatro pamokose naudojami metodai buvo kryptingai pritaikyti šiai veiklai. Taip pat buvo taikomi nauji Playback teatro metodai bei mokomasi kūno kalbos. Palyginimui prieš tyrimą ir po tyrimo buvo atlikta mokinių anketinė apklausa Vytauto Didžiojo gimnazijoje ir Ažuolyno gimnazijoje. Buvo taikoma pokalbio turinio (content) analizė. Iš viso anketinėje apklausoje dalyvavo 86 – i teatro pamokas lankantys mokiniai.

Kryptingai naudojant teatro pamokų metodus mokiniai geriau pažįsta save ir profesinę aplinką. Turi galimybę įvertina save įvairių profesijų vaidmenyse. Po tyrimo pasikeitė mokinių požiūris į teatro pamokų galimybę, formuojant profesinius interesus.

SUMMARY

THE FORMATION OF PROFESSIONAL INTERESTS OF 11TH – 12TH FORMERS IN THEATRICAL (STRAGE) CLASSES

Theatrical skills in formation of professional interests have been little discussed recently in Lithuania. This is an absolutely new subject. The aim of this research is to find out the ways and methods of helping 11th and 12th formers to develop their professional interests in theatrical classes.

The research on scientific and methodical literature which analyses the factors forming the professional interests has been done in the master paper. The aim of this paper was to find out new methods and ways forming professional interests during theatrical classes and what kind of professional interests are being formed during the process.

These methods have been purposefully used in theatrical classes of 11th – 12th formers in Vytautas Didysis gymnasium since September 2009 up to March 2010 with the aim of helping students to form professional interests. The classes have been observed and improved taking into consideration the following factors: self recognition, the knowledge of professional surrounding and self assessment. In addition, new Playback methods and the body language have been applied. Before and after the research student's questionnaire in Vytautas Didysis and, „Ažuolynas“ gymnasiums helped to compare the results. 86 students who attended theatrical classes have been asked to answer the concerned questions. The analysis of the contents of the conversation have been used.

The right theatrical methods proved the fact that students know better themselves and their professional surrounding having an opportunity to play the part of their future careers. As a result their professional surrounding having an opportunity to play the part of their future careers. As result their attitude towards theatrical classes as a possibility forming professional interests and knowledge has changed.

PRIEDAI

ANKETA

Gerb. Moksleivi, prašau atsakyti į pateiktus klausimus, anketos duomenys bus naudojami tyrimo tikslams. Jums tinkančius atsakymus pažymėkite (X), Netinkančius atsakymus pažymėkite (-).Būčiau dėkinga, kad atsakytumėte į visus pateiktus klausimus.

1. Ar tvirtai apsisprendeį, kokią profesiją rinksitės?

- a. Taip.....
- b. Ne
- c. Nežinau

2. Jei taip, tai kada apsisprendėte?

- a. Svajojau nuo vaikystės.....
- b. Apsisprendžiau mokykloje.....
- c. Apsisprendžiau rinkdamasis mokymo kryptį.....

3.

Eil. Nr.	Kas, tavo nuomone, turi reikšmės Tavo apsisprendimui?	Svarbu	Mažai svarbu	Nesvarbu
1.	Gebėjimai ir asmeninės savybės			
2.	Polinkiai ir interesai			
3.	Savęs pažinimas			
4.	Sveikata			
5.	Teatro pamokos užsiėmimai			
6.	Įgūdžiai, įgyti teatro pamokose			
7.	Galimybė kūrybai			
8.	Galimybė organizuoti veiklą			
9.	Komunikaciniai gebėjimai			
10.	Galimybė bendrauti su klientais			
11.	Galimybė bendrauti su kolegomis			
12.	Galimybė realizuoti save			
13.	Būsimo atlyginimo dydis			

4. Ar pakankamai susipažinęs su pasirenkama profesija?

- a. Pakankamai.....
- b. Nepakankamai.....
- c. Visai nesusipažinęs.....

5. Kas padeda apsispręsti renkantis būsimą profesiją?

- a. Tėvai.....
- b. Mokytojai.....
- c. Savęs pažinimas.....
- d. Galimybė bendrauti per teatro pamokas.....
- e. Išmokti kūno kalbos.....
- f. Vertybių skalė.....
- g. Mano pomėgiai, interesai.....
- h. Žinios ir gebėjimai.....
- i. Polinkiai.....
- j. Patirtis įgyta pamokose.....
- k. Atskleisti gebėjimai.....
- l. Kita.....

6. Kokios profesijos tau patinka?

.....
.....

7. Ar teatro pamokose įgytos žinios tau padės pažinti profesinius interesus?

- a. Taip.....
- b. Ne.....
- c. Nežinau.....

8. Dėl kokių priežasčių Tu lankai teatro pamokas?

- a. Gaunu įdomių ir reikalingų žinių.....
- b. Moko nugalėti viešumo baimę.....
- c. Lavinu savo raiškos gabumus.....
- d. Galiu išreikšti save.....
- e. Panaudoju savo kūrybinius sugebėjimus.....
- f. Ugdau valią.....
- g. Lavina mąstymą ir vaizduotę.....
- h. Pažadinti kūrybines galias.....
- i. Padeda tobulėti.....
- j. Galimybė bendrauti.....
- k. Galimybė pažinti kūno kalbą.....
- l. Išbandyti save įvairiuose vaidmenyse.....

- m. Savęs vertinimo galimybės.....
- n. Kita.....

9. Teatro pamokos man padeda :

- a. Pažinti save.....
- b. Įgauti daugiau pasitikėjimo savimi.....
- c. Geriau pažinti aplinką.....
- d. Padeda atsiskleisti gabumams ir gebėjimams
- e. Lavina įgūdžius.....
- f. Skatina veikti ir siekti tikslo.....
- g. Pasijusti laisvam ir saugiam.....
- h. Moko bendrauti ir bendradarbiauti.....
- i. Įgyti patirties.....

10. Eil. Nr.	Kas Tavo nuomonė svarbiausia, kas žmogus būtų patenkintas gyvenimu ir darbu?	Labai svarbu	Svarbu	Nesvarbu
1.	Geras atlyginimas			
2.	Galimybė panaudoti savo sugebėjimus			
3.	Darbas atitinka polinkius ir interesus			
4.	Darbas kitų gerai vertinamas			
5.	Galimybė kurti			
6.	Karjeros galimybė			
7.	Geros darbo sąlygos			
8.	Gerai bendravimo santykiai su kolegomis			

11. Tavo Tėvo išsilavinimas?

- a. Aukštasis.....
- b. Profesinis.....
- c. Vidurinis.....
- d. Pagrindinis.....
- e. Tėvo neturiu.....

12. Tavo Tėvo profesija?.....

13. Tavo Motinos išsilavinimas?

- a. Aukštasis.....

- b. Profesinis.....
- c. Vidurinis.....
- d. Pagrindinis.....
- e. Motinos neturiu.....

14. Tavo Motinos profesija?.....

15. Jūsų amžius ?

- a. 17.....
- b. 18.....
- c. 19.....
- d.(jei kitas įrašyti skaičių)

16. Kokį mokymosi kryptį pasirinkote?

- a. Humanitarinį.....
- b. Realinis
- c. Mišrus.....

17. Jūsų lytis?

Moteris..... Vyras.....

STEBĒJIMO DIENORAŠTIS (pavyzdys)

Data	Turinys
2009-10-02	Teatro pamokų ciklo pristatymas. Mokiniai uždavinėjo klausimus, visiems buvo įdomu sužinoti, kokios tos pamokos bus.
2009-10-09	Etiudai su profesiniais vaidmenimis. Pamokos aptarimas. Diskusijos.